

LIETUVOS KARIUOMENĖS 1936 M. DIDIEJI RUDENS MANEVRAI

Doc. dr. Vytautas JOKUBAUSKAS

Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas

DOI: <https://doi.org/10.47459/ka.2026.41.8>

Tarpukario Lietuvos kariuomenės archyvinų dokumentų kaip šaltinių publikacijų pastarąjį dešimtmetį atsirado ne viena. Paminėtini keli pavyzdžiai: pirmoji 1922 m. karinė doktrina¹, gen. št. plk. Kazio Škirpos siūlytas kariuomenės reformos planas², 1936–1937 m. Lietuvos kariuomenės parengti operacijų planai³, 1939 m. rugsėjo mėn. Lietuvos kariuomenės mobilizacijos reliacija⁴ – pranešimas (iš lot. *relatio*, t. y. raštiškas pranešimas karinei vadovybei apie junginių

¹ Jokubauskas, V. Pirmoji Lietuvos Respublikos kariuomenės karinė doktrina ir jos autorius [Radus-Zenkavičius, Leonas]. Dėl karo doktrinos priėmimo Lietuvos kariuomenė (dokumento publikacija). *Karo archyvas*, 2015, t. XXX, p. 176–237.

² Vaičėnionis, J. Lietuvos kariuomenės vyriausiojo štabo viršininko plk. K. Škirpos Lietuvos kariuomenės vystymo planas. *Karo archyvas*, 2006, t. 21, p. 315–422; Vaičėnionis, J. Lietuvos kariuomenės vyriausiojo štabo viršininko plk. K. Škirpos Lietuvos kariuomenės vystymo planas: dokumento tęsinys. *Karo archyvas*, 2007, t. 22, p. 364–418.

³ Jokubauskas, V.; Tamkvaitis, T. Du karo istorijos šaltiniai iš Lietuvos tarpukariu. *The Unending War? The Baltic States after 1918 = Nesibaigiantis karas? Baltijos šalys po 1918 metų* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, Vol. XXXVI). Ed. by V. Jokubauskas, V. Saffronovas. Klaipėda, 2018, p. 177–242; Jokubauskas, V.; Zuberniūtė, S. Vokietijos pavojus ir karo dviem frontais katastrofa (Lietuvos kariuomenės 1936–1937 m. operacijų planai Nr. 1 „V“ ir Nr. 2 „V+L“). *Creating Modern Nation-States in the Eastern Baltic = Šiuolaikinių tautinių valstybių kūrimas rytiniame Baltijos jūros regione* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, Vol. XXXVIII). Ed. by V. Vareikis, S. Pocyte. Klaipėda, 2019, p. 189–234; p. i–xxii.

⁴ Surgailis, G. 1939 m. rugsėjo dalinė Lietuvos kariuomenės mobilizacija. *Karo archyvas*, 2023, t. 38, p. 236–298.

ir dalinių veiksmus), bei ataskaitos apie Lietuvos kariuomenės medikų ekspedicijas po Vilniaus kraštą 1920 ir 1939 m.⁵ Šios publikacijos, su įvardinėmis dalimis ir komentarais, karo istorija besidomintiems yra puiki proga prieinamai pasigilinti į tarpukario Lietuvos kariuomenės aktualijas. Skaitytojams pateikiama 1936 m. Lietuvos kariuomenės rudens didžiųjų manevrų analizė, parengta Lietuvos karinės vadovybės tuoj po jų. Tai vidinės analizės ir savirefleksijos pavyzdys, siekiant pažangos nustatomos problemos ir įvardijami reikiami pokyčiai. Galima daryti prielaidą, kad problemų spektras nekinta, tik pasireiškia jos kitomis sąlygomis. Karininkų ir puskarininkų familiarumas (1-asis ir 3-iasis šaltiniai), neatidus pareigų vykdymas, tam tikrų karybos aspektų ir statutų neišmanymas, atsainus požiūris į pavaldinius bei kiti dalykai būdingi tiek anksčiau, tarpukariu, tiek iki šiol bet kuriai karinei organizacijai. Todėl smalsesniems kariams tai ir dar vienas raktas į (ne)išmuktų pamokų žinyną.

Kitas svarbus aspektas, dėl kurio šių šaltinių publikavimas tampa itin reikšmingas, – galimybė susipažinti su laikotarpiu, kai atmosfera ir viešasis diskursas buvo persmelkti naujo, didelio karo laukimu, aktualijomis. 1937 m. gegužės mėn. raporte krašto apsaugos ministrui plk. Stasiui Dirmantui tuometis kariuomenės vadas gen. št. plk. Stasys Raštikis rašė: „*Labai sunku pileisti, kad sustiprėjusi Vokietija paliktą jos niekinamai Lietuvai Klaipėdos kraštą. Vokietijos pavojui eliminuoti priemonių nėra. Yra priemonių tik ją nutęsti į tolimesnę ateitį, o tos priemonės yra kiek galima stiprinti savo karinį pajėgumą ir suartėti su valstybėmis ir jų blokais, kurie suinteresuoti Vokietijos pažabojimu.*“⁶ Taigi 1936, 1937 ir 1938 m. vykę, o 1939 m. dėl prasidėjusio Antrojo pasaulinio karo atšaukti didieji Lietuvos kariuomenės rudens manevrai pirmiausia buvo bandymas patikrinti, kaip ir kiek Lietuvos kariuomenė pasirengusi veikti mūšyje. Be to, tai ir savotiška viešųjų ryšių akcija, tam tikra strateginės komunikacijos priemonė stiprinant savo visuomenės pasitikėjimą valstybe ir didi-

⁵ Jokubauskas, V.; Vasiliauskas, E. Karo medikų ekspedicijos po Vilniaus kraštą (1920 ir 1939 m.). *Defeating Disease in a Changing Society of Southeast Baltic, 18th–20th Centuries = Ligų įveika besikeičiančioje pietryčių Baltijos visuomenėje: XVIII–XX amžiai* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, Vol. XXVIII). Ed. by M. Kontrimė. Klaipėda, 2022, p. 149–203.

⁶ Žalys, V. Lietuvos diplomatinės tarnybos ir kariuomenės vadovybės sąveika įtvirtinant Lietuvos valstybingumą 1923–1938 metais. *Lietuvos nepriklausomybei – 80. Straipsnių rinkinys*. Vilnius, 1999, p. 71.

nant jos motyvaciją gintis karo atveju. To siekdama spauda ne tik plačiau rašė, bet ir gausiai publikavo manevrų fotodokumentus – 6 iš periodinės spaudos iškirptuose koliažuose yra 30 skirtingų vaizdų. Atrinktose nuotraukose užfiksuoti reikšmingi manevrų epizodai, pvz., kėlimasis per Nerį ir „mėlynųjų“ susitelkimas (tiksliau – susigrūdimas) upės pakrantėje, aprašomas dokumentuose. Nuotraukose matyti ratiniai šarvuočiai, kurių dėl pravažumo problemų nepavyko panaudoti, arba pozicijos palei Jonavos–Ukmergės plentą ir siaurąjį geležinkelį, kurias užėmė „mėlynieji“ atsitraukė nuo Šventosios upės, ir kt.

Pastaroji aplinkybė reikšminga, nes tie patys įvykiai, aprašyti priemonuose vienalaikiuose rašytiniuose šaltiniuose ir užfiksuoti slaptuose riboto naudojimo raportuose, yra puiki šaltiniotyros medžiaga. Susipažinus su pateiktais dokumentais atsiskleidžia šaltinių kritikos ir faktų verifikacijos svarba bei kaip pasitelkiama tarpukario propagandos samprata arba XXI a. strateginės komunikacijos instrumentai. Keli pavyzdžiai apie skirtingai įvertintą buvusią padėtį. Pavyzdys A – spaudoje rašoma (10-asis šaltinis) apie karių meilę žirgams, švelnų elgesį su jais, o karininkų raportuose randame informacijos apie 2 nukautus žirgus, kelias dešimtis sužeistų žirgų, galiausiai, kaip po vieną pakinkyti arkliai tempė per sunkius vežimus arba buvo verčiami tempti vežimus, kurių ratai nesisuko (2-asis ir 3-iasis šaltiniai). Pavyzdys B – spaudoje buvo rašoma, kaip vietos ūkininkai produktais aprūpino karius manevrų metu (7-asis šaltinis), o raportuose rašoma, kad regionas, kur vyko manevrai, buvo vargingas ir nebuvo galimybės vietoje įsigyti reikiamų produktų, nes kainos ūkininkų netenkino, kariams net po parą (nesant centrinio tiekimo) teko badauti (2-asis, 3-iasis ir 5-asis šaltiniai). Pavyzdys C susijęs su kiek skirtingai interpretuota informacija apie karių kojų priežiūrą ir kojų nuotrynas (1-asis, 2-asis, 3-iasis ir 10-asis šaltiniai). Pavyzdys D – „mėlynųjų“ atliktų infrastruktūros ardymo darbų skirtingas vertinimas, spaudoje nušviestas kaip labai reikšmingas (10-asis šaltinis), o raporte – kaip menkai „raudonųjų“ veiksams įtaką daręs (5-asis šaltinis). Pavyzdys E atskleidžia pontoninio tilto statybos atvejį, kai spaudoje pateikta sėkmės istorija (8-asis šaltinis), o raportuose vyrauja visiškas chaosas (1-asis ir 5-asis šaltiniai). Pavyzdys F – spaudoje įvertinta, kad manevrai vyko labai sklandžiai (7-asis šaltinis), bet visuose archyvinuose dokumentuose atsiskleidžia, kad karininkų raportai iš esmės labiau yra apie problemas, trūkumus bei nesėkmes (1–5 šaltiniai). Pavyzdys G – spaudoje buvo ra-

šoma, kad „raudonieji“ upės forsavimui pasirengė slapta (8-asis šaltinis), o raporte teigiama, kad naktį automobilių žibintai visiškai išdavė priešui pajėgų telkimosi vietą (1-asis šaltinis). Tai tik keli ryškesni pavyzdžiai, nors ir prieštaravimus tarp slaptų šaltinių teiginių ir toliau galima būtų vardinti ir šį sąrašą pratęsti. Šaltiniuose kaip pavyzdžius pateiktus informacijos prieštaravimus pažymėjome pabraukdami punktyrinę linija. Iš-tisai pabraukta, kaip originaliuose šaltiniuose, išskiriant antraštes arba svarbesnius teiginius.

Atrinkti dokumentai – vienalaikiai šaltiniai apima du skirtingoms auditorijoms adresuotus tekstus. Slaptuose kariuomenės raportuose, skirtuose karinei vadovybei, siekiant inspiruoti pokyčius, atskleidžiamos kariuomenės galimybių veikti ribos ir įvairios problemos, kurios manevrų metu kai kada atrodė kaip nesusipratimai ar net „komedijos“, o vykstant tikram karui būtų buvusios skaudžios tragedijos. Bet spaudoje tie patys manevrai nušviesti jau kiek kitaip. Apskritai tarpukariu buvo teigiama, kad „*manevruose leidžiama plati operatyvinė kūryba, viršininkų savistovumas, iniciatyva. Manevrai duoda praktikos greitame aplinkybių įvertinime, priėmimo tinkamo sprendimo, kur viršininkai gali pareikšti taktiškąjį meną; manevruose, kaip matome, pirmą vietą užima operatyvinė pusė*“⁷. Per 1936 m. manevrus buvo įgyvendinamas Lietuvos kariuomenės operacijų plano Nr. 3 „L“ (Lenkija) epizodas. Šis planas yra išlikęs ir publikuotas, todėl jo turinį galima sulyginti su manevrų eiga. Bet galima konstatuoti, kad 1936 m. manevrų metu buvo imituojamas pradinis galimo konflikto su Lenkija etapas, kai prieš pajėgos kerta sieną ir veržiasi link Kauno tarp Nemuno ir Neries, bando forsuoti upes. Konceptualiai manevrų scenarijus atitiko Lietuvos kariuomenės stabdymo plačiais barais planą, kai priedangos rinktinės (jų branduolius sudarė pėstininkų pulkai, sustiprinti artilerija, kavalerija, inžinerijos, ryšių ir kitais vienetais) turėjo stabdyti priešą pagrindinėmis kryptimis, o sparnuose, sunkiau pereinamose vietovėse arba nestrateginėmis kryptimis, kur nesitikėta prieš pagrindinių pajėgų, dengti savo pajėgas turėjo šaulių kuopos ir būriai.

Šaltiniuose dalis, mūsų manymu, sudėtingesnių ar rečiau vartojamų terminų ir sutrumpinimų, pirmą kartą pastebėtų, išnašoje yra komentuojami. Tarpukariu Lietuvos kariuomenėje vartotų specifinių karybos terminų komentarai parengti remiantis to meto Lietuvos kariuomenės

⁷ Stankaitis. Poligono darbui prasidedant. *Kardas*, 1936, birželio 1, Nr. 11 (240), p. 289.

publikacijomis⁸. Be to, išnašose pateikiami statutų straipsniai, į kuriuos šaltiniuose duodamos nuorodos analizuojant manevrų eigą ir klaidas. Iš viso pateikiama 14 rašytinių šaltinių, iš jų 5 – Lietuvos centriniame valstybės archyve Lietuvos kariuomenės saugomi buvę slapti raportai ir 9 – spaudos publikacijos, paskelbtos 1936 m. rudenį.

Spaudos publikacijos atrinktos iš trijų skirtingų leidinių: matyt, iš didžiausio tarpukario Lietuvos dienraščio *Lietuvos aidas* – 8 tekstai, karininkams skirto *Kardo* – 1 tekstas ir laikraščio *Karys* – 2 tekstai. *Lietuvos aidu* publikacijų pasirinkimą lėmė tekstų originalumas, gausa ir nuoseklumas, pasakojant apie manevrų eigą, taip pat auditorijos, kurią pasiekdavo leidinys, dydis, taip norint plačiau atskleisti, kaip buvo siekiama pristatyti visuomenei iki tol didžiausius kariuomenės manevrus, kai iki Antrojo pasaulinio karo pradžios buvo likę vos treji metai, o 1936 m. vyko karai, kuriuose dalyvavo Europos šalys: Antrasis Italijos–Etiopijos karas⁹ (1935–1937 m.), Ispanijos pilietinis karas¹⁰ (1936–1939 m.).

Į manevrus įsitraukė beveik visa Lietuvos kariuomenė (1 lentelė). Šiuose manevruose dalyvavo 712 karininkų ir 13 093 kareiviai, buvo panaudoti 3 990 arklių, 747 vežimai, 83 lauko virtuvės, 14 lengvųjų automobilių, 27 sunkvežimiai, 18 motociklų, 87 dviračiai, 10 tankų ir 5 šarvuočiai¹¹. Iš jų „raudonųjų“ pusės pajėgas sudarė 409 karininkai ir 7 886 kareiviai, o „mėlynųjų“ – 261 karininkas ir 4 948 kareiviai, o likusieji priklausė manevrų vadovybei. Manevruose dalyvavo I pėstininkų divizijos 175 tikrosios tarnybos ir 30 atsargos karininkų, 5 377 kareiviai ir 16 civilių tarnautojų. Tai buvo divizijos štabo, 1-ojo, 3-iojo ir 4-ojo pėstininkų, 1-ojo ir 2-ojo artilerijos pulkų kariai¹². Manevrų metu iš husarų ir ulonų pulkų buvo sudarytas 1 suvestinis kavalerijos pulkas (jam vadovauti buvo paskirtas gen. št. plk. lt. Aloyzas Valušis), iš dragūnų pulko karių – 1 di-

⁸ *Pėstininkų statutas*. II dalis. Kautynės. P-51. Kaunas, 1936, p. 441–451; Kalbos kraitelė. Mūsų terminai. *Kardas*, 1936, gruodžio 1, Nr. 23 (252), p. 630; Kalbos kraitelė. Mūsų terminai. *Kardas*, 1936, gruodžio 15, Nr. 24 (253), p. 674.

⁹ Italų kariuomenė tikrai žygiuoja. *Lietuvos aidas*, 1935, spalio 3, Nr. 227 (2490), p. 1.

¹⁰ Ispanijoj prasidėjusi kruvina revoliucija. *Lietuvos aidas*, 1936, liepos 19, Nr. 327 (2943), p. 1.

¹¹ Surgailis, G. *Lietuvos kariuomenės istorija*. I tomas. Nuo sukūrimo iki sunaikinimo 1918–1941. II dalis. Vilnius, 2024, p. 143.

¹² I PD bendrai dalyvauja manevruose, 1936 m. rugpjūčio 16 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 907, l. 12.

vizijos lengvoji (kavalerijos) rinktinė (DLR) (vadovavo plk. lt. Juozas Prūsaitis), iš tikrosios tarnybos ir pašauktų iš lygtinių atostogų teritorinių dragūnų – 4 raitųjų žvalgų būriai (RŽB). KP turėjo priskirtus 3 šarvuočius ir 5 tankus, o DLR – 2 šarvuočius ir 5 tankus¹³. „Raudonųjų“ divizija daugiausia buvo suformuota iš II pėstininkų divizijos vienetų (šios divizijos štabas virto „raudonųjų“ divizijos štabu), dviejų batalionų 5-asis manevrų pėstininkų pulkas (PP) – iš 2-ojo ir 5-ojo PP, trijų batalionų 9-asis PP dalyvavo manevruose visos sudėties. Tik trijų batalionų 1-ąjį PP sudarė 1-asis PP, priklausantis I PD. 3-iasis manevrų artilerijos pulkas (AP) buvo suformuotas iš 1-ojo, 3-iojo ir 4-ojo AP¹⁴.

„Raudonųjų“ naudoti 6 ANBO-IV lėktuvai atliko 45 žvalgybos užduotis, o naikintuvų eskadrilės 9 Fiat CR. 20 lėktuvai – 23, „mėlynųjų“ žvalgybinės eskadrilės 4 ANBO-IV lėktuvai – 17 užduočių, o – bombonešių eskadrilės 9 Ansaldo A120 lėktuvai – 23 užduotis. Apskritai aviacijos veiksmai manevrų metu buvo įvertinti pozityviai¹⁵. Pavyzdžiui, 1936 m. rugsėjo 25 d. 8 val. 30 min. manevrų metu „raudonųjų“ pusės naikintuvų eskadrilės grandis – 3 lėktuvai Fiat CR-20 gavo užduotį – atakuoti „priešo“ („mėlynųjų“) bombonešius. Naikintuvai atakavo atskirai, kulkosvaidžių apšaudymas buvo sėkmingas, ataka pavyko ir bombonešiai buvo „numušti“¹⁶. Nustatyta, kad artilerijos, užmaskuotos tinklais, kol ji nešaudo, prieš aviaciją nepastebi¹⁷. Po manevrų konstatuota, kad kavalerija iškeltus uždavinius įvykdė, „pirmą kartą visa dalyvavo poligono pratimuose ir po daugelio metų pertraukos pirmą kartą dalyvavo didesnio masto manevruose“¹⁸.

¹³ Kavalerijos viršininkas, 1936 m. rugpjūčio 21 d. *Ten pat*, l. 43.

¹⁴ 1936 m. kariuomenės manevruose dalyvaujančių dalių sudėtis. 1936 m. *Ten pat*, l. 65–66.

¹⁵ Karo aviacijos viršininko 1936 m. spalio 15 d. raportas. *Ten pat*, l. 140.

¹⁶ Ir vėl vienas suglaudė sparnus (A. a. karo lakūnų lt. Antaną Skaržinską prisiminus). *Karys*, 1936, spalio 1, Nr. 40 (915), p. 999.

¹⁷ „Raudonųjų“ II PD įvykusių 1936 m. kariuomenės manevrų pastabos, 1936 m. spalio 14 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 907, l. 121.

¹⁸ Bendros pastabos dėl 1936 m. rudens manevrų kavalerijos srityje, 1936 m. *Ten pat*, l. 128–133.

Į kariuomenės manevrus ne tik buvo pašaukti rezervas (atsargos kariai), bet ir rekvizuotas civilių gyventojų turtas – arkliai, vežimai ir kt. Publikuotuose šaltiniuose rašoma, kaip civiliai saugojo savo turtą, stengėsi duoti prastesnius vežimus ir arklius, o teritorinių dragūnų kariai, tausodami savo žirgus, melavo karinei vadovybei, kad pasiūsti su pranešimu dalinio nerado, nors iš tikrųjų juos paleisdavo ganytis, o patys ilsėjosi. Spauldoje taip pat buvo paskelbtas didaktinio pobūdžio straipsnelis apie pilietiškumo apraiškas ir civilių vengimą tinkamai atlikti prievoles. Jame rašoma, kad 1936 m. „rugsėjo 18 d. Radviliškio viršaitis paragino savo valsčiaus vienuolikos dvarų savininkus pristatyti vienai kariuomenės daliai, vykusių manevrų reikalui, po porą arklių. Komisijai pristatytuosius arklius apžiūrėjęs paaiškėjo, kad iš visų nesusirado nė vieno, kam nors tinkamo, arklio. Tai buvo ne darbui tinkami arkliai, o nukamuoti, su kiaurais pečiais ir nugaromis, nekaustyti, suskilinėjusiomis nagomis, perkarę menkučiai invalidai. Taigi: iš 11 dvarų (ir gana turtingų) nė vieno tinkamesnio arklio!.. Suprantama, kad po to viršaičiui teko skubiai raginti kitus, šiuo kartu jau smulkesnius ūkininkus. Kitą dieną patikrinus šių ūkininkų arklius, rodos, nerasta nė vieno netinkamo. Kadangi iš pirmojo pavyzdžio pasimokius, dėl atsargumo buvo paraginta pristatyti daugiau negu reikia, tai tolimam žygiui buvo galima pasirinkti pačius geriausius arklius. Šiuodu pavyzdžiu sugretinus, savaime peršasi klausimas: kur anų mūsų valstybės piliečių, pasiturinčių dvarininkų, pilietiškos pareigos supratimas?“¹⁹.

Lietuvos kariuomenės manevrų mastas atskleidžiamas ir istoriografijoje – pulkų istorijose. Kaip minėta, juose „raudonųjų“ pajėgas sudarė II pėstininkų divizija. Didžiuosiuose kariuomenės manevruose 1936 m. rugsėjo mėn. veikė 9-ojo pėstininkų pulko kariai, 2 pėstininkų ir sunkiųjų kulkosvaidžių kuopos „gynė“ Žeimių miestelį, kai jo karių pozicijas atakavo 2 kavalerijos eskadronai, remiami tankų²⁰. 1936 m. rugsėjo 20–29 d. juose dalyvavo: 5-ojo pėstininkų pulko štabas ir iš 5-ojo ir 2-ojo pėstininkų pulkų sudarytas jungtinis pulkas, taip pat 5-ojo pėstininkų pulko orkestras; II divizijos štabas, 3 batalionų sudėties 9-asis pėstininkų

¹⁹ Du pilietiškios pareigos supratimo pavyzdžiai. *Karys*, 1936, spalio 1, Nr. 40 (915), p. 1013.

²⁰ Surgailis, G. *Devintasis pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkas*. Vilnius, 2023, p. 169.

pulkas, 3-iasis 3-iojo artilerijos pulko štabas, jo baterijų grupė, artilerijos pulko ūkio baterija, II divizijos ryšių batalionas²¹.

1936 m. kariuomenės rudens manevrai pasižymėjo masiškuumu. Į rugsėjo 23–29 d. vykusius kariuomenės manevrus 2-asis pėstininkų pulkas pasiuntė 27 karininkus, 5 viršilas, 35 puskarininkius ir 590 grandinių ir eilinių. Buvo panaudoti 32 arkliai ir 8 ryšių šunys²².

„Mėlynųjų“ pajėgose dominavo kitų divizijų kariai. 1936 m. rugpjūčio 4 d. 6-ojo pulko vadas gavo III divizijos štabo viršininko pasirašytą raštą dėl pasirengimo rudens manevrams. Pulkui buvo nurodyta dalyvauti manevruose suvestinio pėstininkų bataliono sudėtyje. Atskiras manevrinis batalionas ir artilerijos grupė galutinai turėjo būti suformuoti Šiauliuose. 6-ajam pėstininkų pulkui buvo pavesta atsiųsti vieną kuopą pėstininkų ir vieną sunkiųjų kulkosvaidžių būrį. III divizijos vadas įsakė į manevrus siųsti tik Plungės įgulos karius, kad nenusilptų Klaipėdos įgula. Į manevrus buvo pasiūsta pulko 6-oji kuopa, vadovaujama ltn. Jurgio Draugelio. Ji buvo prijungta prie 8-ojo pėstininkų pulko 1-ojo bataliono²³. 1936 m. spalio 20–29 d. 8-asis pėstininkų pulkas irgi dalyvavo kariuomenės rudens manevruose. Su kareiviais į juos išvyko 31 pulko karininkas, nes tais metais III pėstininkų divizijai manevruose atstovavo tik vienas visos sudėties suvestinis batalionas, sudarytas daugiausia iš 8-ojo pėstininkų pulko karių. Kita dalis buvo sudaryta iš 6-ojo ir 7-ojo pėstininkų pulkų, suvestinis batalionas papildytas III divizijos ryšių kuopos kariais. Šio bataliono vadu iš pradžių buvo paskirtas 8-ojo pėstininkų pulko mjr. Petras Vertelis, tačiau III divizijos vadovybė rugpjūčio 24 d. sprendimą pakeitė ir vadu paskyrė 7-ojo pėstininkų pulko mjr. Kazį Pranckevičių. Suvestinis batalionas manevruose veikė „mėlynųjų“ pusėje Jonavos rajone²⁴. 7-ojo pėstininkų pulko istorijoje rašoma, kad pulko kariai taip pat dalyvavo ir kariuomenės rudens manevruose

²¹ Surgailis, G. *Penktasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas*. Vilnius, 2017, p. 173.

²² Surgailis, G. *Antrasis Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo pėstininkų pulkas*. Vilnius, 2014, p. 210.

²³ Surgailis, G. *Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas*. Vilnius, 2018, p. 131.

²⁴ Surgailis, G. *Aštuntasis pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulkas*. Vilnius, 2022, p. 188.

1936 m. rugsėjo pabaigoje²⁵.

Manevruose dalyvavo ne tik 3-iojo pėstininkų pulko, bet ir pašaukti į mokymus jam priskirti atsargos kariai. Anot istoriko Gintauto Surgailio, „mokymai parodė, kad pašaukti į mokymus atsargos karininkai teorinių žinių turėjo, tik ne visada sugebėjo jas pritaikyti praktiškai, neblogai skaitė žemėlapius. Daugiausia buvo pamirštos Lauko tarnybos statuto nuostatos ir žinios apie ginklus. Pašauktus karininkus teko iš naujo supažindinti su kovotojo mokymo programa, naujais kariškais terminais ir naujų kautynių formų savybėmis: pozicijos sauga, ugnies skraistė, stabdomosios kautynės, išėjimas iš kautynių. Atsargos karininkai kaip būrių vadai pasirodė visai neblogai, tik jiems vadovaujant pasireiškė praktikos stoka. Tai ypač buvo matyti jiems duodant įsakymus – duodami įsakymai iš pradžių priminė pokalbį, o ne įsakymą. Pašaukti atsargos puskarininkiai gerai sugebėjo naudotis ryšių priemonėmis, gerai sekė priešininkus, gerai pateikdavo pranešimus, tačiau manevrų metu paaiškėjo, kad nesugeba naudoti automatinius ginklus, silpnai suderina ugnį su būrio manevru, gerokai pamiršę komandas. Vadovavimas patikėtiems kariams buvo nesklaidus, kupinas abejonių. Tuo tarpu pašaukti eiliniai kariai pulko vadovybei sudarė gerą įspūdį. Mokėjo tinkamai elgtis rikiuotėje, stengėsi prisiminti, ką jau buvo pamiršę, galvojo logiškai ir nuosekliai. Tačiau apie 10 proc. pašauktų karvių skundėsi įvairiais negalavimais, todėl teko juos atleisti nuo kai kurių pratimų“²⁶.

Tarpukariu Lietuvos kariuomenėje, kaip alternatyvi ryšio palaikymo priemonė, plačiai buvo naudojami ryšių balandžiai. 3-iasis pėstininkų pulkas Kėdainiuose ir Radviliškyje buvo įsteigęs karvelynus²⁷. Tačiau manevrų metu karveliai ryšiams nebuvo naudoti, nors „mėlynųjų“ pusėje progų tam buvo (5-asis šaltinis). 4-ojo pėstininkų pulko manevrinis batalionas, įtrauktas į 3-iojo pėstininkų pulko sudėtį kaip 2-asis batalionas, ir kartu su 3-uoju pulku nuo 1936 m. rugsėjo 19 d. veikė kaip Kėdainių rinktinės sudedamoji dalis²⁸.

²⁵ Surgailis, G. *Septintasis pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butegėdžio pulkas*. Vilnius, 2021, p. 206.

²⁶ Surgailis, G. *Trečiasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulkas*. Vilnius, 2013, p. 109–110.

²⁷ Ten pat.

²⁸ Surgailis, G. *Ketvirtasis pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulkas*. Vilnius, 2016, p. 191.

„Mėlynųjų“ sudarytai Kėdainių rinktinei vadovavo gen. št. plk. Viktoras Giedrys (3-iojo pėstininkų pulko vadas), „mėlynųjų“ štabui – gen. št. plk. ltn. Adolfas Urbšas (3-iojo pėstininkų pulko vado padėjėjas), kavalerijos pulkui – gen. št. plk. ltn. Aloyzas Valušis (1-ojo kavalerijos pulko vadas)²⁹. „Raudonųjų“ divizijai vadovavo II PD vadas gen. ltn.³⁰ Edvardas Adamkavičius, štabo viršininku buvo paskirtas gen. št. plk. Vaclovas Griganavičius (II pėstininkų divizijos štabo viršininkas), štabe taip pat dirbo 1-ojo pėstininkų pulko vadas gen. št. plk. Leonas Gustaitis, 5-ojo pėstininkų pulko – gen. št. plk. ltn. Albinas Čepauskas, 9-ojo pėstininkų pulko – plk. Aleksandas Svylas³¹. Manevruose dalyvavusių „mėlynųjų“ ir „raudonųjų“ pajėgų santykis buvo: pėstininkų batalionų – 1:2 (4 „mėlynųjų“ ir 8 „raudonųjų“), artilerijos grupių / baterijų – 1: 3 (atitinkamai 1 ir 3 grupės arba 3 ir 9 baterijos), žmonių – 1:1,59 („mėlynųjų“ pusėje 5 217, „raudonųjų“ pusėje 8 307 kariai).

²⁹ Mėlynųjų pusės aukštesniųjų vadų ir viršininkų sąrašas, 1936 m. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 907, l. 74.

³⁰ Tarpukariu Lietuvos kariuomenėje gen. ltn. (generolas leitenantas) buvo pirmasis generolo laipsnis, vėliau pakeistas į brg. gen. (brigados generolas).

³¹ Raudonųjų pusės aukštesniųjų vadų ir viršininkų sąrašas, 1936 m. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 907, l. 75–76.

1 lentelė

Lietuvos kariuomenės 1936 m. manevrų karinių vienetų sudėtis

Manevrų vieneto pavadinimas	Iš ko formuojamas	Karininkų	Kareivių	Arklų	Vežimų	Lauko viršūnių	Lengvųjų automobilių	Sunkvežimių	Motociklų	Diračių	Auto. priekabų	Civilių tarnautojų
„Raudonųjų“ divizija												
Divizijos būstinė (štabas)	II PD	27	53	46	5	1	2	1				4
1-asis PP (3 batalionai)	1-asis PP	86	2260	266	97	14			1	5		8
5-asis PP (2 batalionai)	2-asis ir 5-asis PP	80	1602	225	78	9						
9-asis PP (3 batalionų)	9-asis PP	78	1838	272	93	14						
3-iasis AP (3 grupės – 9 baterijos)	1-asis, 3-iasis ir 4-asis AP	75	915	660	123	8						
Divizijos ryšių batalionas	II PD ir ryšių batalionas	12	241	77	43	1		1	1			
Divizijos inžinierių batalionas	I ir II inžinierių batalionai	17	410	116	51	3	1	11	1	4	6	
DLR (kavalerija)	3-iasis KP	41	508	514	34	3		1	3	16		
Tankų būrys	Šarvuotųjų rinktinė	2	20	1				1	1			
Divizijos chemijos būrys	II PD	1	39	11	5							
IŠ VISO „RAUDONŲJŲ“		409	7886	2188	478	53	3	15	7	25	6	12

1936 m. didieji kariuomenės manevrai pagal dalyvių skaičių ir įvairių techninių priemonių kiekį buvo patys didžiausi iš visų iki tol buvusių Lietuvos kariuomenės manevrų³². Jie prasidėjo naktį iš rugsėjo 19 į 20 d., kai buvo gauti mobilizacijos įsakymai. Manevrų metu „mėlynieji“ gynėsi dešiniajame Šventosios ir Neries krante, bare nuo Ukmergės iki Kauno³³ (1 žemėlapis). Parinktoje teritorijoje buvo net trys gamtinės kliūtys: Neries, Šventosios ir Nevėžio upės. Todėl viena kovojanti pusė turėjo pademonstruoti gebėjimus ginti, o kita – forsuoti minėto pobūdžio kliūtis³⁴. „Raudonieji“ buvo apsisprendę upes forsuoti dviem kryptimis – pagrindine ir šalutine, pastarąja atlikdami gilesnį apėjimą ir taip siekdami sugriauti priešą pajėgų išsidėstymą³⁵.

„Raudonieji“ puolimą pradėjo 1936 m. rugsėjo 20 d. ryte³⁶ puldami dviem kryptimis: Suvalkai–Marijampolė (pagrindinė Marijampolės grupė) ir Vievis–Kaunas (Kaišiadorių grupė). Jų kavalerija, remiama mechanizuotųjų dalinių ir aviacijos, susidūrusi su menku „mėlynujų“ pasipriešinimu, buvo pasiryžusi pasiekti Neries žemupį ir Nemuną tarp Kauno ir Jurbarko. Priešo Kaišiadorių grupės kavalerija iki rugsėjo 20 d. vakaro pasiekė liniją Rusiai (kaimas netoli Čiobiškio)–Žasliai–Mediniai Strėvininkai (netoli Žiezmarių), pozicijas tarp Nemuno ir Neries, o pagrindinės pajėgos – ribą Paparčiai–Pustakiemis–Vindžiuliai (kaimą apie 5 km į šiaurės vakarus nuo Semeliškių). Dešiniajame Neries krante „raudonųjų“ eskadronas užėmė Musninkus. „Mėlynujų“ pajėgos buvo tariamai „mobilizuotos“, „raudonųjų“ aviacija nustatė, kad Šiaulių, Kauno ir Kėdainių rajonuose „mėlynujų“ pajėgos sutelkusios ne mažiau kaip po pėstininkų pulką, kur aktyviai veikė priešlėktuvinė gynyba, pastebėtas intensyvus traukinių eismas link Kauno (A žemėlapis). Rugsėjo 20 d. paimtieji į nelaisvę buvo „mėlynujų“ pajėgų Pasienio apsaugos bataliono (PABn), 5-ojo pėstininkų pulko I bataliono ir 3-iojo kavalerijos pulko kariai. Dešiniaja-

³² A. ŠA. Kariuomenės manevrams pasibaigus. *Kardas*, 1936, spalio 1, Nr. 19 (248), p. 506.

³³ Mūsų kariuomenė lauke. *Karys*, 1936, rugsėjo 24, Nr. 39 (914), p. 969.

³⁴ A. ŠA. Kariuomenės manevrams pasibaigus. *Kardas*, 1936, spalio 1, Nr. 19 (248), p. 507.

³⁵ Vyresn. raudonųjų tarpininko pastabos dėl š. m. rudens manevrų, 1936 m. spalio 14 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 907, l. 142.

³⁶ Kariuomenės manevrai (mėlynieji) 1936 m. rugsėjo 20 d. *Ten pat*, l. 90.

me Neries krante veikė tik „mėlynųjų“ vietiniai šauliai. Palei Šventosios upę nuo Ukmergės iki Žiogių (kaimas prie Kauno–Ukmergės–Zarasų plento ties Anykščiais) ir pačioje Ukmergėje „mėlynųjų“ dalinių nebuvo pastebėta, padaryta išvada, kad „mėlynieji“ ginsis ruože Kaunas–Jonava–Neris, kur galima buvo tikėtis sutikti ne mažiau kaip 2 PD³⁷. „Mėlynųjų“ priedangos daliniai rytų kryptimi, išlaikydami kontaktą su priešo kavalerija, iki 20 d. 17 val. laikėsi linijoje Strėvininkai–Žasliai ir upelio Laukysta vakariniame krante. Pagrindinis „raudonųjų“ smūgis buvo nukreiptas vieškeliu Vievis–Žiežmariai³⁸. Iki rugsėjo 21 d. vakaro „raudonieji“ nubloškė prieš priedangos pajėgas į dešinią Neries krantą, o „mėlynųjų“ daliniai užėmė pozicijas Šventosios ir Neries upių žemupiuose, todėl „raudonųjų“ kavalerija ties Bazilioniais (Jonavos priemiestis) bandė forsuoti Nerį, o ties Jurkonimis – Šventąją, tačiau abu kartus nesėkmingai. Ore dominavo ir aktyviai veikė „raudonųjų“ aviacija. Buvo pastebėta, kad „raudonieji“ pajėgos sutelkė Ruklos rajone, laukta, kad šios pajėgos forsuos Neris ir Šventosios upes, apeidamos Jonavą šiauriniame sparne (B žemėlapis). „Mėlynųjų“ vietiniai šauliai pranešė, kad iki rugsėjo 21 d. vakaro prieš teritorijoje į šiaurės rytus nuo Širvintos upės nepastebėjo³⁹. Manevruose Lietuvos šaulių sąjungos (LŠS) VI rinktinės šaulių kuopa, vadovaujama kpt. Klemo Kuzmicko, gynė Šventosios krantą nuo santakos su Nerimi iki Bajoriškių kaimo, kur „kuopos vadovybė ir paskirti šauliai padėjo daug pastangų uždaviniui įvykdyti, parodė daug sumanumo ir veiklumo“, todėl kariuomenės vadas jiems pareiškė padėką⁴⁰. Manevrų metu dėl incidento ore, kai vienas lėktuvas kliudė kitą, nukrito orlaivis ir žuvo jo pilotas, karo aviacijos lakūnas j. lt. Antanas Skaržinskas⁴¹.

Po manevrų grįžtantys daliniai buvo iškilmingai sutinkami pakeliui buvusiuose miestuose ir miesteliuose, nuolatinės dislokacijos įgulose. Buvo rašoma, kad „visai neabejojama, kad šis iš manevrų grįžtančių karių sutikimas virs gražia, reikšminga tradicija, kurios prasmę visi labai ge-

³⁷ Kariuomenės manevrai (raudonieji) 1936 m. rugsėjo 20 d. *Ten pat*, l. 86–87.

³⁸ Kariuomenės manevrai (mėlynieji) 1936 m. rugsėjo 20 d. *Ten pat*, l. 90–91.

³⁹ Kariuomenės manevrai (mėlynieji) 1936 m. rugsėjo 22 d. *Ten pat*, l. 88–89.

⁴⁰ Kariuomenės štabo 1936 m. rugsėjo 28 d. įsakymas. *Ten pat*, b. 892, l. 32.

⁴¹ Ir vėl vienas suglaudė sparnus (A. a. karo lakūną lt. Antaną Skaržinską prisiminus). *Karys*, 1936, spalio 1, Nr. 40 (915), p. 999.

rai suprantame⁴². Pavyzdžiui: „Rugsėjo 27 d. apie 15 val. iš kariuomenės manevrų grįžo Seredžiaus įgula. Nors apie parvykstančius viešai nebuvo skelbiama, tačiau ties miesteliu, prie Dubysos tilto, grįžtančių karių pasitikti susirinko gana daug serediškių. Ypatingai daug dalyvavo organizuotų šaulių ir jaunaliuvių. Grįžtančius iš manevrų karius vedė kpt. Gantautas, kuriam visuomenės vardu buvo įteikta gėlių, o išsirikiavusiai įgulai atsargos ltn. Naisvytis pasakė trumpą, bet reikšmingą kalbą. Baigdamas palinkėjo kariams eiti mūsų senovės narsių tėvynės gynėjų pėdomis.“⁴³ Šios naujos tradicijos laikytasi ir po 1937 m., 1938 m. manevrų, kurie taip pat plačiai pristatyti įvairiuose dokumentuose – pirminiuose to laikotarpio šaltiniuose. Artimiausiais metais juos taip pat planuojama parengti ir paskelbti, kad galėtų susipažinti daugiau šia tema besidominčių skaitytojų.

Manevrų metu atsiskleidė keli opūs Lietuvos kariuomenės parengties karinėms operacijoms aspektai.

Pirma – galima įžvelgti, kad ne visa aukštesnioji kariuomenės vadovybė buvo pasirengusi kompetentingai ir laiku priimti operacijų metu reikiamus sprendimus. Šie sprendimai vėlavo arba tomis aplinkybėmis buvo netinkami, todėl net pėstininkai, buvę kitame upės krante, liko be artilerijos paramos, o karo metu dėl to būtų kilusi didelių praradimų grėsmė. Pažymėtina, kad „raudonųjų“ divizijai vadovavo II pėstininkų divizijos vadas div. gen. Edvardas Adamkevičius, apie kurį išėivijoje plk. Oskaras Urbonas rašė:

„Gaižiūnų poligonas. Generolas Adamkevičius, III divizijos vadas, didesnio masto pratimo vadovas. Pratimui užsibaigus, karininkai pradeda rinktis nagrinėjimui. Girdžiu, Adamkevičius vaikščioja karininkų tarpe ir šaukia: „Kur Rajeckas? Kur mano nagrinėjimas?“ Pasirodė, kad Adamkevičius, pratimo vadovas, divizijos vadas, nesugeba pratimo išnagrinėti be Rajecko „špargalkos“. Pradėdamas skaityti iš lapelio, greičiausia, lauke nepakankamai aiškiai surašyto, neįskaito, kartojasi, kai kuriuos sakinius neužbaigia, matomai, dėl neaiškios rašysenos. <...> Kokį autoritetą gali turėti divizijos vadas, kuris trijų žodžių nesugeba pasakyti be sufliero?“⁴⁴

⁴² Giedrius, A. Kurkime gražias, prasmingas tradicijas. *Karys*, 1936, spalio 22, Nr. 43 (918), p. 1080.

⁴³ Būga, J. Gražiai pasitiko kariuomenę. *Karys*, 1936, spalio 8, Nr. 41 (916), p. 1039.

⁴⁴ Jankauskas, V. *Nepriklausomos Lietuvos generolai*. Vilnius, 1998, p. 163.

Kariuomenės vadas div. gen. Stasys Raštikis atsiminimuose pripažino, kad dalis generolų netiko būti divizijų vadais, stokojo elementarių karybos žinių, bet liko paskirti, nes buvo artimi Antanui Smetonai ir tautininkams⁴⁵.

Antra – strigo ryšių tarp vienetų palaikymas ir bendras jų koordinavimas, jų vadai ne visada žinojo savo užduotis ir kur yra kiti vienetai. Tokiame chaose tekdavo „patirti“ savo ugnies priemonių smūgius. Palaiškant ryšius nebuvo užtikrinamas informacijos slaptumas, kariai prastai mokėjo ją užšifruoti ir iššifruoti, todėl dažnai vadai telefonu ar net radijo ryšio priemonėmis, priešui girdint, atvirai pasakojo apie padėtį, duodavo įsakymus.

Trečia – sisteminis negebėjimas sinchronizuotai ir darniai mūšių metu naudoti skirtingas kariuomenės pajėgas. Susidarė įspūdis, kad abiejų pusių pėstininkų vadovybės dažnai pamiršdavo savo mobilius vienetus – kavaleriją, kuri liko mūšyje, ir kai kada veikė savo nuožiūra, o artilerija gaudavo nerealius, t. y. neįgyvendinamus, įsakymus.

Ketvirta – ratinių priemonių ribotos galimybės veikti Lietuvos klimato sąlygomis: sunkūs šarvuočiai negalėjo kautis vietovėse be vieškelių, todėl ratinės priemonės liko nepanaudotos. Tuo metu ant vikšrinių platformų tankai neatsiliko net nuo judrios kavalerijos.

Penkta – padaliniai, vos patyrę sąlytį su priešu, buvo linkę labai greitai atsitraukti, o tai:

a) neatitiko stabdymo plačiais barais koncepcijos, taikomos Lietuvos kariuomenės karyboje aptariamuoju metu;

b) dažnai nelikdavo sąlyčio su priešu ir pasidarydavo neaišku, kur jis yra ir kur link juda, tai taip pat prieštaravo stabdymo principams, kai išlaikant sąlytį priešas turi būti „vedamas“ ne kur jam, o kur besiginantiems patogiu.

Šešta – aprūpinimas manevrų metu strigo ir, kaip konstatuojama slaptuose dokumentuose, tai nevirto logistine katastrofa tik dėl palyginti trumpos jų trukmės, nors ir tada dalis karių parą negavo net maisto, o reikiamų priemonių apsaugoti nuo šalčio ir drėgmės stokojo visi.

Tačiau apskritai kariuomenė demonstravo gebėjimą rengti tokio masto manevrus – suplanuoti jų eigą, sutelkti karius ir priemones, organizuoti tarpininkų (stebėtojų) veiklą ir identifikuoti problemas. Tai

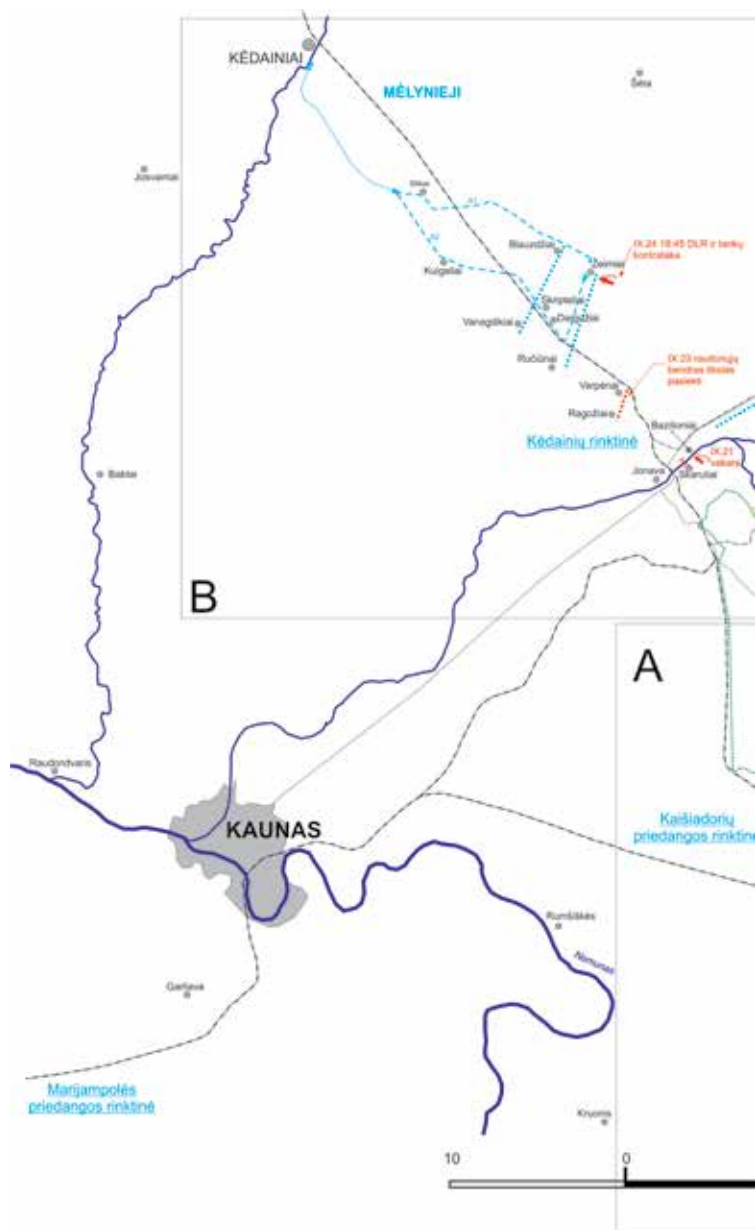
⁴⁵ Raštikis, S. *Kovose dėl Lietuvos. Kario atsiminimai*. I dalis. Los Angeles, 1956, p. 361.

sudarė prielaidas mokytis ir tobulėti, nors stambių junginių – divizijų valdymas manevrinio karo operacijų metu, matyt, taip ir liko opi problema. 1938 m. stebėjęs didžiuosius rudens manevrus Lenkijos karo atašė plk. Leonas Mitkiewiczus (*Leon Mitkiewicz*) dienoraštyje pažymėjo, kad „panašiai kaip ir Lenkijoje, aukščiausioji vadovybė nemoka vadovauti pės-tininkams divizijos mastu, o ką kalbėti apie vadovavimą aukščiausio lygio operacijoms“⁴⁶. 1939 m. rudenį (po Lenkijos kampanijos) Kariuomenės štabo I skyriaus, kuriam vadovavo gen. št. plk. Leonas Rupšys, parengtame referate rašoma, kad „manevriniam karui prieš bet kurį priešą mūsų pėst. divizijos – netinka. Jos yra per mažai aprūpintos prieššarviniais ir priešlėktuviniais ginklais ir, kas svarbiausia, labai nepaslankios. Jos tinka tik gintis už prieštankinių kliūčių, apsaugotais sparnais“⁴⁷. Paslankumas, kurį lėmė transporto priemonių gausa, kelių tinkas ir jo būklė turėjo įtakos ryšių su vienetais palaikymui, vadų ir štabų gebėjimui surinkti ir išanalizuoti informaciją, įvertinti padėtį ir priimti bei laiku visiems vienetais perduoti sisteminius sprendimus, kad jų įgyvendinimas būtų sinchronizuotas. Bet susiklosčius aplinkybėms taip, kad tarpukario Lietuvos kariuomenė po sovietinės okupacijos ir aneksijos buvo sunaikinta, negavusi įsakymo ginti valstybingumo, sunku objektyviai įvertinti jos galimybes mūsų lauke. Tam reikėtų pasitelkti daugiau įvairių duomenų, taikyti analogijų metodus, modeliavimą, apskritai išsamiai apgalvoti visą metodologinę prieigą. Todėl 1936–1938 m. manevrų medžiaga, matyt, yra vienas patikimiausių šaltinių, bandant analizuoti ir vertinti Lietuvos kariuomenės pajėgumą sėkmingai dalyvauti jos lygio bei galimybių kari-nėse operacijose, nes karyboje užduotys kariams turi būti realios, kitaip liks neįgyvendintos ir ištiks katastrofa, kaip, pavyzdžiui, tai nutiko Lenkijos pajėgoms 1939 m. rudenį.

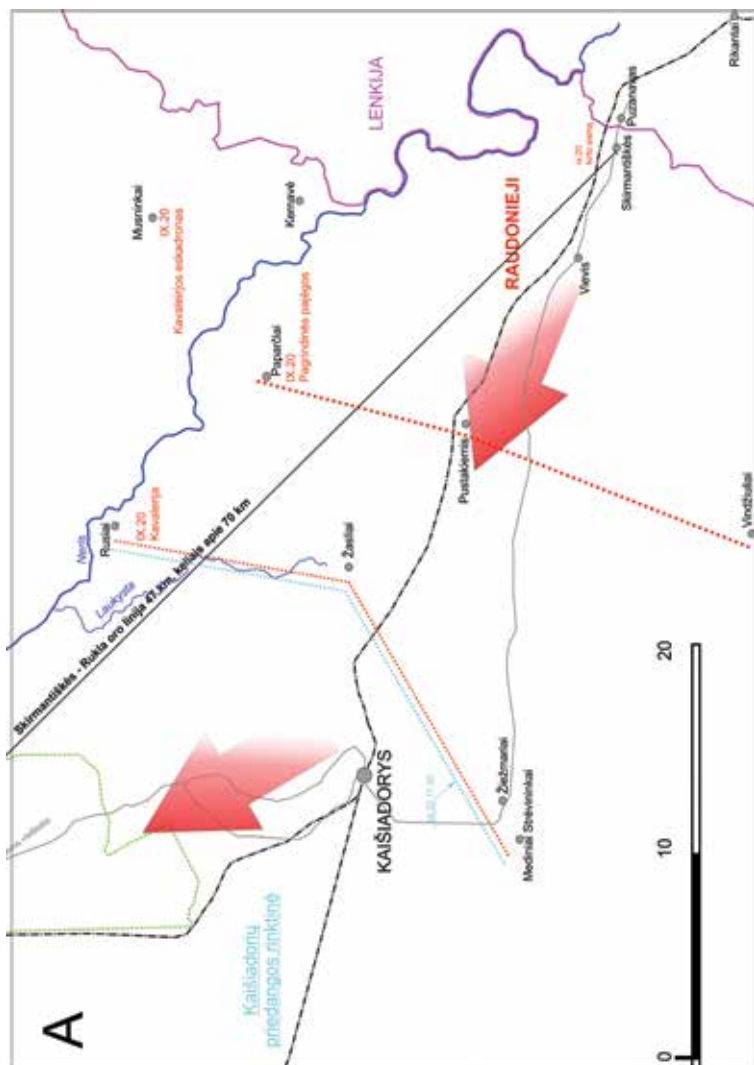
Įteikta 2025 m. vasario 12 d.

⁴⁶ Mitkiewicz, L. *Kauno atsiminimai 1938–1939*. Vilnius, 2002, p. 113.

⁴⁷ Slaptai asmeniškai, I skyriaus referatas, 1939 m. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1134, l. 38.

1 žemėlapis. Bendras 1936 m. Lietuvos kariuomenės vaizdas, apimantis

A žemėlapis. Teorinė 1936 m. Lietuvos kariuomenės manevrų dalis, kurios veiksmų kariniai vienetai praktiškai neatliko

ŠALTINIAI 1936 M. MANEVRŲ TEMA

Pirmasis šaltinis

Slaptas.

KARIUOMENĖS ŠTABO APLINKRAŠTIS

Nr. 16.

Kaunas, 1936 m. gruodžio 5 d.

I skyrius.

PASTABOS APIE 1936 M. KARIUOMENĖS MANEVRUS

A. TAKTINĖ VEIKLA

I. Bendros pastabos

1. Kariuomenės manevruose dalys parodė daug ištvermės ir pasišventimo. Nežiūrint į greitą manevrų eigą, nepakankamą poilsį ir ne visai vykusiai sutvarkytą dalyse mitybą, dalyvių ūpas, mažų išimčių neskaitant, visų manevrų laiką buvo geras.

Atsilikusiujų bei evakuotųjų skaičius – minimalus.

2. Prie gero, pakilusio ūpo būtina taip pat visuose veiksmuose reikšti daugiau energijos. Tačiau pas kai kuriuos dalyvius pastebėta nemaža nerangumo ir ištižimo. Kadrai kai kur neparodė energijos ir griežtumo pavyzdžio.

3. Kariuomenės dalių⁴⁸ žygis buvo tvarkingas. Nutrintomis kojomis % mažas, tačiau tarp atskirų dalinių⁴⁹ skirtingas, kad rodo kai kurių viršininkų rūpestingumo stoka⁵⁰.

⁴⁸ Dalis – pulkas, atskiras batalionas.

⁴⁹ Dalinys – batalionas, kuopa, būrys, skyrius, grandis.

⁵⁰ Pavyzdys C – punktyru pabraukti teiginiai iš dalies prieštarauja viešai publikuotame šaltinyje (Nr. 10) pateiktai informacijai.

Oro sekimas buvo organizuotas. Sustojant mažiems poilsiams žiūrėta ne visos voros⁵¹, bet tik jos galvos patogumų ir maskavimo⁵² sąlygų (Kėdainių rinktinė).

Manevrų žygio metu viršininkams pagerbti komandų nereikia padavinėti.

4. Postoviai gana tvarkingi. Apsisaugojimui nuo oro pavojaus reikia daugiau dėmesio atkreipti į dalinių postovio⁵³ rajonuose maskavimą ir decentralizaciją. Reikia neužmiršti paskirti pavojui susirinkimo vietų.

5. Upių forsavimo operacija raudonųjų pusėje, dėl įvairių priežasčių, kurios bus toliau paminėtos, atlikta nevykusiai. Šioje srityje dar stoka tiek teorinių žinių, tiek ir praktikos. Buvo ir apsileidimų.

6. Artėjant⁵⁴ ir pasitraukiant nuolat buvo nustojama sąlyčio su priešu. Pasėkoje – ilgesnį laikotarpį abi pusės smulkesnių žinių apie priešą neturėdavo.

Valdymas šiuose kautynių ruožuose⁵⁵ dažnai nutrūkdavo.

Šiose srityse reikia daugiau praktikuotis nuolatinėse stovyklose ir poligone.

7. Puolant neieškomi ir neišnaudojami priešo sparnai bei silpnos vietos. Pasitaikiusiuose viename kitame šoniniuose⁵⁶ veiksmuose pastebėta, kad daliniai, kai jiems gresia smūgis iš šoną, nemoka reaguoti (mėlynųjų pusė).

Mokyme daugiau praktikuoti šoninius veiksmus.

8. Stabdymas⁵⁷ iškrypsta į neleistiną formą, nes suprantamas per daug

⁵¹ Žygiui pritaikyta gili taktinė rikiuotė.

⁵² Maskavimas – dirbtinis būdas pasislėpti nuo priešo akių.

⁵³ Karinio vieneto sustojimo ir poilsio vieta žygio metu.

⁵⁴ Pėstininkų slinkimas galimos ar faktinės priešo vidutinio šaudymo atstumo artilerijos ugnies įtakoje.

⁵⁵ Lygiagreti frontui atkarpa.

⁵⁶ Šonas – karinių vienetų taktinio išsidėstymo gilumos kraštinė.

⁵⁷ „526. Norint laimėti laiko, sutaupyti savo jėgas ir nuvarginti priešą, einama prie stabdomųjų veiksmų. Operacine ir taktine prasme stabdomieji veiksmai apima stabdymą ugnimi, trumpalaikį gynimąsi, pasalas, aprėžto tikslo puolimą, kliūčių darymą, kelių ir tiltų ardymą, kirtinius, minavimą ir t. t.“ Žr.: *Pėstininkų statutas*. II dalis. Kautynės. P-51. Kaunas, 1936, p. 194.

pasyvia prasme, pvz.: stipresnis mėlynųjų 1. gusarų⁵⁸ pulkas ilgą laiką visiškai pasyviai stabdė žymiai už save silpnesnę DLR⁵⁹. Arba mėlynųjų batalionai dažniausiai traukėsi tik priekinių, už save silpnesnių, prieš skaidinių⁶⁰ akivaizdoje, beveik nepriversdami prieš išstatyti artilerijos ir organizuoti puolimą. Viso to pasėka – raudonieji ne puolė, bet visą laiką tik artėjo.

Stabdant apleisti vietovę galima tik realiai prieš persvarai pasireiškus (žiūr. P-51, 545–549 str. str.⁶¹). Stabdymo metu palankioms aplinkyboms

⁵⁸ Tarpukariu žodis „husarai“ buvo rašomas „gusarai“. Visas dalinio pavadinimas: 1-asis gusarų Didžiojo Lietuvos etmono kunigaikščio Jonušo Radvilos pulkas.

⁵⁹ Divizijos lengvoji (kavalerijos) rinktinė.

⁶⁰ Gilumon arba platumon surikiuotos santvarkos (žr. 61 nuorodą) daliniai, turintys vieną bendrą taktinę paskirtį.

⁶¹ „545. Iš priešų artilerijos ir sunkiųjų priemonių ugnies sustiprėjimo ir kitų žymių įsitikinęs, kad priešas pasirengė rimtesniam smūgiui, vadas turi laiku nuspręsti, kada pradėti trauktis. 546. Nelygu valdymo ir sekimo patogumai, vienais atvejais įsakymą trauktis duoda aukštesnysis vadas, kitais atvejais, ypač dengtoje, išraižytoje vietovėje, – žemesnieji vadai (paprastai kuopų ir net būrių vadai). Bet ir šiuo atveju aukštesnysis vadas paprastai suriš žemesniojo dalinio pasitraukimo momentą su tam tikra aiškiai vietovėje nurodyta riba, kurią priešui užėmus, dalinys turi trauktis [išskirta dokumente – aut. past.]. 547. Apskritai įsakymas trauktis turi būti duodamas kaip galima vėliau, tik išnaudojus visus stabdymo galimumus. Metrais išreikštos normos čia negali būti. Viskas priklauso nuo vietovės. Visais atvejais turi būti laiduotas tvarkingas pasitraukimas. 548. Priešui puolant iš priešą, turint geras pasitraukimo sąlygas (dengtą užnugarį, priešą kliūtis), traukis gali būti pradedama pačiu paskutiniu momentu. Panašiai veikiama ir stabdant miške. 549. Kada yra pavojus būti apriestiems ar apeitiems, šonai pirmiausia turi būti apsaugoti ugnimi. Tačiau jeigu priešas vis tiek pradeda riesti ar apeiti, tai šiam pavojui pašalinti tuojau metamas vienas ar kitas rezervo dalinys pavojingai kryptį užkirsti. Kartais tam daliniui duodamas priešsmūgio uždavinys, bet tik tais ypatingais atsitikimais, kada tas priešsmūgis gali išgelbėti visą padėtį, nesuardydamas visos stabdomosios santvarkos. Apskritai nereikia perdėti rietimo ar apėjimo pavojaus ir per anksti trauktis.“ Žr.: *Pėstininkų statutas*. II dalis. Kautynės. P-51. Kaunas, 1936, p. 199–200. Rietimas – siauresnio užsimojimo veiksmas priešui į šoną ar į sparną, turint ugnies ryšį su iš fronto veikiančiais daliniais. Apėjimas – platesnio užsimojimo veiksmas priešui į šoną ar užpakalį, nustoiant ugnies ryšio su iš fronto veikiančiais daliniais.

susidėjus, galima ir pulti (P-51, 527 str.⁶²).

9. Visose ginklų rūšyse blogai maskuotasi nuo oro ir žemės sekimo. Reikalauju iš vadų, kad jie daugiau įsisąmonintų reikalą per pratimus ir manevrus veikti taip, kaip tikro karo sąlygomis būtų veikiama.

10. Apsikavimo⁶³ darbai vietomis buvo visiškai įmanomi, tačiau dėl vadų intervencijos stokos buvo vykdomi per mažai arba nevykdomi. Atliktieji įsitvirtinimo darbai, nors laikas leido, nebuvo tobulinami (Jonavos rinktinė).

11. Vadovavimo daliniai parengti nepatenkinamai. Šis, vis dar tebesikartojantis, trūkumas vaizduoja tiesioginių dalinių vadų nerūpestingumą ir aukštesniųjų viršininkų nepriežiūrą. Kiekvienas vadas turi nuolat turėti sau pasirengęs vadovavimo dalinį. Manevruose ir kituose lauko pratimuose reikia sudaryti tokias sąlygas, kad vadai išeitų su savo vadovavimo daliniu.

II. Vadų veikla

12. Vadų sprendimai stambmenose⁶⁴ priimtini, tačiau aukštesnieji vadai dažnai netiksliai įvertindavo dalims reikalingą tuos sprendimus įvykdyti laiką.

⁶² „527. Puolama stabdomosiose kautynėse paprastai tik mažomis jėgomis (dažniausiai vienu kitu rezervo daliniu) ir tik tokiais atsitikimais, kada labai palankios aplinkybės lemia su mažais nuostoliais pasiekti gerų vaisių ir tuo labai pagerinti visą stabdymą. Visais tokiais atsitikimais reikia atsiminti, kad puolimui panaudotą dalinį paskui jau labai sunku panaudoti stabdymui. Taip pat ir kurį laiką gintis vienas ar kitas dalinys gali gauti tik išimtiniais atsitikimais, ypatingose aplinkybėse padėčiai gelbėti, pavyzdžiui, kada prieš koks netikėtas įsiveržimas kurioje nors stabdomojo baro dalyje gresia pavojumi iškrikti visą stabdymo santvarką, ir tais atvejais, kada laikinas gynimasis tam tikroje vietoje gali žymiai geriau laiduoti tinkamą viso stabdomojo uždavinio įvykdymą, pavyzdžiui, kada trumpas gynimasis prieš sutemstant duos progą pasilikti nakčiai tam tikrą plotą savo rankose.“ Žr.: *Pėstininkų statutas*. II dalis. Kautynės. P-51. Kaunas, 1936, p. 194–195. Santvarka – aplinkybėms ir tam tikram uždaviniui vykdyti pritaikytas jėgų suskirstymas ploto, priklausomybės, uždavinio ir apskritai vadovavimo atžvilgiu. Santvarka gali būti kautynių, žygio, artėjimo ir t. t. Santvarka skaidoma į gilumą ir į platumą. Artėjimas – pėstininkų slinkimas galimos ir faktinės priešų vidutinio tolnašumo artilerijos ugnies įtakoje.

⁶³ Dalinių išėjimas iš kautynių juos remiant ugnimi. Sąlytyje su priešu paliekant automatinus ginklus bei ginkluotus patrulius, kurie traukiasi paskutiniai.

⁶⁴ **Stambmena** – svarbesnis, aiškiau suvokiamas dalykas [moksl. red.].

Pvz.:

- Raudonųjų divizijos vadas sudėtingai upių forsavimo operacijai pasiruošti iš turėtų 14 val. dienos šviesos, dalims tepaliko tik apie 5 val., tuo metu, kai I skaidiny forsuoti skirtos dalys buvo dar 12–15 klm. atstume nuo forsavimo rajonų. To pasėkoje dalinių vadai naktį turėjo veikti visiškai nepažįstamoje vietovėje.

- Mėlynųjų rinktinės vadas IX.24. temstant išsiųstame įsakyme atsi-traukimo iš stabdymo ribos pradžią paskyrė 20 val., kai faktinai atsitrau-kimas galėjo būti pradėtas tik apie 24 val.

13. Aukštesnieji vadai kartais duodavo dalims neišsamius ir neaiškius įsakymus bei uždavinius.

Pvz.:

- Raudonųjų divizijos vado žodžiu atiduotame dėl upių forsavimo įsakyme nebuvo jokių nurodymų dėl veiksmų upę forsavus. Be šių duo-menų dalinių vadams konkrečiai spręsti ar įsakyti neįmanoma. Raštiškai įsakymai dalių vadus pasiekė tik naktį.

- Abiejose pusėse kavalerijai uždaviniai būdavo per daug bendro po-būdžio. Tiek laiko (iki kuriam laikui kas atsiekta), tiek ploto (skiriamoji su kaimynu, eil. ribų derinimas) atžvilgiais uždaviniai nepakankamai konkre-tizuoti. Ryšiams nepatikimai veikiant, bendrieji viršininkai dažnai net spėti negalėdavo, kur ir ką veikia jų kavalerija. Jų atiduodami nauji įsakymai ne-atitikdavo kavalerijos padėtį ir kavalerijai, tiems įsakymams vykdyti, tek-davo atlikti daug bergždžių judesių. To pasėkoje, abiejų pusių kavalerija per palyginamai trumpą laiką ir mažame veiksmų plote buvo labai išvarginta.

14. Artilerijai kartais buvo duodami per daug komplikuoti arba neį-vykdomi uždaviniai.

Pvz.:

- Mėlynųjų pusėje buvo reikalaujama nakties metu sutelkti ugnį į dienos metu neištirtus ir neišaudytus taikinius, turint tik žemėlapi 1 : 100.000.

- Raudonųjų pusėje, naktį suėjus su priešų į sąlytį, buvo reikalauja-mas artilerijos parengimas.

- Bataliono vadas, netekęs su priešų sąlyčio ir neturėdamas duome-nų, kur galima laukti pasipriešinimo, artėdamas reikalavo iš savo P.A.⁶⁵

⁶⁵ Priskirtąją artileriją vadinami artilerijos daliniai, junginio vado įsakymu perduoti pės-tininkų dalinių vadų žinion.

baterijos nuolatinės paramos. Tokiuose atvejuose reikia elgtis atsargiau ir nepamiršti, kad per anksti panaudota nuolatinė artilerijos parama priverčia artileriją bereikalingai panaudoti ryšių priemones ir personalą ir tuo būdu greitai išsisemti ir – kad yra pavojus kritingu momentu tos paramos netekti.

- Pasitaikė, kad puolančios pusės pulko vadas jam priskirtą artileriją (P.A.) be ypatingo reikalo suskirstė batalionams kaip P.A.

Geriau buvo suskirstyti kaip T.P.⁶⁶ (P-51 – 79 str.⁶⁷).

15. Vadų tarpusavūs ryšiai (ypač su kaimynais) labai dažnai užmiršami.

- Tarp kaimynų 5. ir 9. p. p.⁶⁸ ryšio nebuvo ištisą dieną.

- Buvo atsitikimų (5. p.p., 1. gus. p., mėlyn. rinkt.), kad, vadams savo laiku nesusižinojus, buvo apšaudyti savieji daliniai⁶⁹.

16. Valdymas veiksmų metu retai buvo sklandus dėl blogo ryšių organizavimo. Tačiau šiai sričiai sutvarkyti vadai savo griežtos valios iki pat manevrų pabaigos neparodė.

17. Aukštesnių skaidinių (divizijos, pulko, DLR, kartais net b-nų⁷⁰) vadai per mažai reikšmės teikdavo kautynių lauko sekimui ir, net palankioms sąlygoms esant, šiuo reikalu nepasirūpindavo.

18. Vadai per mažai tesirūpina žmonių ir arklių jėgų taupymu.

Pvz.:

- Užpakalinę stabdymo ribą užėmusio b-no visi žmonės ištisas valandas buvo laikomi suguldyti ant šlapios žemės, vietoje kad organizavus

⁶⁶ Tiesioginės paramos artilerija veikia glaudžiai kartu su pėstininkais. Jų ugnies suskirstymas turi atitikti pėstininkų vado sumanymą. Dar buvo skiriama BV artilerija – bendro veikimo artilerija kovoja su priešo artilerija, saugo puolimą. Ji padeda TP artilerijai, apšaudo priešo užnugarį ir t. t. BV artilerija klauso divizijos artilerijos vado (ar kito vyresniojo artilerijos vado).

⁶⁷ „79. Jei dėl kurių nors priežasčių artilerijos vadavietė negali būti parinkta čia pat arti pėstininkų, tai artilerijos vadas priskiria prie jo remiamo pėstininkų dalinio vado ryšio rinktinę (RR) arba ryšio grandį (RG). Ryšio rinktinė paprastai sudaroma iš karininko, kelių puskarininkų, kelių žvalgų sekėjų ir ryšininkų su ryšio priemonėmis, o ryšio grandis – iš puskarininkio, kelių žvalgų sekėjų ir ryšininkų su ryšio priemonėmis. Paprastai ryšių rinktinę siunčia grupių ir aukštesni artilerijos vadai, o ryšių grandį – baterijų vadai.“
Žr.: *Pėstininkų statutas*. II dalis. Kautynės. P-51. Kaunas, 1936, p. 51-52.

⁶⁸ Pėstininkų pulkas.

⁶⁹ Draugiška ugnis.

⁷⁰ Batalionas.

ryšį su priekyje veikiančiais daliniais, pozicijoje palikti tik sekėjus ir būdinčius prie ginklų, kitus nuvesti į pastoges ir duoti jiems pailsėti.

- Analoginių reiškinių buvo ir raudonųjų pusėje per anksti išėities⁷¹ padėtis užimant.

- Raiti žvalgai be paliovos siuntinėjami tokiais trumpais atstumais, kur lengvai galima panaudoti pėsčius pasiuntinius; nepaliekama žvalgams laiko net arklį apžiūrėti.

19. Viršininkų ir valdinių tarnybiniuose santykiuose visur jaučiama daug familiariškumo ir stoka tarnybinio tono.

Raudonųjų divizijos⁷² vadui skelbiant sprendimą upėms forsuoti, nesijautė vieno vado valios.

III. Štabų veikla

20. Aukštesniųjų štabų darbe dar stoka metodo ir įgudimo. Štabo darbas vėluodavo. Tai neigiamai atsiliepdavo į dalių veiksmus ir dažnai būdavo dalių bereikalingo nuovargio priežastimi. Labai mažai tenaudota ruošiamieji įsakymai. Nebuvo įsakymų vykdymo kontrolės. Kai kurios darbo sritys – niekieno nederbamos (pav.: savo dalių sudėties ir nuostolių žinios).

Pulkų ir batalionų adjutantai daugumoje nesugeba iš vado žodžiu atduotų įsakymų savarankiškai surašyti raštišką įsakymą. Dalių žinių kariškai visiškai savo darbui neparuošti.

21. Mėlynųjų Kėdainių rinktinės štabas neleistinais pavėlavo pakelti savo dalis pirman žygin.

IX.22. 6 val. štabas iš ruošiamojo įsakymo jau žinojo, kad tą dieną teks žygiuoti bendra Jonavos kryptimi; 11 val. gautas tuo reikalu galutinis įsakymas. Nežiūrint į tai, kad rinktinės vadas greitai nusprendė, štabas Kėdainių įgulą paleido tik apie 16 val. (ir tai be žygio lentelės, ko pasėkoje įvyko vorų susikryžiuavimas ir užsikimšimas Kėdainių mieste) ir apie 17 val. – Žeimių įgulą – 1. gusarų pulką, kuris dėl to atsidūrė ypatin-

⁷¹ Išėities riba – riba, nuo kurios pradedama metodiškai pulti pėsčiomis arba atakuoti raitomis. Tikrovėje ji yra priešakinė riba tam tikro ruožo, kuriame prieš puolant (atakuojant) vienetai išsidėsto puolamąja rikiuote.

⁷² Išėities riba – riba, nuo kurios pradedama metodiškai pulti. Tikrovėje ji yra priešakinė riba tam tikro ruožo, kuriame prieš puolant vienetai išsidėsto numatytose pozicijose.

gai nepalankiose veiksmams sąlygose, nes naktį turėjo pakeisti šaulius ir užimti ginamąją poziciją⁷³ visai nežinomoje vietovėje.

22. Visiškai nerūpestingai ir nepatenkinamai buvo tvarkomas dalių judėjimas raudonųjų divizijos štabo. Upių forsavimui išėities padėtį užimant, ties Ruklos dv.⁷⁴ įvyko 5. p. p. ir 9. p. p. vorų susikryžiavimas. Keliantis per pontonų tiltą, štabų tinkamai nesutvarkytas vorų ėjimas priepūs privedė prie chaotingo vorų susigrūdimo ant kelių ir jų užkimšimo.

23. Štabai (ypač raudonųjų pusėje) nepasirūpindavo, kad ryšių viršininkai būtų laiku painformuoti dėl numatomų veiksmų ir paruoštų ryšių planus. Dėl to ryšių tvarkymas nebuvo nuoseklus.

24. Štabų II skyrių veikloje pastebėta:

a) nebuvo tinkamo žinių rinkimo plano (II P.D.⁷⁵). Apie rinktinas žinias nurodymų gaudavo tik aviacija (ir tai tik kelių valandų laikotarpiui); dalys tuo reikalu nurodymų negaudavo;

b) žinios menkai tesistematizuojamos ir netikrinamos. II P.D. iki pat manevrų pabaigos priešas nebuvo konkretizuotas;

c) kai kurios aviacijos pateiktos žinios (pav.: upių stereonuotrauka) visai nebuvo panaudotos;

d) nekontroliuota ir nesimta priemonių laiduoti paslapties išlaikymą – radijo abiejose pusėse, dažniausiai, veikdavo atviru tekstu.

25. Užšifravimas ir iššifravimas visuose štabuose buvo daromas su klaidomis. Dalys kai kurių įsakymų laiku neišpildė, nes negalėjo jų iššifruoti (1. gusarų pulkas).

26. Op. dokumentuose įsibrovė nemaža klaidų, praleidimų ir neaiškumų.

Pulko ir bataliono skaidiniuose ne visur buvo rašoma įsakymų II dalis. Viskas buvo pavedama ūkio viršininkams, kurie, deja, nekaip veikė (Raudonųjų pusėje).

⁷³ Pozicija – numatomas ginti arba ginamas vietovės ruožas; vieta, iš kurios tam tikras vienetas vykdo ugnies uždavinį (bet kuriose kautynėse); pasirengusios veikti ginklo santvarkos visuma (sekykla, ugniavietė ir vežimėlio ar pirmagalio vieta).

⁷⁴ Ruklos dvaras, dabar Ruklos miestelis. Tikėtina, jog per Nerį minėtų 5-ojo ir 9-ojo pėstininkų pulkų kariai kėlėsi maždaug ties ta vieta, kur Rukloje Artilerijos g. atsiremia į 143 kelią.

⁷⁵ Pėstininkų divizija.

IV. Ginklų rūšių veikla

1) Pėstininkai

27. Upės forsavimo metu 5. p. pulko daliniai nevykusiai buvo privesti prie upės ir tikrojo karo aplinkybėse būtų sunaikinti.

Reikėjo juos laikyti už uždangos (miške), o prie laivelių kėlimosi vietetus leisti tik paeiliui (P-51 – 653 str.⁷⁶).

Nebuvo statomos į ugniavietes⁷⁷ persikėlimui saugoti sunkiosios pėstininkų priemonės (P-51 – 653 str.⁷⁸).

28. Puolant buvo pamirštama paskirti tarp pėst. vienetų ryšių rinktinėles (P-51 – 305⁷⁹).

Pėstininkai, išdėstydami savo sunkiąsias priemones, prie pat artilerijos sekyklų⁸⁰ savo šaudymu kliudė joms veikti, o be to – sekyklas demaskuodavo.

29. Daliniai vietovėje išsidėsto ugnies plano⁸¹ nelaukdami; nepalieka sunk. kulk. šaudymo tarpų (Jonavos rinktinė).

Sudarytam ugnies planui nesustatoma vykdymo tvarka; keli prieš žvalgai iššaukia visos kuopos ugnį (Jonavos rinktinė).

⁷⁶ „653. Nurodytą valandą pirmojo skaidinio pėstininkai kartu su pionieriais greitai nusigabena prie upės parengtas kėlimosi priemones ir pradeda keltis. Pirmojo skaidinio perkėlimas turi būti įvykdytas kaip galima slapčiau. Kai kada pravartu keltis dengiantis dūmų uždanga. Pasireiškusios prieš ugniavietės tuojau šaudomos artilerijos ir sunkiųjų priemonių. Pirmiesiems daliniams persikėlus ir kėlimosi priemonėms sugrįžus, panašiai keliasi kiti daliniai. Prie kėlimosi priemonių iš anksto paskirti kėlimosi vienetai leidžiami iš eilės: kol vienas jų keliasi, kiti laukia už uždangos.“ Žr.: *Pėstininkų statutas*. II dalis. Kautynės. P-51. Kaunas, 1936, p. 231–232.

⁷⁷ Vieta, iš kurios ginklas (kulkosvaidis ar pabūklas) šaudo.

⁷⁸ Žr. 74 išnašoje.

⁷⁹ „305. Dviejų gretimų vienetų sandūrai sudaryti dažnai skiriamos ryšio rinktinėlės. Žygyje ir puolant, ryšio rinktinėlės slenka tarpekliais tarp gretimų vienetų. Ginantis, ryšio rinktinėlė išsistato gretimų vienetų skiriamojėje. Ryšio rinktinėlės turi nuolat susivokti gretimų vienetų padėtyje, be paliovos žvalgyti jiems pavestą tarpeklį ir pranešinėti abiem kaimynams apie jų tarpusavio padėtį.“ Žr.: *Pėstininkų statutas*. II dalis. Kautynės. P-51. Kaunas, 1936, p. 130.

⁸⁰ Vieta, iš kurios vadas ar sekimo pareigūnai gali gerai sekti viso vieneto arba bent jo svarbesnės dalies veiksmus.

⁸¹ Tam tikroms kautynėms ar jų etapui iš anksto sudarytas pėstininkų ir paramos ginklų (artilijos, aviacijos ir t. t.) ugnies derinys.

30. Neturint stabdymo riboje patogių atsipalaiduoti⁸² uždangų, b-nai kartais tiek išsiskaidydavo gilumon, kad stabdymo ribos priekyje galėdavo šaudyti tik mažuma kulkosvaidžių, o dauguma jų buvo skiriama atsipalaidavimui paremti. Turėjo būti atvirksčiai.

Iš stabdymo ribos pasitraukimas paliekamas būrio vado iniciatyvai, siejant pasitraukimo pradžią su pranešančių priešų jėgų spaudimo sąvoka. Tai klaida. Mažieji daliniai traukiasi aukštesniems vadams įsakius, arba priešui vietovėje nustatytą ribą pasiekus (P-51 – 546 str.⁸³).

31. Žvalgymas ir kautynių lauko sekimas pėstininkų daliniuose nepakankamoje aukštumoje. Šiose srityse jaučiama kareivių – specialistų stoka.

Į jų, o taip pat ir į ryšių, parengimą reikia atkreipti daugiau dėmesio.

Dėl blogai organizuoto žvalgyimo ir sekimo puolančioji pusė retai kada laiku pastebėdavo stabdančios pusės pasitraukimą (ypač iš po nakties).

Sąlyčiui su priešu atstatyti nebuvo panaudojamas R.Ž.B.⁸⁴ (1. p. p.).

2) Artilerija

32. Artilerijos ugniavietės dažnai per toli užpakaly (iki 8–9 klm.). Ilgą laiką nesusirišama su remiamu daliniu (mėlynųjų pusėje Žeimiai–Ručiūnai riboje⁸⁵).

Kitais atžvilgiais artilerijos taktinis vadovavimas patenkinamas.

33. Vykdydame pastebėta didelio apsileidimo. Šaudymo duomenys nepaskaičiuojami. Komandos netikslios ir neatitinka momento takt. reikalavimus.

Kai kurios komandos ne statutinės, bet pasikalbėjimo pavidalo (Raudonųjų pusė, II art. grupė).

Baterijų ugniavietėse, šaudymo duomenis patikrinus, pasirodė, kad kai kur (3. art. p. 2. btr.) šaudoma į savuosius. Ugniavietės nemaskuojamos.

34. 3. art. pulko jaun. leit. Kondratas veiksmų metu sekykloje su visais kareiviais nusirengęs miegojo.

3-jo art. pulko vadui atkreipti daugiau dėmesio į karininkų auklėjimą.

⁸² Atsipalaidavimas – sąmoningas sąlyčio su priešu nutraukimas.

⁸³ Žr. 60 išnašoje.

⁸⁴ Raitųjų žvalgų būrys.

⁸⁵ Atstumas – 6,2 km minimos vietovės į šiaurę nuo Jonavos.

3) Kavalerija

35. Abiejų pusių kavalerija jai pastatytus uždavinius – sparnų saugojimą – įvykdė patenkinamai.

Galima buvo laukti daugiau aktyvių veiksmų iš mėlynųjų kavalerijos, kuri turėjo dvigubą jėgų persvarą.

36. Žinių apie priešą, ypatingai apie priešų pėstininkų sparnus ir priešų sudėtį, kavalerija bendriems viršininkams mažai tedavė – žinių rinkimas šlubuoja. Sąlyčio su priešu nuolatinumo nebuvo.

37. Jojų⁸⁶ tarnyba patenkinama, tik reikia:

- a) jojoms statyti aiškesnius uždavinius (II DLR);
- b) tinkamai tvarkyti jojų grįžimą iš žvalgyimo;
- c) daryti aiškesnius ir tikslesnius pranešimus.

38. Su kaimynais – pėstininkais bendradarbiavimo ir ryšio nebuvo; tai klaida. Savo aviacijai kavalerija pasižymėdavo pavyzdingai. Tankeliai⁸⁷ kartais panaudojami netiksliai, būtent:

- a) naktį įsakoma kontratakuoti⁸⁸ priešą (II DLR);
- b) įsakymai tankeliams buvo duodami paskubomis, iš anksto nesupažindinus su aplinkybėmis. Taip galima greit tankelius pražudyti;
- c) apie ugnies paramą tankeliams niekuomet nepagalvota;
- d) žygio metu tankeliai buvo statomi tarp lėtai žygiuojančių kavalerijos dalinių – be reikalo kaitinami motorai.

39. Kavalerijos jaunesniųjų karininkų, puskarininkų ir kareivių atskiri pavyzdžiai ir dėtos pastangos verti pagyrimo.

⁸⁶ *Jojų tarnyba: divizijos eskadronas ir mišri žvalgomoji rinktinė*. Kaunas, 1928.

⁸⁷ 1933 m. Lietuvos kariuomenė įsigijo 16 tankų „Vickers-Carden Loyd“, juos gavo 1935 m., o 1936 m. – dar 16 to paties modelio naujesnės modifikacijos tankų, bet jie Lietuvą pasiekė 1937 m. Bendrai tarpukariu Lietuvos kariuomenė buvo įsigijusi trijų modelių tankų. 1923 m. įsigijo 12 tankų „Renault FT-17“ ir 1924 m. jų pagrindu buvo įsteigtas Tankų batalionas. Vėliau įsigijus 32 „Vickers-Carden Loyd“ tankus, vietoj bataliono suformuota Šarvuočių rinktinė, kurią sudarė trys tankų kuopos. O 1937 m. Čekoslovakijos koncerne ČKD buvo užsakytas 21 tankas LTL. Čekų firma tankus pagamino, bet iki sovietų okupacijos jie Lietuvai nepasiekė, vėliau buvo perduoti Slovakijos kariuomenei naudoti Antrajame pasauliniame kare. 1936 m. manevruose naudoti prieš metus gauti 1933 m. modifikacijos „Vickers-Carden Loyd“ tankai to meto šaltiniuose kai kada vadinami tankeliais.

⁸⁸ Kontrataka – durtuvų smūgis prieš ataką atremti.

4) Inžinerija

40. Žygio metu kelių žvalgymo ir jų taisymo uždavinius inžinerijos daliniai įvykdė laiku ir gerai.

41. Upių forsavimui ir tilto statybai parengiamieji darbai buvo atlikti blogai (daliniai ir dėl pavėluoto II P.D. vado sprendimo), būtent:

a) menkai teisžvalgyta vietovė ir tilto statybai numatytame rajone neįsmatuotas upės plotis;

b) nebuvo sudaryta tilto statybos plano;

c) pavėluotai pristatytos valtyšės forsuojančiam 5. pėst. pulkui;

d) nakties metu pilnais žibintais⁸⁹ važinėjantieji ties išėities riba inžinerijos bataliono auto demaskavo forsavimo rajoną.

42. Pontoninio tilto statyba pradėta pavėluotai. Iki pat tilto statymo pabaigos inž. b-no vadas nežinojo upės pločio ir klaidingai informavo divizijos vadą dėl statybos pabaigos.

Visi tilto statybos veiksmai vyko gaivališka, neorganizuotai; inž. b-no vadas nesugebėjo darbų įstatyti į tinkamas vėžes⁹⁰.

Bendrai, inžinerijos b-nas stambesnio mastelio darbus lauko sąlygose vykdyti nepakankamai apmokytas. Naktį veikti inžinerijos daliniai neįgudę.

Kreipiu į tai Karo Technikos Viršininko dėmesį.

43. Puolime raudonųjų pusės pionieriai buvo suskirstyti tinkamai ir kelių taisymo bei kliūčių šalinimo darbus atliko patenkinamai.

5) Ryšiai

44. Raudonųjų pusėje divizijos ryšių tinklas taktinėms aplinkybėms buvo pritaikintas patenkinamai. Ryšių viršininkas per mažai rodė pastangų galimai anksčiau štabe sužinoti aplinkybes ir numatomus veiksmus, dėl to negalėdavo iš anksto pertvarkyti ir įspėti ryšių dalinius, apgalvoti ryšių planą. Dažniausiai dirbta paskubomis, nenuosekliai, tačiau

⁸⁹ Pavyzdys G – punktyru pabrauktas teiginys apie žibintus naktį prieštarauja viešai publikuotame šaltinyje (Nr. 8) pateiktai informacijai, kad persikėlimui per upę buvo pasirengta slaptai.

⁹⁰ Pavyzdys E – punktyru pabraukti teiginiai prieštarauja viešai publikuotame šaltinyje (Nr. 8) pateiktai informacijai.

uždaviniai, kad ir pavėluotai, buvo įvykdyti.

45. Mėlynųjų pusėje stabdymo kryptų nebuvo ryšių ašies; nebuvo priemonių sutelkimo svarbiausioje vadui kryptyje; nesirūpinta sudaryti priemonių atsarga.

Kuopos vadas ir jo artimiausi padėjėjai per daug laiko sugaišdavo dokumentus rengdami; ruošiamųjų⁹¹ įsakymų nevartodavo.

Mėlynųjų pusėje neišnaudoti karveliai.

Abiejų pusių tf.⁹² centrinių įrengimas ir aptarnavimas buvo rūpestingas.

46. Tiek raudonųjų, tiek ir mėlynųjų pusėje nebuvo korespondencijos ir pasikalbėjimų drausmės. Radijo tinkle neleistinai vartota atviri tekstai bei operatyvinio turinio atviri pasikalbėjimai (1. gusarų pulke), kuriuos perimdavo priešingoji pusė.

Telefonų pasikalbėjimai nesistengiama sutrumpinti, bet drįstama veiksmų metu net asmeniniais reikalais kalbėtis. Kai kurie viršininkai dar neišmokę naudotis šaukinių lentelėmis. Kai kurie pareigūnai reikalauja sujungimų be eilės, neturėdami tam teisės, arba, prieš visas taisykles, iš centrinę aptarnaujančio žmogaus rankų paimdavo komutatoriaus ragelį ir patys kalbėdavo 5–10 min.

Panašūs prasižengimai prieš pagrindines ryšių taisykles ateity turės būti registruojami, o kaltininkai baudžiami.

47. Neutralaus ryšio tinklas veikė gana gerai, tik buvo perkrautas.

6) Aviacija

48. Aviacija veikė gerai.

7) Tankeliai

49. Tankeliai gautus uždavinius atliko gana gerai.

8) Chemijos būriai

50. Abiejose pusėse panaudoti tiksliai.

Pėstininkų dalinių vadai, kurių baruose⁹³ tekdavo mėlynųjų chemijos

⁹¹ Iš anksto parengti įsakymų šablonai.

⁹² Telefono.

⁹³ Baras – statmena frontui vietovės atkarpa.

būriui veikti, tik primygtinai chemijos būrio vado prašomi, suteikdavo žinių apie savo dalinių išdėstymą. Tiems pėstininkų vadams tai garbės nedaro.

9) Šaulių Sąjungos šaulių kuopa

51. Antraeilį up. Šventosios barą gynė gerai.

V. Tarpininkų tarnyba

52. Dalinių tarpininkai nepakankamai susipažinę su tarpininkų tarnybos laikinąja instrukcija.

Kas vakarą veiksams aptilus, daugumai tarpininkų atrodė, kad jų darbas taip pat visiškai baigtas; veiksų dienoraščiai pirmomis manevrų dienomis tik vyriausiam tarpininkui įsakmiai pareikalavus buvo siunčiami.

Veiksų dienoraščiuose daug klausimų, numatytų tarpininkų tarnybos laikinojoje instrukcijoje, nebūdavo paliesta.

53. Nebuvo abipusio tarpininkų sąlyčio. To pasėkoje įvyko nesusipratimų, kai pav., gusarų pulko ataka⁹⁴ ties Žeimiais⁹⁵, arba šaulių būrio ataka į išsidėsčiusią sunkiais kulkosvaidžiais sustiprintą šaulių kuopą.

54. Tarpininkų įsikišimai į veiksų eigą daromi ne prieš veiksų įtaka pasiremiant, bet skeliami posakiais: „manevrų vadovybės vardu“, „vyr. tarpininko įsakymu“. Tai neleistina.

55. Artilerijos tarpininkai buvo prisirišę prie dalinių vadų ir todėl nematė, kas dedasi baterijų ugnivietėse ir kitur; pėstininkų tarpininkai nesekė dalinio veiksų vietovėje; ryšininkų tarpininkai nestebėjo žemesniųjų viršininkų ir kareivių veiklos.

Forsuojant upę nebuvo nieko iš vyresniųjų tarpininkų. Batalionų ir kuopų tarpininkai susigrupavę vadavietėse nesitaikė prie vietos ir jas demaskuodavo; savo kalbomis ir tiesioginiais dažnais klausimais trukdė vykdytojams dirbti.

⁹⁴ Ataka – didesnio ar mažesnio puolamųjų veiksų ruožto lemiamas veiksmas durtuvais. Ruožtas – aplinkybėmis, plotu ar laiku ribotas veiksų laikotarpis. Puolamųjų veiksų ruožtai yra žygis, artėjimas, puolimas, ataka ir t. t., o paties puolimo ruožtais gali būti vadinami tie laikotarpiai, per kurių kiekvieną siekiama tikslo, nekeičiant puolimo krypties, pagrindinio smūgio ir baro.

⁹⁵ Miestelis į šiaurę nuo Jonavos.

56. Tarpininkų pranešimai, perduodami neutraliu tinklu, nebūdavo iš anksto suformuluoti, todėl net menko pranešimo perdavimas, nupasakojant jį pagal žemėlapi, užimdavo daug laiko. Tai buvo svarbiausia neutralaus tinklo perkrovimo priežastis.

B. TARNYBŲ VEIKLA

I. Intendantūra

1. Kai kurios kariuomenės dalys (1. p. p., 9. p. p., 3. art. p., 1. gus. p.), išvykdamos į manevrus, pasiėmė su savimi maisto ir pašaro davinių daugiau, kitos (2. art.p.) mažiau, kaip buvo numatyta manevrams ruošiamuoju įsakymu.

2. Kariuomenės dalys, atvažiuodamos į mitybos tiekvietes, atsiveždavo per mažai kareivių priėmėjų, todėl maisto išdavimo negalima buvo vykdyti iš karto keliose vietose ir dėl to mitybos išdavimas per ilgai užsitęsėdavo.

3. Dalių ir dalinių vadai per mažai rūpinosi, kartais užmiršdavo ar nesiimdavo priemonių pavalgydinti kareivius, nors parengtas valgis būdavo virtuvėse, esančiose arti dalinio (1. gusarų pulko dalinys negavo maisto 39 val.).

1-ojo artilerijos pulko baterija, priskirta Jonavos rinktinei, atvyko Jonavon turėdama tik maisto ir pašaro likučius. Ūkio viršininkas nepasirūpino maisto išteklių papildyti. Baterija neturėjo su savim nei čekių bei pinigų maistui ir pašarui pirkti.

Beveik visose kariuomenės dalyse nebuvo pakeistas valgio gaminimo laikas, ir kuomet dėl taktiškų aplinkybių pietus galima buvo išduoti tik apie 20–22 val., tai daug anksčiau pagamintas valgis virtuvėse kokybiniai būdavo blogesnis.

Beveik visose kariuomenės dalyse virtuvės buvo koncentruotos prie pulkų, nors taktinės aplinkybės to ir nereikalavo.

4. Ryšių tarp dalių rikiuotės viršininkų ir ūkio pareigūnų nebuvo pakankamai glaudus. Ūkio pareigūnai menkai informuojami apie dalinių padėtį ir numatomas operacijas. Be to, atsitraukimo atveju nesiimama žygių pirmon eilėn evakuoti užnugarį, pav., 3. p. p., žinodamas, kad reiks trauktis, iš anksto nedarėdavo virtuvių ir jų vežimų už numatytos ribos, nors jam ši gurguolė buvo nereikalinga, nes IX.24. pulkas varė atsar-

gos davinį.

5. Pastebima judesyje didelė drausmės stoka:

a) vežimai važiuodami neprisilaiko dešinės kelio pusės ir vieni nuo kitų per daug atsilieka arba susigrūda (3. art. p. išvykstant iš Ruklos dv. ir Skaruliuose⁹⁶);

b) buvo matyti klaidžiojančių virtuvių ir vežimų; kareiviai nežinojo, kur jiems reikia važiuoti, arba patys savo iniciatyva važinėdami ieškojo dalinių;

c) vežimai apkraunami pašaliniais daiktais (karininkų daiktais, kareivių kuprinėmis ir net stalais).

Be to, vežimai buvo per daug apsėsti kareivių ar šiaip perkrauti (5. p. p. žygiuojant per Skarulius).

6. Kai kuriuose daliniuose prie virtuvių buvo vežama per didelė malų atsarga – dviem dienom ir daugiau. Virtuvės apkabinėtos keptuvėmis, puodais ir pan., nors visiems tiems įrankiams vieta yra pirmagalyje. Sukoncentruotos virtuvės ir jų vežimai ne visuomet turėjo bendrus viršininkus joms žygio metu tvarkyti.

7. Kraunant į vežimus maisto produktus, mažai kreipiamą dėmesio į tinkamą jų sukrovimo tvarką. Vienuose vežimuose duona sudedama į maišus, kituose sukraunama palaidai, neprisidengiama brezentu ir, be to, dar apkraunama kitais daiktais. Apskritai, vežimus pakraunant nesistengiama išnaudoti vežimo talpa ir nesilaikoma pakrovimo paeilumo ir tvarkos.

Taip pat nesirūpinama vežimams stebulės⁹⁷ sutepti ir dėl to buvo atsitikimų, kad jos užsidegdavo.

8. Pastovyje vežimai nebuvo pakankamai maskuojami. To pasekmėje Ruklos dvare atviroj vietoj stovinti gurguolė (1. p. p.) IX. 22. buvo užpulta priešingos pusės aviacijos.

Apskritai nebuvo tinkamo gurguolės judesių slėpimo bei maskavimo. Gurguolės iš vienos vietos į kitą buvo kilnojamos dažniausiai dienos

⁹⁶ Bažnytkaimis, buvęs į pietryčius nuo Jonavos, dabar Jonavos miesto dalis.

⁹⁷ „Rato, krumpliaračio, smagračio, skriemulio ar panašios sukimo detalės centrinė dalis su skyde detalei ant veleno ar ašies tvirtinti. Sukimo momentą perduodančios detalės stebulėje ant ašies tvirtinama pleištu, kartais kaiščiu, išdrožomis; kai stebulė laisvai sukasi ant ašies, į ją įpresuojami guoliai. Stebulę su ratlankiu jungia diskas arba stipinai; jos matmenys priklauso nuo detalės konstrukcijos“: Stebulė. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/stebule/> [žr. [2025-01-17].

metu, nors skubaus reikalo tam nebuvo.

9. Priskirtus batalionams žvalgus, ryšių žmones ir pionierių būrius maistu turėdavo aprūpinti ūkio kuopos. Siuntinėti ūkio kuopos virtuvę į batalionus dėl didelių atstumų ir mažo žmonių skaičiaus yra netikslu, juo labiau kad ne visuomet žinoma, kur yra priskirti maistui kareiviai. Todėl ūkio kuopa nors maistą ir pagamino, bet ne visuomet galėjo jiems pateikti. Šio pasekmėje kareiviai maisto negaudavo arba gaudavo labai pavėluotai. Tiksliau būtų priskirti juos maistui prie tų dalinių, prie kurių jie faktinai yra.

10. Pastebėta, kad kai kurios kariuomenės dalys naudojo gyventojų susisiekiimo priemones ne taip, kaip buvo nustatyta: pav., 1. gus. p. pasiimti maistui iš kiln. int. sandėlio Žeimių stoty rinko ūkininkų vežimus labai staigiai. Viršaitis vidurnaktį kėlė žmones iš miego ir varė stotin karinių krovinių vežti. Žmonės nežinojo, nei ką turės vežti, nei kaip ilgai turės užtrukti, todėl atvažiavo visai nepasirengę; net nežinojo, kad už važiavimą bus atlyginta. Vėliau dalis surinktų vežimų kaip nereikalingų buvo atleista.

11. Raudonųjų pusėje nebuvo nurodytas laikas atsargos daviniui naudoti, todėl daug kareivių maisto davinį sunaudojo savavališkai, nelaukdamo įsakymo atsargos daviniui naudoti. Turbūt, dalinių vadai neįspėjo kareivių, kada galima naudoti atsargos davinį ir kad jį be leidimo naudoti draudžiama.

12. Gurguolės arkliai manevrų metu buvo silpnai prižiūrimi: nakties metu prie kai kurių arklių nebuvo tvarkinių ir dėl to pasitaikydavo sužeidimų. Pavieniams arkliams, nutolusiems nuo savo dalinių, teko būti visą parą neėdus ir negėrus. Atsitikdavo, kad poilsiuvi bei nakvynei buvo pasirenkamos vietos, esančios toli nuo vandens (apie 5–6 km). Buvo atsitikimų, kad dalis kavalerijos arklių, esančių priešakiniuose daliniuose, išbūdavo po dvejetą dienų nenubalnoti.

13. Rikiuotės viršininkai mažai kreipia dėmesio į kareivių kojų higieną. Daugelis kareivių nemoka apsivyturiuoti autų.

14. Kareiviams prieš pat žygį buvo išduoti nauji batai; nepritaikinti prie kojų⁹⁸.

⁹⁸ Pavyzdys C – punktyru pabraukti teiginiai iš dalies prieštarauja viešai publikuotame šaltinyje (Nr. 10) pateiktai informacijai.

II. Divizijų intendantų veikla.

15. Raudonieji

Maisto reikalavimai centr. maisto sandėliui buvo siunčiami per vėlai. Karo aplinkybėmis per tokį trumpą laiką maisto atsiųsti nespėtu.

Maistas buvo reikalaujamas ne daviniais, bet kilogramais, nors intendantas iš anksto buvo įspėtas reikalauti tik daviniais.

Įsak. II daly nenurodoma:

- a) kariuomenės dalims vietos išteklių naudojimo rajonas;
- b) gurguolės judesio keliai.

IX.22. 13 val. 15 min. divizijos intendantas, aiškiai matydamas, kad op. įsak. II dal. išleidimas ilgai užsitęs, nesiėmė priemonių painformuoti kariuomenės dalių ūkio viršininkus dėl maisto atsiėmimo.

16. Mėlynieji

Intendantas per visą manevrų laiką nepristatė manevrų vadovybei žinių apie maitinamų žmonių ir arklių skaičių. Be to, nors manevr. išeities padėčiai užimti įsakymo II dal. aiškiai buvo pasakyta, kad III P.D. b-nui, 2. art. pulko baterijai, 1. gusarų pulkui ir tankečių būriui tiekimo stotis steigia mėlynųjų intendantas, bet iš intendanto veiklos matyti, kad šiais daliniais jis nesirūpino.

III. Grįžimas iš manevrų geležinkeliais

17. Ne visos kariuomenės dalys, kurios buvo reikalingos parvežimo geležinkeliais, suteikė žinias bendriems tvarkaraščiams sudaryti. Krovimosi metu buvo reikalauti vagonai ir pagal važtaraščius. Dėl to paskutinė eilė pagal tvarkaraštį krovimasi vykdžiusioms dalims pritrūko įrengtų vagonų. Antra vertus, kariuomenės dalys, itin pėstininkai, krovimasi į vagonus vykdė ypatingai blogai, nors jau turėjo užtektinai praktikos. Į pasikrovimo vietą vėlavosi atvykti (9. p. p.) dėl to nusitęsė pasikrovimas ir buvo sutrukdytas išvykimo laikas ne tik savo, bet ir kitų traukinių. Atvykę krautis dalys be jokios tvarkos ir pareigūnų paskirstymo, nerangiai (pilnoj aprangoj) ėmėsi darbo daugiau puskarininkų nei karininkų iniciatyva. Buvo reikalaujama krovimosi priemonių neapsižiūrėjus, kad jų esama.

Ateity vykdant pasikrovimus, kad darbas būtų sklandesnis, reikalinga rūpestingiau suskirstyti dalinius ir paskirti kiekvienam uždaviniui atskirus pareigūnus.

C. Išvados

1. Manevrus įvertinu patenkinamai. Jų nauda visiems neabejotina. Ateity manevrai turės būti kiekvienais metais.

Tarnybų veiklos srityje turės būti praktikuojama ir šaudmenų tiekimas.

2. Šiuose manevruose pastebėtas klaidas skirstau į dvi rūšis:

1) dėl neprityrimo;

2) dėl apsileidimo.

Su antros rūšies klaidomis visiems ypatingai griežtai reikia kovoti, nes tokių klaidų neturi būti.

Gen. štabo pulkininkas (pas.) S. RAŠTIKIS
KARIUOMENĖS VADAS.

Gen. štabo pulkininkas (pas.) ČERNIUS
KARIUOMENĖS ŠTABO VIRŠININKAS.

Išsiųstas š. m. slaptame Kariuomenės Štabo aplinkraštyje Nr. 1 išvardintiems viršininkams, Šakių ir Zarasų komendantams, centr. artiler. sandėlio viršininkui, kariuom. sanitar. sandėlio viršininkui, geležinkelių komendantui ir remonto eskadrono vadui.

Išsiuntinėjo 1936 m. gruodžio mėn. 10 d.

Majoras Šlapikas
Administracijos dalies vedėjas

Atspausdinta – 134.

Išsiuntinėta – 129.

Atsargoj liko – 5.

Pastabos apie 1936 m. kariuomenės manevrus. Kariuomenės štabo aplinkraštis Nr. 16. Kaunas, 1936 m. gruodžio 5 d., I skyrius. LCVA, f. 519, ap. 1, b. 220, l. 41–46 apv. l.

Antras šaltinis

Slaptas.

Lietuvos Respublika

K.A.M.

I pėstininkų divizijos

Štabas

1936 m. spalio 15 d.

PASTABOS DĖL Š. M. RUDENS MANEVRŲ

I. TARPINININKŲ TARNYBA

A. DARBO SĄLYGOS IR TECHNIŠKAS APRŪPINIMAS

a) Vyriausiojo tarpininko štabas.

1. Vyriausiojo tarpininko štabas tinkamai darbą atlikti buvo per mažas. Vyriausiojo tarpininko štabe nebuvo ginklų vyresniųjų tarpininkų, kurie sektų atitinkamos ginklų rūšies abiejų pusių vykdytojų veiksmus, rinktų bei tikrintų pristatytus dokumentus, juos sistematizuotų ir kompetentingai referuotų vyriausiajam tarpininkui. Praktika parodė, kad 3–4 vyr. tarpininko štabo žmonės vos spėja aptarnauti telefonus, t. y. priiminti tarpininkų pranešimus ir perduoti vyriausiojo tarpininko nurodymus. Sekti manevrų eigą, ją fiksuoti schemose ir dienynuose, peržiūrėti prisiųstus vykdyti dokumentus ir iš jų daryti reikiamas išvadas nebuvo kam ir kada.

2. Atrodo, kad darbas galėtų būti sėkmingai varomas, jei vyriausiojo tarpininko štabe būtų šie pareigūnai:

- štabo viršininkas;
- I skyrius iš 2-jų karininkų – mėlynųjų pėstininkų veiklai sekti;
- II skyrius iš 2-jų karininkų – raudonųjų pėstininkų veiklai sekti;
- III skyrius iš 2 karininkų – tarnybų veiklai sekti;
- po vieną art., aviac., kav. ir inž. atstovą – atitinkamos ginklų rūšies veiklai sekti;

- 3-ys jaun. karininkai – telefono veikimo nuolatinumui laiduoti.

3. Vyriausiojo tarpininko štabas turėtų turėti bent 2 automobilius ir 2 motociklus, kad galėtų laiku pasių tarpininkams reikalingus dokumentus bei informacijas pateikti ir svarbesniais momentais su jais asmeniškai sąlytį sau užtikrinti. Buvo momentų Šventosios riboje, Žeimyje, Kėdainiuose, kada teko panaudoti tarpininkams nepriklausomas auto priemones. Pagrindinė tarpininkų ryšio ašyje turėtų būti 2–3 telefono linijos, nes patyrimas parodė, kad buvusios linijos buvo nuolat perkrautos. Be to, pageidaujama turėti netarpinį tf. ryšį su vadovybės tinklu.

4. Vyriausiajam tarpininkui pradžinius manevrų dokumentus reikėtų išduoti bent porą savaitių prieš maneversus. Tada vyr. tarpininkas galėtų nuodugnai susipažinti su manevrų idėja, numatyti manevro eigą, pasigaminti orientacines schemas, apgalvoti galimus pasių veiksmus, sudaryti tarpininkų veiklos ir kontrolės planą, kurį tarpininkams nurodymų formoj galėtų paskelbti dar keletą dienų prieš maneversus.

b) Pusių vyresnieji ir dalių tarpininkai.

1. Pusės vyresniajam tarpininkui vienos lengvos mašinos nepakanka. Jo štabas turėtų būti aprūpintas 2-iem auto ir 2–3 motociklais su priekabomis, nes ypač raudonųjų tarpininkų štabą nuolat tekdavo aprūpinti papildomomis susisiekimo priemonėmis. Geriausiai išvystytas telefonų tinklas šių priemonių pavaduoti negali, nes dažnai atsiranda reikalas nuvykti į veiksmų vietą arba pasiųsti raštiškus dokumentus bei schemas.

2. Dalių vyresnieji tarpininkai buvo aprūpinti arkliais. Jojimo labai daug. Arkliai jau pirmą manevrų dieną buvo nuvaryti nuo kojų⁹⁹, o tarpininkai lieka be pakankamų susisiekimo priemonių. Dalių vyresnieji tarpininkai, be arklio, turėtų būti aprūpinti dar 1 lengva mašina arba bent motociklu su priekaba.

3. Praktika parodė, kad motociklai labai greit genda. Molėtais keliais, kad ir nedaug palijus, motociklai neišvažiuoja.

⁹⁹ Pavyzdys A – punktyru pabraukti teiginiai prieštarauja viešai publikuotame šaltinyje (Nr. 10) pateiktai informacijai.

c) Dalių tarpininkai.

1. Mėlynųjų batalionuose buvo po 4 tarpininkus: 1 bataliono ir 3 kuopų tarpininkai. Tuo būdu s. k.¹⁰⁰ kuopos tarpininko pareigas turėjo eiti vienos kurios nors šaulių kuopos tarpininkas. Arkliais buvo aprūpinti bataliono ir tik vienos kuopos tarpininkai. Praktika parodė, kad visi dalinių tarpininkai turi turėti arklius. Telefono ryšių tinklu šie tarpininkai pasinaudoti ne visuomet gali, nes dažniausia pasitaiko taip, kad tuo metu, kuomet bataliono tarpininkas yra prie neutralaus tinklo tf. aparato, kuopos tarpininkas yra kuriuo nors svarbiu reikalu nuvykęs toli nuo tf. posto ir pakviesti jį prie telefono, ypač jei prie telefono posto nėra pasiuntinio, tiesiog neįmanoma, nežiūrint į tai, kad neutralaus ryšio tinklas buvo ypatingai plačiai išvystytas ir gerai veikė.

2. Atrodo, kad bataliono tarpininko žinion turėtų būti priskirti bent 2–3 raiti karininkai, kuriais jis galėtų užtikrinti tf. ryšio nuolatumą ir asmenišką ryšį su tais daliniais, su kuriais ryšys dėl kurios nors priežasties nutrūksta. Jei būtų didelis tarpininkų trūkumas, verčiau atsisakyti nuo kuopų tarpininkų.

3. Tarpininkai prie artilerijos grupių, be arklio, turėtų būti aprūpinti dar bent motociklu su priekaba. Vien arkliu naudojantis, aprėpti grupių ar baterijų veikimą nespėjama.

4. Visi manevriniai daliniai turi per mažai šovinių, dėlei ko tarpininkų darbas keleriopai pasunkėja, nes tenka daug fantazijos panaudoti ugniai ženklinti. Daliniams turėtų būti skiriama daugiau manevrinių šaudmenų, o jei būtų reikalas, tai net skiriamųjų tarpininkų skaičiaus sąskaita.

B. TARPININKŲ VEIKLA.

1. Pastebėta, kad tarpininkai, besinaudodami ryšio priemonėmis, ypač telefonu, perduoda savo mintis labai palaidžiai, per daug pilietiškai. Pasikalbėjimai turėtų būti atlikti trumpais ir aiškiais sakiniais. Tik taip galima išvengti telefonų linijų perkrovimo.

2. Ne visi tarpininkai prisilaukė tarpininkų tarnybos laikinosios instrukcijos 18 § reikalavimų, būtent: informacijos reikalais kreipdavosi

¹⁰⁰ Sunkiųjų kulkosvaidžių.

tiesiog į vykdytojus, o ne į čia pat stovintį dalinio tarpininką. Ypač ši pastaba taikytina Jonavos rinktinės ginamajai pozicijai Vilijos¹⁰¹–Šventosios riboje rekognoskavusiems¹⁰² tarpininkams, kurie su klausimais dažniausiai kreipdavosi į vykdytojus ir tuomi kliudė jiems išsidėstymo darbą. Į vykdytojus reikėtų kreiptis tik tada, jei jie yra savo darbus baigę, arti nėra tarpininko arba jei į statomą klausimą tarpininkas atsakyti dėl kurios nors priežasties negali.

3. Tarpininkai, ypač batalionų ir kuopų, nesitaiko prie vietovės ir tuo demaskuoja vykdytojų vadavietes ir dalinių sugrupavimą. Dvi pastarosios pastabos taikytinos ir ginklų viršininkams bei jų atstovams.

4. Atsitikdavo, kad tarpininkai išvesdavo kurio nors dalinio žmones iš rikiuotės, nuvesdavo juos į nuošalesnę vietą ir tik daliniui pasitraukus, pranešdavo apie juos dalinio vadui, dėl ko tų žmonių aprūpinimas maistu ir jų tvarkymas vykdytojui sudarydavo daug sunkumų.

5. Dėl techniškų priemonių trūkumousių visų laipsnių tarpininkų informavimas tiek dokumentais, tiek žodžiu buvo nepakankamas, todėl ne visi batalionų tarpininkai žinodavo atitinkamo manevrų ruožo vedamąją mintį. Kartais jie neturėdavo bendrosios padėties vaizdo ir nesiorientuodavo priešingos pusės veiksmuose. Pasėkoje to atsitikdavo, kad raudonųjų šaulių būrys atakuoja išsidėsčiusią, sunkiais kulkosvaidžiais sustiprintą, mėlynųjų šaulių kuopą; arba leidžia raudoniesiems laisvai manevruoti kaimyno sąlyginai (10. P.P.¹⁰³) užimtame plote. Nei kuopų, bei batalionų tarpininkai panašių klausimų išspręsti nesugebėdavo, veiksmai vystydavosi tol, kol į tą neatkreipdavo dėmesį pusės vyresnysis, o kartais net vyriausias tarpininkas.

¹⁰¹ Upė Neris.

¹⁰² Rekognoskuotė (lot. *recognosco* – apžiūriu, tiriu) – vado veiksmai vietovėje tikslinant pagal žemėlapi priimtą karinės operacijos (mūšio) sprendimą, kovos užduočių pavaldiams kariniams vienetams skyrimas ir jų sąveikos organizavimas. Tai atliekama rengiantis kovos veiksmams, žygiui, renkant pajėgų išdėstymo rajonus (vietas), vadavietes ir kita. Taikos metu rekognoskuotė atliekama per pratybas ir kitais atvejais.

¹⁰³ 10-asis pėstininkų Marijampolės pulkas I ir IV pėstininkų divizijų sudėtyje veikė Nepriklausomybės karo metu, vėliau buvo išformuotas. Karo atveju paskelbus mobilizaciją turėjo būti formuojamas Kupiškėje 4-ojo pėstininkų pulko bataliono pagrindu: Surgailis, G. *Dešimtasias pėstininkų Marijampolės pulkas*. Vilnius, 2024. Tikėtina, kad manevrų metu teoriškai numatyta, kad šis pulkas pozicijas turėjo būti užėmęs į šiaurės rytus nuo Kėdainių rinktinės veiksmų rajono.

6. Nuostolių sužeistais įvedimą tarpininkai beveik nepraktikuodavo, todėl karo sanitarijos tarnybos neturėjo progos pasireikšti.

II. ŠTABAI IR JŲ VEIKLA.

1. Šiems kariuomenės manevrams mėlynųjų pusėje štabas buvo supildytas iš įvairių, štabo darbo nedirbusių, pareigūnų. Suprantama, kad iš tokio štabo daug ko tikėtis nebuvo galima.

2. Visų štabų, tiek mėlynųjų tiek raudonųjų, bendra yda – viskas daroma per daug akademiškai: duodamas įsakymas ir skaitoma, kad viskas bus taip įvykdyta, kaip įsakyme, arba „darbo metodo“ lentelėje yra numatyta. Nesiimta priemonių įsitikinti, ar įsakymai suprausti, ar laiku įteikti, ar neatsiranda kliūčių juos vykdant, ar jie laiku įvykdyti. Pasėkoje – įsakymų ir vykdymo nesuderinimas laiko atžvilgiu. Kontrolės stoka iš viršininkų pusės buvo jaučiama per visus manevrus. Susidarė vaizdas, kad kontrolė – tik tarpininkų pareiga.

Mėlynųjų štabe „akademiškumas“ krito dar labiau į akis. Ten „darbo metodo“ lentelėje buvo tiksliai valandomis ir minutėmis surašoma, kurie kam nurodymai turi būti duodami. Praktiškai darbas taip sklandžiai nėjo. Atrodo, kad įsakymo stambmenys¹⁰⁴ galėjo būti štabe parengti dar iki 11 valandos, nes 6 val. buvo gautas rengiamasis įsakymas, kuriame buvo pasakyta, kad Kėdainių rinktinė numatoma panaudoti bendra Jonavos kryptimi. Sprendimas rinktinės vado buvo padarytas laiku – 12 valandą, bet, kol daliniai buvo paleisti žygin, praėjo 4 val. nuo įsakymo gavimo. Visa tai rodo, kad štabe praktiškai darbas šlubavo.

3. Mėlynųjų pusėje rinktinės štabo parengtieji dokumentai turi daug trūkumų. Žygio lentelėje tarp vorų išvykimo laiko buvo duotas tik 10 minučių laiko skirtumas, o tų vorų ilgis 2 klm., t. y. 20 min. Žygio lentelėje nebuvo duota svarbiausiojo elemento – kada ir kuriems voros daliniams pereiti išėities punktą. Atsitraukimą iš paskutinės ribos buvo nurodyta pradėti 20 val., bet, turint galvoje, kad įsakymas buvo duotas temstant, kad jį reikia įteikti batalionų vadams per pasiuntinius, kad pastarieji turėjo duoti nurodymus kuopų vadams, kurie savo keliu turėjo parengti atsitraukimą, faktina atsitraukimo pradžia galėjo būti paskirta tik apie 24 valandą.

¹⁰⁴ Matyt, turimi omenyje įsakymų pagrindai [moksl. red.].

Bendrai iš turimų dokumentų tenka padaryti išvadą, kad laiko apskaičiavimas, kuris klasės darbuose labai dažnai praslysta nepastebimai, šlubavo. Pasėkoje to – susigrūdimai arba darbas be jokio plano.

4. Šifravimui ir dešifravimui, ypač Kėdainių rinktinės kavalerijoje, štabų darbininkai nėra įgudę. Neužtenka vien žinoti, kaip vienu ar kitu šifru reikia naudotis. Neturint šiame darbe įgudimo, šifravimas ir dešifravimas užima labai daug laiko ir neišvengiamai įsibrauna klaidų. Įgudęs dešifruotojas tas klaidas greit aptinka, o telegramą vis dėlto dešifruoja. Neįgudusiam dešifruotojui tai yra neįkandamas dalykas. Dėlei minėtos priežasties Kėdainių rinktinės štabas turėjo atsisakyti nuo šifruoto radio ryšio su 1. kavalerijos pulku realizavimo.

5. Rinktinės štabas neturėjo raitų pasiuntinių, kas žymiai apsunkino ryšių palaikymą netolimuose atstumuose. Jų reikėjo turėti bent 8. Rinktinės štabas turėjo būti aprūpintas, be 1 lengvo auto, dar 2 motociklais su priekabomis.

6. Pulko vadas kviesdavosi pas save bataliono vadus įsakymus gauti. Esant pastovyje tai buvo nesunku įvykdyti, bet, kuomet pulkas išsiskirstė plačiame bare, sunku buvo. Atrodo, kad pulkas turėjo rasti priemonių įsakymams siuntinėti. Tą patį galima pasakyti ir apie batalionų vadus, kurie nuolat kviesdavo pas save kuopų vadus, ypač turint galvoje, kad šie buvo pėsti. Toks metodas įsakymams įteikti duotom sąlygom nebuvo tinkamas, nes kuopų vadų nuovargis labai atsiliepė jų operaciniam darbui.

7. Manevrų eigoje tarpininkų buvo įvedami nuostoliai žmonėmis (5. ir 9. P.P. net iki 50 %), tačiau nei divizijos štabas, nei pulkų vadai neruo reikalo į tai reaguoti nukentėjusių pakeitimu sveikomis dalimis.

III. GINKLŲ TAKTIKA.

A. KĖDAINIŲ RINKTINĖS ŽYGIS.

1. Žygiui pasirengiamieji įsakymai buvo duoti iš anksto, tik gaila, kad kai kurios dalys nemokėjo jais naudotis, būtent: artilerijos grupės arkliai buvo pakinkyti jau 6 valandą; apie 7 val. 30 min. nukinkyti paskui vėl pakinkyti.

2. Pereinant tokį miestelį kaip Kėdainiai, kurio gatvės siauros, keliai be rodyklių, štabas turėjo susirūpinti judėsio tvarkymu. Išėities punkte

nei rinktinės vado, nei jo štabo atstovo nebuvo. Daliniai žygio pradžioje nežinojo savo vietų vorose, dėl jų ginčijosi ir lenkdavo vienas kitą. Žygis tik nuo Nociūnų prasidėjo dviem voromis.

3. Žygio metu pastebėti šie trūkumai:

- sustojant mažojo poilsio neatsižiūrima į viso dalinio patogumus ir maskavimosi galimumus, o žiūrima vien voros galvos;

- ne visai tinkamai buvo organizuotas ryšys tarp priešakinės užtvartos ir voros branduolio, todėl, kuomet šiaurės voros viršininkas apie 17 valandą išvyko pirmon rekognoskuotėn ir savo vietoje voros viršininku paliko kpt. Šleinį, šis nuvedė vorą ne duotu Slikiai, Žeimiai maršrutu [žemėlapyje pažymėta A1 – aut. past.], kuriuo nužygiavo užtvara, o Kuigaliai, dv. Martiniškiai, Žeimiai keliu [žemėlapyje pažymėta A2 – aut. past.]; šiuo keliu eidamas padarė didelę alkūnę ir atėjo į skirtą vietą visa valanda vėliau;

- sustojus pastoviui nakčiai, vadavietės neturėjo žibintų – ženklų, kas sunkino jas surasti.

4. Žygio metu oro sekimas buvo organizuotas. Sekėjai buvo žvalūs ir budrūs, nors ir ilgai eidavo tarnybą.

5. Ištvermė per žygį gera. Atsilikusių ir nutrintomis kojomis kareivių nuošimtis mažas. Bet %%-čių¹⁰⁵ skirtumas kuopose labai didelis, kas rodo mažą kai kurių vadų rūpestingumą žygį tvarkant¹⁰⁶.

6. Butininkų tarnyba buvo tvarkoma gerai, pastoviuose išsidėstoma patenkinamai.

B. JONAVOS RINKTINĖS GYNIMASIS BENDROJE

up. NERIES RIBOJE.

a) Jonavos batalionas.

1. Batalionas gynimuisi buvo išsidėstęs dviem kuopom pirmame ešlone ir viena kuopa rezervų ruože. Rezerviniai kuopai (vėliau be 1 būrio) konkretaus uždavinio, atrodo, visai nebuvo duota, bent kuopos vadas jo nežinojo. Kuopa buvo užėmusi Liepos pamiškę, kurią rengėsi ginti vie-

¹⁰⁵ Nuošimčių.

¹⁰⁶ Pavyzdys C – punktyru pabraukti teiginiai prieštarauja viešai publikuotame šaltinyje (Nr. 10) pateiktai informacijai.

toje. Atrodo, kad ginant kliūtį, rezervas turėjo būti numatytas panaudoti smogti į besikeliantį per upę priešą arba bent, paaiškėjus padėčiai, pirmojo skaidinio ugnies linijos sustiprinimui. Bet, norint taip panaudoti rezervą, neužteko nurodyti bataliono rezervo ruožą; reikėjo aiškiai pasakyti, kuria kryptimi ir kuriuo tikslu turi būti pasirengta kontratakai (atsiimti vietos daiktą arba, priešui išėjus į tokią tai ribą, nublokšti atgal). Kad rezervas buvo neparuoštas panašioms uždaviniam vykdyti, matyti iš šių davinų:

- rezervo skaidinio būriai nežinojo nei ugnies linijos tikslaus išdėstymo, nei ugnies plano;

- ryšys su priešu neorganizuotas;

- kontrpuolimui nei išeities riba, nei ugnies planas nenumatytas.

2. Pirmojo skaidinio daliniai nebuvo surišti tikslu ir aiškiu bendro uždavinio žinojimu. Ne visi daliniai žinojo, kas yra jų artimieji kaimynai, koks yra sunkiujų ugnies priemonių išsidėstymas ir ugnies planas. Ugnies planas buvo parengtas, bet niekas nežinojo, kada ir kaip jis turi būti vykdomas, todėl teko matyti, kaip vienas priešo patrulis iššaukia visos kuopos baro ugnį. Apsikasimo ir įtvirtinimo darbai niekur nebuvo daromi. Net teoretinis tų darbų apskaičiavimas nebuvo atliktas. Atrodo, kad ten, kur tik vieta leido, tie darbai turėjo būti atlikti pilnumoje, kitur paženklintos apkasų ir susisiekimo eigų vietos.

Kareiviai nežinojo, į kur reikia vykti lengvai sužeistiesiems, kaip ir į kur turi būti gabenami sunkiai sužeisti.

3. Pareigų suskirstymo kareiviams nei skyriuose, nei būriuose, nei kuopose nėra: pozicijoje nėra nei sekėjų tarnybos, nei įgudusių šaulių, nei būdinčių prie automatinių ginklų. Visi žmonės visą laiką seka, visi atlieka pagal reikalą įgudusio šaulio pareigas, visi guli pozicijoje ir visą laiką vargsta.

b) Ukmergės šaulių kuopa.

1. Šaulių kuopa duotame bare išsidėstė visais trimis būriais. Viduriniam būriui baras buvo dvigubai didesnis kaip 1. ir 2-am. Tuo tarpu priešui keliai ir brastos buvo patogesnės 2-ro būrio bare, todėl gynimo pastangas reikėjo spiesti ne dešiniajame sparne, o centre abiejų sparnų sąskaiton, tik susirūpinus kairiojo sparno apsauga.

2. Kuopos vadas nebuvo aprūpintas ryšių priemonėmis, kurias ypač svarbu turėti veikiant plačiame bare. Ryšiams jam reikėjo priduoti raitus ordonansus¹⁰⁷. Ateityje, panaudojant šaulius tokiems uždaviniams, pravartu būtų į kuopų sudėtį įtraukti po 1 grandį raitų šaulių bei dviratininkų.

3. Jonavos rinktinės vadas nepakankamai informavo kuopos vadą dėl priešo ir jo galimumų, būtent: ko ir kada galima laukti iš priešo pusės, ką jis turėtų veikti priešui upę forsavus ir spaudžiant.

4. Kuopos vadas nedėjo pastangų trūkstantį žinių iš bataliono vado ir iš kaimyno gauti.

C. JONAVOS RINKTINĖS STABDYMAS IR ATSITRAUKIMAS.

1. Tiek Vanagiškių–Blauzdžių, tiek Ručiūnų–Žeimių riboje stabdantieji batalionai užėmė eilines stabdymo ribas trimis skaidiniais: viena kuopa priekyje plačiu frontu, dvi kuopos užpakalyje suskaidytos savo rėžtu gilumoje. Atrodo, kad stabdymui toks batalionų suskaidymas gilumoje yra netikslus, ypač turint galvoje tai, kad vietovė šiose ribose tokiam uždaviniui buvo labai nepalanki: I-mo skaidinio kuopos dažniausia turėdavo prieš save vos 200 mtr. šaudymo lauką, o už savęs 400 mtr., todėl I-mo skaidinio daliniai, apleidę poziciją, neišvengdavo priešo ugnies. Stabdant, batalionas turėtų spiesti didžiumą priemonių viename skaidinyje, laikant gilumoje tik šen ten išmėtytus būrelius ar atskirus kulkosvaidžius, kurių uždavinys – priglobti pasitraukiančius, o vėliau – palaikyti sąlytį.

2. Atsitraukimas iš Ručiūnai–Žeimiai ribos buvo netvarkingas. Kai raudonieji užėmė Ručiūnų–Martiniškių dv. skersinę, Jonavos batalionas telkėsi į vorą su visais kulkosvaidžių vežimėliais prieš akivaizdoje. Geresnio taikinio raudonųjų kulkosvaidžiai negalėjo turėti.

3. Vis dar pasitaiko, kad daliniai apšaudė savuosius, pavyzdžiui: Skriptelių riboje esanti kuopa apšaudė iš Dargužių besitraukiančius savus dalinius. Įvyko tai todėl, kad užpakalinių ribų daliniai nelaiko ryšių su priekyje esančiais, o priekiniai nebuvo įpareigoti pranešti „šioje kryptyje esame paskutiniai“.

¹⁰⁷ Karys, vykdamas štabo ar vado pavedimus.

4. Inicijatyva pasitraukti dažniausia buvo paliekama būrio vadui, kuris gaudavo įsakymą „priešo pranešančioms jėgoms spaudžiant“ trauktis. Manevrai parodė, kad dalinių vadai neturi pakankamai atkaklumo priešintis stabdymo ribose tol, kol iš tikrųjų pasireikš priešų jėgų persvara, t. y. organizuotas, artilerijos remiamas puolimas. Būta atsitikimų, kad riba apleidžiama priešui tik pasirodžius arba smulkiems jo daliniams 500–600 metrų atstumą pasiekus. Tat būrių vadams palikti pasitraukimo momento iniciatyvą – netikslu.

5. Pastebėta, kad daliniai visiškai nemoka reaguoti į priešų sparninius veiksmus. Mažo pajėgumo dalinio pasirodymas sparne buvo besiginančiųjų viso dalinio pasitraukimo priežastimi, nors būta galimybių reaguoti ugnimi ar net vietinio pobūdžio kontrsmūgiu. Tačiau reikia prisipažinti, kad judraus kumščio netikėtumams sparnuose likviduoti principas lyg ir pamirštas buvo.

6. Dažnas atsitikimas, kad sunk. kulk. nepaliekama šaudymo tarpų. Tai daugumoje atvejų yra pasėka to, kad visada buvo maža laiko pozicijai tinkamai užimti. Įsakymai būdavo atiduodami paskubomis, uždavinio gavimo ir vykdymo laikas kuopos skaidinyje dažnai sutapdavo. Šaulių daliniai dėstėsi vietovėje, kaip jiems atrodė geriau, ugnies plano sudarymo nelaukdami.

7. Paprastai daliniai į naujai skiriamas stabdymui eilines ribas visuomet laiku išsiųsdavo žmones poziciją rekognoskuoti. Nežiūrint į tai, naujoje pozicijoje visų darbų dažniausia nespėdavo atlikti. Daliniai tai galima aiškinti tuo, kad kuopų vadai buvo pėsti, o jei raiti, tai jų karininkai ir vadovavimo grupė pėsčiai. Tačiau svarbiausioji priežastis yra ta, kad eilinėje riboje, norint sudaryti tinkamą planą stabdymui, darbo daug, o batalionas jau nuvargęs ir turėjęs nuostolių. Todėl, pasiremiant praktika, reikėtų daryti tą pačią išvadą, kurią randame teorijoje: kiek didesnio įtempimo stabdomasis manevras¹⁰⁸ turėtų būti taip tvarkomas, kad tam pačiam batalionui netektų tą pačią dieną užsiangažuoti du kartu. Jonavos bataliono veiksmai tą patvirtina. Atrodo, kad dalims duodama per sunkus dienos uždavinys.

¹⁰⁸ Manevras – saugus, priešui netikėtas ir darnus pajėgų ir priemonių naudojimas uždaviniui įvykdyti.

D. KAREIVIŲ MOKYMO REIKALU.

1. Manevrų metu visose dalyse aiškiai buvo matyti, kad kareiviai-pareigūnai (įgudę šauliai, granatų svaitytojai, sekėjai, ryšininkai ir kt.) ne tik kad nėra savo specialybės virtuozais, bet visiškai nesiskiria savo žiniomis ir įgudimu vienas nuo kito. Atrodo, kad dalyse į specialioms pareigoms parengimą visai nekreipiama dėmesio.

Dažį kaltės tenka primesti dabartinei mokymo programai, kuri, atrodo, yra per daug universali. Ji nesiekia parengti atskirą kovotoją siaurai specialybei ir nėra suderinta su šių dienų technikos reikalavimais, kurių pagrindu yra obalsis: atskirai rengtis, o bendrai kautis.

E. ARTILERIJA.

1. Artilerijai uždaviniai buvo statomi per daug komplikuoti:

- nakties metu koncentruoti ugnį dienos metu į neištirtus ir baterijų neiššaudytus taikinius, turint žemėlapi 1:100.000, neįvykdoma;
- naktį su priešu sudaromas sąlytis, priešo pozicija neištiriama, bet priešas puolamas, reikalaujant artilerijos parengimo.

2. Jonavos rinktinės vadas Ručiūnų-Žemių riboje apie 6 val. dar nežinojo, nei kur yra jį remianti baterija, nei ką ji gali šaudyti, nei kur jos sekimo punktai. Baterijos vadas bataliono vadui neprisistatė, bet ir bataliono vadas nebuvo dėjęs pastangų jam priskirtą artileriją surasti. Nuo to laiko, kai jis pasitraukė iš Neries ribos ir atėjo į naują poziciją, praėjo visa para. Pareikalavus ugnį, paaiškėjo, kad pozicija parinkta per toli, todėl jai duodamų ugnies uždavinių atlikti negali.

3. Buvo reikalaujama pabūklus ugniavietėse statyti nevienodais tarpais. Šis reikalavimas artilerininkus gali suklaidinti. Vienodais tarpais pabūklai statomi manevrinio karo aplinkybėse, būtent, tais atsitikimais, kada nėra daug laiko artilerijai pasirengti. Tokiais atvejais artilerijos šaudymo paprastumas ir greitumas visa nulemia (žiūr. šaudymo vadov. I d. 331 §).

4. Dalis baterijų statoma ugniavietėse per toli užpakalyje. Buvo atsitikimų, kad baterijos buvo pastatytos per 8–9 klm. nuo pirmųjų savo pėstininkų linijų.

5. Artilerija per mažai informuojama apie padėties pasikeitimą bare.

F. RYŠIAI.

1. „M“ radijo stotys, kuriomis manevrų metu buvo aprūpinti pulkai, yra lengvai pastatomos, greit nuimamos ir nesunkiai nešiojamos. Tačiau jų panaudojimas per manevrus nedavė tų vaisių, kuriuos galėjo duoti. Priežastis nemokėjimas naudotis šifrais. Naudojantis „M“ radijo stotimi reikėtų leisti vartoti tiek šifrą, tiek kodus. Manevrų metu abonentai buvo iššaukiami iš anksto nustatytais šaukiniais, tačiau paslaptis buvo neišlaikyta todėl, kad abonentai pradėjo perdavinėti slaptus operacinius įsakymus, nurodydami visas smulkmenas pagal žemėlapi, atviru tekstu.

2. Neutralaus telefono tinklo centrinėms šaukiniais būtų geriau skirti tų vietų pavadinimus, kur jos įrengtos, o postams – skaitlines.

3. Praktika parodė, kad visi ryšių grandžių viršininkai turi būti aprūpinti žemėlapiiais, nes labai dažnai tenka tiesti linijas, kurių ilgis 5–8 ir net 10 kilometrai. Tokiais atvejais darbas be žemėlapių negalimas.

IV. GINKLAVIMAS.

1. 127 m/m baterijos visiškai netinka pėstininkams remti.

2. Baterijų ugniavietės visiškai neapsaugotos nuo priešo lėktuvų. Baterijų kulkosvaidžiams reikia pritaikinti stovus šaudyti lėktuvus.

3. Baterijos turi būti aprūpintos dvišakiais žiūronais ir busolėmis.

4. Žmonės ir arkliai turi būti aprūpinti dujokaukėmis.

5. Pėstininkams reikia lydimų pabūklų.

6. Sunk. kulk. atatrangų padidintojai yra išsinešioję, dėl ko labai dažnai tenka šauti pavieniais šūviais.

7. Pasitaikė l. kulk. apkabų spyruoklių lūžimų.

V. TARNYBOS.

1. Iš visų tarnybų manevrų metu pilnai veikė tik viena intendantūros tarnyba, patiekdama maisto ir pašaro produktus.

Maisto ir pašaro produktų parūpinimas raudonųjų pusėje vyko sklandžiai ir jokių sunkumų nesudarė. Mėlynųjų pusėje tą pasakyti negalima. Ypač pažymėtinas daug rūpesčių sudaręs 1-mo art. pulko baterija, kuri buvo priskirta prie 2-ro art. pulko grupės, aprūpinimo srityje iškilęs ne-

susipratimas. Ši baterija atsidūrė sunkioje aprūpinimo žvilgsniu padėtyje todėl, kad ją aprūpinti 2-as art. pulkas, kuriam tai buvo pavesta, būdamas Kėdainiuose, negalėjo, o atskiras III. P.D. batalionas, kurio rėmimui baterija buvo paskirta, baterijos aprūpinimui buvo nepasirengęs. Tai įvyko todėl, kad divizijos štabas nežinojo, kiek laiko pagal manevrų eigą Jonavos rinktinė turės veikti savarankiškai, ir todėl aprūpinimo reikalu 2-am ir 1-am art. pulkams davė, kaip ir kitoms dalims, nurodymą apsirūpinti 3-mis maisto ir pašaro daviniais.

2. Maisto patiekimas kovotojams šlubavo tiek raudonųjų, tiek mėlynųjų pusėje. Ypatingai pabrėžtinas susidaręs aprūpinimo sunkumas 1. pėst. pulke. IX. 22 d., pulkui išvykstant į susitelkimo vietą tikslu forsuoti Nerį, vakariene buvo išduota 16 val.

Daliniams persikėlus per Nerį, lauko virtuvės pasiekė dalinius tik 23 d. 18 val. Tuo būdu kai kurie daliniai išbuvo be maisto 27 val. Anksčiau paduoti virtuves negalima buvo, nes nebuvo pastatytas tiltas. Mėlynųjų pusėje taip pat buvo atsitikimų, kad smulkūs daliniai negaudavo maisto 18–24 val., nes manevrų metu žmonės, vykdydami įvairius uždavinius, nutoldavo nuo savo virtuvių¹⁰⁹.

Reikėtų, be numatytų manevrinio ir atsargos davinų, įvesti sausą davinį, kurį galima būtų išduoti atskirų uždavinių vykdytojams (ryšinin-kams, žvalgams ir t. t.) pagal reikalą.

Maistpinigių tais atvejais mokėjimas komplikuoja atskaitomybę ir nepraktiškas, nes žmonėms reikėtų rūpintis maistą nusipirkti, o tas ne visur ir visada bus galima.

3. Ruošiamoje manevrų direktyvoje buvo nurodyta atsargos maisto davinį panaudoti paskutinę manevrų dieną. Tai suklaidino dalių vadus. Ateity manevruose reiktų leisti patiems dalių vadams spręsti dėl atsargos davinio panaudojimo laiko, o tik nesunaudotą davinį įsakyti sunaudoti paskutinę manevrų dieną.

4. Kad žmonės buvo ne laiku pavalgydinti, daug kaltės puola ant dali-nių vadų, nes jie neišnaudojo tas progas, kurios leido pritraukti virtuves. Jie laukė dar geresnių progų, kurių ne visuomet pasitaiko.

5. Būdavo atsitikimų, kad virtuvės su daliniais neturėjo ryšio ir neži-nojo, kas daryti. Virtuvių kilnojimą turėtų tvarkyti bataliono vadas.

¹⁰⁹ Pavyzdys B – punktyru pabraukti teiginiai prieštarauja viešai publikuotame šaltinyje (Nr. 10) pateiktai informacijai.

6. Turint pulkų ūkio kuopose vieną maisto ir pašaro vežimų skyrių, nors atstumai iki tiekviečių ir maži, maisto bei pašaro pristatymas yra apsunkintas, o manevrams ilgiau užsitęsęs, sunkiai įvykdomas.

[parašas]

Generolas leit. DIVIZIJOS VADAS.

[parašas]

Gen. št. pulkininkas ŠTABO VIRŠININKAS.

Pastabos dėl š. m. rudens manevrų. I pėstininkų divizijos štabas, 1936 m. spalio 15 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 907, l. 103–113.

Trečias šaltinis

Slaptas.

RAUDONŲJŲ II. PĖST. DIVIZIJOS ĮVYKUSIŲ 1936 METŲ KARIUOMENĖS MANEVRŲ PASTABOS.

I. PASIRUOŠIMAS KARIUOMENĖS MANEVRAMS.

II pėstininkų divizijos dalys susiorganizavo pagal Kariuomenės Štabo nurodymus ir patiektus jam etatus.

Trūkstantį turtą dalys gavo paskutinėse dienose (kas trukdė normalų dalių pasirengimą kariuomenės manevrams).

II. DIVIZIJOS BŪSTINĖ.

1. Organizacijos trūkumai.

Kariuomenės manevrams sudarytoje divizijos būstinėje pastebėti šie netobulumai:

a) II skyrius veikė sumažintoje sudėtyje (2 karininkai). Dėl nepilno darbininkų skaičiaus žinių klasifikavimas ir sistematizavimas nebuvo galima pilnai atlikti. Be to, nebuvo tam darbui parengtų darbininkų, nes paskirtas prie II skyr. karininkas anksčiau su tuo darbu nebuvo susipažinęs. Ateityje reikėtų išeiti pilname sąstata ir sąstatą sudaryti galimai anksčiau prieš manevrus, kad būtų laiko susipažinti su darbu.

b) Judrioje kautynėse, kaip parodė kariuomenės manevrai, reikia P.Ž.R.P.¹¹⁰ turėti judrias susisiekimo priemones (auto ir motociklų su priekabomis), kad galima būtų greitai perduoti įsakymus ir žinias, o taipgi permesti P.Ž.R.P. tarnybai (karininkas, marškininkai, šifruotojai ir radistai su radijo aparatais) į naują paskirties vietą. Kariuomenės manevruose P.Ž.R.P. turėjo tikrai raitus arklius ir gurguoles, kas labai trukdė greitam persikėlimui į kitą paskirties vietą.

¹¹⁰ Priekinis žinių rinkimo punktas.

c) Divizijos ekspedicija neturėjo motociklų (buvo vienas motociklas diviz. ryšių batalione karveliams vežioti), todėl teko vien naudotis prisiūstais iš dalių raitais ordonansais. Raiti ordonansai greitai negalėjo įteikti siunčiamus žodžiu atiduotų per telefoną įsakymų patvirtinančius dokumentus. Ateityje reiktų prie divizijos būstinės priskirti minėtam reikalui motociklus.

d) Divizijos lauko paštas visai neveikė, nes iš manevrų vadovybės štabo negavo nurodymų, iš kurio pašto turi gauti korespondenciją.

2. Veikla.

a) Žinių rinkimas.

Žinios buvo gaunamos iš manevrų vadovybės, aviacijos pagalba ir iš dalių.

Aviacija palyginamai veikė gerai ir iš jos buvo gauta gana tikslių ir vertingų žinių. Kai kada buvo gaunama prieštaraujančių pranešimuose žinių, nes žvalgai neatskirdavo Mėlynuosius nuo Raudonųjų.

Dalių žinių karininkai per mažai informavo II-rą skyrių apie priekinių dalių padėtį. Matyti, kad žinių karininkai pulkuose nėra tinkamoje aukštumoje.

b) Šifravimas.

Tenka pastebėti, kad šifrų naudojimas ir šifravimas dalyse, ypatingai žemesniuose daliniuose, veikė silpnai.

Per radiją buvo paduodamos radiogramos atviru tekstu, kas suteikdavo priešui žinias apie savų dalių padėtį. Tokios atviru tekstu radiogramas vartojo ir Mėlynieji ir iš jų radiogramų galima buvo spręsti, ką dalinys daro, kur vyksta, kokią ribą užima.

Dalys siųsdamos radiogramą vartoja ilgą tekstą, kuriame daug nereikalingų žodžių. Todėl pranešimai išėina ilgi, kuriems iššifruoti reikia daug laiko.

c) Išvada.

Karo meto divizijos būstinei reikia daugiau auto. priemonių: 3 lengvi automobiliai (1 divizijos vadui, 1 sumažintam štabui ir 1 P.Ž.R.P.), 3 motociklai (2 su priekabomis ir vienas be priekabos). Nuo priemonių judrumo priklauso ir duodamųjų įsakymų raštu perdavimo greitumas.

III. PĖSTININKAI.

1. Vykimas į koncentracijos punktus.

a) Kariuomenė iš tolimesnių jų nuolatinių stovėjimo vietų į koncentracijos punktus buvo vežama geležinkeliais, kas teigiamai veikė žmones, sutaupė daug laiko ir jėgų. Be to, toks masinis kariuomenės geležinkeliais pervežimas davė nemaža praktikos geležinkeliečiams. Vienas pagrindavimas – tai, kad didesnėse geležinkelių stotyse būtų didesnės rampos greitesniam kariuomenės pasikrovimui, ypač tai būtina tose stotyse, kur nuolat stovi kariuomenės įgula ir iš kur numatoma, prasidėjus karo veiksams, kariuomenę greitai permesti kitur. Pav. Marijampolės stotyje prie rampos telpa 4 platformos, o Vilkaviškio vos dvi platformos, dėlei ko pasikrovimas ilgiau užsitęsia, kas turi svarbos, skubiam reikalui ištikus. Pasikrovimo ir išsikrovimo stotyje nebuvo tiltelių, kurių pagalba vežimai ir arkliai galima būtų įkrauti ir iškrauti į vagonus nesinaudojant rampomis. Pats pasikrovimas, išsikrovimas ir vykimas geležinkeliais ėjo gana sklandžiai, be ypatingų kliūčių.

b) Kariuomenės iš artimiausių stovyklų į divizijos koncentracijos rajoną vyko žygio tvarka. Žygis buvo gana varginantis, kadangi pašauktieji pakartojimui atsarginiai nuo didesnių žygių buvo atpratę. Pirmas didesnis, pilname krūvyje žygis jiems buvo sunkiai pakeliamas ir nemažas žmonių nuošimtis privargo; kiti gi buvo nutrintomis arba primuštomis kojomis¹¹¹.

c) Tarnyba Kauno įgulos dalyse kareiviams yra sunkesnė negu provincijoje, nes čia juos žymiai daugiau vargina įgulos tarnyba. Į manevrus arba poligonan ir atgal Kauno įgulai tradiciniai tenka vykti visuomet žygio tvarka.

Būtų gerai ateityje Kauno įgulai nors retkarčiais palengvinus ir ar tai į manevrus ar iš jų nuvežti ar parvežti traukiniu. Tas ne tik kad pakeltų karių ūpą, bet būtų naudinga ir mokymo sumetimais, nes būtų proga išmokti pasikrauti į ešelonus ir juose tvarkytis.

¹¹¹ Pavyzdys C – punktyru pabraukti teiginiai iš dalies prieštarauja viešai publikuotame šaltinyje (Nr. 10) pateiktai informacijai.

Reikia nepamiršti, kad jaun. karininkai ir puskarininkiai šioje srityje jokio patyrimo neturi.

2. Organizacijos trūkumai.

a) Dalies vadui dabartinėse kautynėse būtina reikalinga greitesnė susisiekimo priemonė. Turėdint tik jojamą arklį dažnai tenka jam atsisakyti nuo asmeniško kontakto su b-nų vadais. O to kontakto reikšmė veiksmų eigoje yra nepaprastai didelė ir dažnai gali turėti lemiančios reikšmės. Todėl būtina dalių vadus manevrų metu aprūpinti lauko keliams tinkančiais auto.

b) 9 pėst. pulkas turėjo forsuoti upę Šventoji, silpnai prieš ginaimą, be artilerijos paramos, nes divizijos artilerija buvo sutelkta 5 pėst. pulko persikėlimo bare. Tokie atsitikimai, kada reikės veikti be artilerijos paramos, mūsų sąlygose (dėl mažo divizijos artilerijos kiekio) gali būti dažni, todėl būtina laike manevrų turėti pėst. pulkuose savąją artileriją ir bent 2–3 pabūklus.

c) Dalies vado ir b-nų vadų vadovavimo grandys turėtų būti paslankesnės. Dabartiniu metu jos nuolat atsilieka nuo savo viršininkų, tenka jų laukti ir kartais labai reikalingu momentu jų nesti po ranka.

d) Kuopų vadai, lyd. pabūklų¹¹² ir ryšių būrių vadai būtina turi turėti jojamus arklius, nes kitaip jų veikimas yra labai apsunkintas ir nepatenkinamas.

Pav., forsuojant upę b-nų vadai dėl minėtos priežasties negalėjo išreikognoskuoti savo barus drauge su kuopų vadais ir tais inžin. būrių vadais, kurie turėjo faktinai kelti kuopas per upę. Dar dienos šviesoje visko smulkiai vietoje neparuošus ir nenustačius klaidų neišvengti.

¹¹² Lydimieji pabūklai priskiriami tiesiogiai pėstininkų vienetai ir mūšyje dalyvauja kartu. Taip sumažinamas tarpas tarp pėstininkų ir artilerijos bei palengvinamas bendradarbiavimas. Sumažėja ir saugumo ruožas, nes minosvaidžių sklaida mažesnė ir jų ugnis šaudant trumpesniais atstumais taiklesnė. Sumažėjus saugumo ruožui, trumpėja ir laikas, kai pėstininkai lieka be artilerijos paramos. Saugumo ruožas – tokio platumo ruožas tarp apšaudomų taikinių ir savo dalinių, kuris užtikrina, kad šie daliniai nebus paliesti savos ugnies. Stankaitis. Praeities ir dabarties pėstininkai. *Karys*, 1938, Nr. 17 (985), p. 473–475.

e) Sėkmingam priešlėktuvinės ir prieššarvuotinės apsaugos organizavimui (taip pat bus labai pravartu pul. kaut., persekiojant ir stabdant) reikalinga, kad automatiniai pabūklai ir nors vienas s. k. būrys kuopoje būtų jadrūs, nors su sumažinta tarnyba.

f) Viena s. k. kuopa gali skirti priešlėktuvinei apsaugai tik vieną s. k. būrį, kiti tam reikalui nepritaikyti. Žygio metu to labai maža. Reikia, kad kiekvienoje s. k. kuopoje būtų nors du būriai, pritaikyti aktyviai priešlėktuvinei apsaugai.

g) Oerlikon pabūklai vietovėje nepaslankūs, pasilieka, jų arkliai ir tarnyba greit pavargsta. Judriose kautynėse iš jų organizuoti prieššarvuotinę apsaugą ne visur įmanoma, nebent palei išilginius kelius, kur arkliai gali juos risčia vežti. Prieššarvuotinę apsaugą artimuose atstumuose papildo sunk. kulk. „Smk“ kulipkomis, bet ir sunk. kulk., dažniausiai slenka su b-no antruoju skaidiniu. Todėl būtina turėti prieššarvuotinės apsaugos priemonių, pačio priekinio skaidinio tarpe, manau, pavidale atitinkamo kalibro šautuvo.

f) Vykdamt persekiojimą, besitraukiančio ar stabdančio priešo būtina turėti pulke, gal net batalionuose, chemines komandas (žvalgų-sekėjų ir degazatorių). Per manevrus 9 p. p. daliniams teko du tris kartus nueiti nuo kelio, aplenkiant apkrėstus plotus nuodingomis cheminėmis medžiagomis. Divizijos būstinės cheminis būrys visur negalėjo atlikti degazavimo darbus.

3. Pratimo eiga.

a) Pratimo tempas buvo gana greitas ir varginantis, atsižvelgiant į tiekimo tarnybos trūkumus.

b) Manevrų metu reikėtų duoti vykdytojams kuo daugiausia laisvės veikti, atsižvelgiant į jų sprendimus ir turimų priemonių panaudojimo racionalumą bei vykdymo būdą, o ne taikyti pratimo eigą iš anksto iš-

dirbtai eigos lentelei¹¹³. Tuomet pratimai pasidarytų gyvesni, įdomesni, atsirastų kovos nuotaika ir rungtyniavimas.

c) Manevrų metu ypatingai paaikškėjo ruošiamųjų įsakymų būtinumas ir jų svarba. Tinkamai paruoštiems ir susidirbusiems vadams užtenka vos kelių pagrindinių viršininko minčių – sakinių, kad galėtų tinkamai pasirošti ir pradėti uždavinį vykdyti. Pilno oper. įsakymo gavimas virsta tuomet antraeiliumi dalyku.

d) Raiteliai naudoja tankelius puldami pėstininkus pozicijoje. Vargu tas tinka. Tankeliai yra žvalgybos priemonė¹¹⁴. Be to, tinka užklupti nepasirengusį kautis priešą.

e) Š. m. rugsėjo mėn. 24 d. 18 val. 45 min. raitelių 1–2 eskadronai, lydimi tankelių, tamsoje, raitųjų rikiuotėje, puolė 9 p. p. rezervą, kurio dvi

¹¹³ Metodiškas kariavimas rėmėsi keliais principais: pirma, tai eigos lentelės, kuriose chronologiškai buvo suplanuojami skirtingų vienetų ir tarnybų veiksmai. Taip kai kada įsitvirtindavo dogmatiškas doktriniškumas (dogmatizmas – tai mąstymas sustabarėjusiomis sąvokomis, formulėmis, schemomis, kuris reiškiasi nekritiškumu, o doktrina – tai mokymas, paremtas viena iš kitos išplaukiančių, hierarchija pasižyminčių idėjų, tam tikrų pažiūrų sistema, visuma), kuris ribodavo arba slopindavo vadų iniciatyvą ir galimybes išplėtoti sėkmę, nes, remiantis šiuo principu, tarkim, pėstininkai lauks artilerijos, kuri juda gerokai lėčiau, o per tą laiką priešininkas gali reaguoti, ir palanki padėtis bus neišnaudota. Lentelės buvo sudaromos ir tam, kad vadai žinotų, kaip vykdyti veiksmus tam tikroje vietoje, tam tikru laiku, konkrečios operacijos metu, taip siekiant veiksmų sinchronizacijos ir poveikio sinergijos. Lietuvos kariuomenė bazinius karybos principus perėmė iš prancūzų karo mokyklos, kurioje veiksmų eigos lentelės buvo naudojamos: *Aide-Mémoire pour les travaux D'état-major*. Paris, 1932.

Metodiskam kariavimui būdingas ir kitas aspektas – veiksmų skirstymas į aiškius etapus, numatant galimus jų sekos algoritmus. Pvz., tarpukariu Lietuvos kariuomenės statutuose randame terminus ne tik *puolimas* bei *gynimasis*, bet ir *išeities riba*, *stabdymas*, *ugnies plano sudarymas*, *artėjimas*, *atsipalaidavimas*, *apėjimas*, *ataka*, *smūgis*, *kontrataka*, *rietimas*, *šuoelis* ir kt. Todėl, siekiant metodiškai kariauti, karininkai buvo mokomi, koks veiksmas tinkamas vienoje ar kitoje situacijoje, o pratybų ir manevrų metu šios žinios praktikoje tikrintos. Lygiagrečiai taip buvo ugdomas lakoniškumas komunikuojant operacijų metu, kad trumpa sąvoka būtų aiškiai suprantama, kaip tam tikri veiksmai. Taip siekiama kuo greičiau ir tiksliau, be dviprasmybių, perduoti informaciją. Metodiską kariavimą, siekiant aiškumo remiantis asociacijomis, galima palyginti su visiems žinomu pamokos mokyklose planavimu bei vedimu, kai yra aiškūs baziniai etapai (pasisveikinimas, lankomumo tikrinimas, kartojimas, temos ir tikslo skelbimas, dėstymas, savarankiškas darbas, įtvirtinimas, kartojimas, apibendrinimas, namų darnai ir kt.) ir mokyimo(-si) metodai.

¹¹⁴ Apie tankų panaudojimo koncepciją tarpukariu dar buvo diskutuojama, tik Vokietijos kariuomenės operacijos 1939 m. ir 1940–1941 m. kardinaliai pakeitė šias nuostatas.

pėst. kuopos ir sunk. kulk. kuopa buvo pozicijoje pasirenę nakčiai ginti Žeimių miestelį ir dvarą. Manau, kad ataka tamsoje, raitųjų rikiuotėje į besiginantį priešą ir dar gyvenamoje vietoje, raiteliams labai nuostolinga ir tikslo nepasiekianti. Pėstininkas, prigulęs prie žemės, raitelius mato, tuo tarpu raitelis ne tik pėstininkų ir jų priemonių bei jų išsidėstymo nemato, bet ir kur joti nemato. Nebeminiu dirbtinių kliūčių pavidale vienos kitos ištemptos vielos, bet ant paprastos tvoros toks puolimas suklyptų.

f) Manevrų metu aviacija dažnai praktikavo žemus skridimus prieš o pusėn ir atgal ta pačia kryptimi tuo metu, kaip antroji pusė turėjo rūpestingai pasiruošusi savo priemonės priešlėktuvinei apsaugai. Atrodo, kad jei tai ir vienon pusėn ir pavyktų, tai grįžtant atgal be žymesnių aukų aviacijai neapsieiti.

g) Prieš žemai skrendančius lėktuvus šauliai naudojo tik pasyvias gynimo priemones, tuo tarpu turėtų vartoti ir aktyvią gynimosi priemonę, šaudyti juos šautuvų ugnimi.

i) Sustojus postoviui buvo pamirštama skirti pavojui susirinkimo vietą.

j) Maskavimas kai kuriuose daliniuose buvo nepakankamas ir daliniai neišnaudodavo vietos priedangų.

4. Ryšiai.

a) Telefono ryšys, judant tokiu greitumu, kaip tai buvo šių manevrų metu, labai sunkiai realizuojamas ne tik su priekiniais batalionais, bet ir su divizija. Tik ilgesniam laikui pulkams stabtelėjus, ryšys buvo atstatomas. Geistina ir būtų labai naudinga, kad pulkų ryšių kuopose būtų nors 2–3 raitos ryšių grandys. Tuo atveju, bent svarbesnėse pulkų kryptyse, visada ir judriose kautynėse būtų galima telefono ryšį nutiesti tarp pulkų vadų vadaviečių ir b-nų vadų vadaviečių.

b) Radijo stotelės veikia pakenčiamai, bet šifruoti ir iššifruoti sunkiai davėsi, nes stotelės buvo gautos į pulkus kelias dienas prieš išvykstant į manevrus ir tinkamai tam darbui žmonės parengti nebuvo.

c) Dviratininkai, ši ryšių priemonė sausumo laikotarpyje, ypač judriose kautynėse, buvo labai naudinga, vietomis, galima sakyti, vienintelė įmanoma priemonė. Todėl pageidautina, kad prie pulkų ir b-nų štabų,

o taip pat ir kuopose būtų po keletą dviratininkų.

d) Šunys pusėtinai tarnauja artimuose atstumuose ir labiau laikantis vietoje. Slenkant pirmyn ir dažnai keičiant vadovietes, šunys nesurasdavo savo vedžiotojų, pastariesiems teko eiti šunų ieškoti.

e) O. T. A.¹¹⁵ ši priemonė gera ginamose kautynėse, gi judriame manevre visai neveikė.

5. Kitos pastabos.

a) Manevrų metu dalis atsarginių (Kauno miesto elementas) parodė tam tikro nedrausmingumo. Daugelis ats. puskarininkų buvo negriežti ir familiarūs su pavaldiniais. Tvarka gi pareina nuo viršininkų pastovumo, energijos ir rūpestingumo. Todėl ats. karininkus ir puskarininkius kartojimo ir manevrų metu, mokymo ir valdymo sėkmingumo atžvilgiu, tektų skirti tik atitinkamų tikrosios tarnybos viršininkų pavaduotojais, duodant laiks nuo laiko tam tikrus darbus dirbti savistoviai, bet tikrosios tarnybos kadro priežiūroje.

b) Pastebėta, kad ats. viršininkai silpnai vadovavo kautynių lauke, nesugebėjo reaguoti į priešų ugnies efektus. Būtų geriau skirti žemesniuosis viršininkus (skyrininkus, grandininkus) iš būtinos tarnybos kadro, o ats. pusk. duoti antraeiles pareigas. Tuo būdu lauke būtų pasiekta daugiau vienodumo ir drausmės.

¹¹⁵ O. T. A. Pėstininkų optinis telegrafo aparatas su parabolisku veidrodžiu. Susisiekimo tolis O. T. A. 130 (kurio skersmuo = 130 mm, nors Lietuvos kariuomenė naudojo skirtingo galingumo įrenginius) – dieną iki 3 km, naktį – iki 5 km. Skydeliais – dieną iki 1 km. Susisiekimo tolis priklauso nuo: 1) aparato rūšies, 2) vietos pobūdžio ir dienos laiko, 3) oro, 4) fono, kuriame projektuojasi perduodančioji stotis. Aparato siekimo tolis priklauso nuo jo šviesos stiprumo ir pėdos išsiskėtimo laipsnio. Be to, susisiekimo tolis priklauso nuo priemonių, kuriomis priešingoji stotis priiminėja. Vietos daiktai, kaip aukštumos, miškai, krūmai, dažnai visai neleidžia susirišti. Paros laikas turi tą įtaką, kad ne kiekvienu laiku visos priemonės gali būti naudojamos, pav., skydeliai nakties metu netinka. Žr.: Optiniai ryšiai. *Karys*, 1936, gegužės 21, Nr. 21 (896), p. 518; Optiniai ryšiai. *Karys*, 1936, birželio 4, Nr. 23 (898), p. 561.

IV. ARTILERIJA.

1. Organizacija.

a) Artilerijos pulko taikos ir karo meto etatais art. pulko vadas yra drauge ir divizijos artilerijos vadas. Tačiau dabartinė taikos meto artilerijos pulko dislokacija, o ypačingai š. m. rudens manevrai, aiškiai parodo, kad vienam asmeniui tinkamai atlikti virš minėtas dvigubas pareigas, neturint jokio padėjėjo, yra virš fizinės galimybės. Turinčios patyrimo kariuomenės minėtoms pareigoms turi dvi atskiras institucijas. Mūsų re-sursams įsteigti tokias dvi įstaigas galbūt būtų per sunku. Todėl mūsų sąlygose minėtam blogumui pašalinti siūlau: artilerijos pulko taikos ir karo meto etatus papildyti atskiru pulko vado padėjėju. Toks pulko vado padėjėjas eitų kaip ir štabo viršininko pareigas ir atpalaiduotų dvigubas pareigas turintį pulko vadą nuo techniško štabo darbo tiek karo, tiek taikos metu. Faktiškai šiam siūlymui įgyvendinti artilerijos pulko taikos ir karo meto etatai padidėtų vienu majoru (bataliono vado teisėmis), o siūlomą pulko vado padėjėjo vietą užimtų dabartinis grupės vadas pulkininko leitenanto laipsnyje.

b) Artilerijos pulko karo meto etatus, kiek liečia grupės štabo ryšių būrio mažąsias radijo stotis, reikia būtinai papildyti vienu eiliniu (vežiku) ir dviem gurguolės tipo arkliais, kaip manevrai parodė su 4 radijo „Duplex“ stotimis, sutalpintomis viename vežime, yra visiškai negalimas stočių kilnojimas skaidiniais (ešelonais).

Be to, grupės štabo ryšių būrio centrinei grandžiai reikėtų vietoj etatais numatyto vienkinkio duoti porinį vežimą, nes vienkinkiam vežime netelpa signalinių bei kilmės marškų komplektai, kurie užima gana daug vietos. Šiam reikalui centrinės grandies etatus reikia padidinti vienu gurguolės tipo arkliu.

2. Taktika.

a) Artilerijos sklandesniam bendradarbiavimui su aviacija turėtų būti prie divizijos artilerijos vado skiriamas nuolatinis aviacijos karininkas su motociklu, nes telefono ryšys su aerodromu dėl linijos ilgumo dažniausiai neveikdavo.

b) Bendradarbiavimas su pėstininkais.

1. Pastebėta, kad kai kurie batalionų vadai reikalaujavo iš baterijų vadų siūlymų, nepasakydami baterijos vadui savo pageidavimų; mano nuomone, pasiūlymų manija per daug toli nužengia. Siūlymus duoda tik aukštesni artilerijos vadai (pulko, grupės), gi gaišinti laiką reikalaujant siūlymo iš baterijos vado, nesupažindinus jį su uždaviniu, yra visiškai netikslu. Bataliono vadas turėtų pastatyti baterijai konkrečius ugnies reikalavimus, o baterijos vadas pasakyti, ar jis gali juos įvykdyti, ar ne.

2. Kai kurie pėstininkų daliniai trukdė artilerijos sekykloms veikti, įrengus artilerijos sekyklą, tuoj čia pat susitalpindavo sunkieji kulkosvaidžiai arba oerlikonai. Tikrose kautynėse tokios artilerijos sekyklos negalėtų veikti dėl arti sutalpintų pėstininkų ginklų šaudymo, nes neįmanoma būtų perdavinėti telefonu komandas ugniavietėms, o be to, tokias sekyklas priešas greičiau surastų ir visuomet nukreiptų savo ugnį.

3. Pėstininkų artėjimas¹¹⁶ buvo labai greitas, ypatingai rugs. mėn. 24 d., raudonųjų dešiniajam sparne, ir artilerija nespėdavo suteikti nuolatinę paramą.

Mano nuomone, jeigu pėstininkai nenumato artėdami didelio pasipriešinimo, tokiu atveju jie neturėtų per anksti reikalauti iš artilerijos nuolatinės paramos. Per anksti panaudota nuolatinė artilerijos parama priverčia baterijas bereikalingai panaudoti ryšių priemones bei personalą, dėl ko reikiamu rimtu momentu baterijos nebegali suspėti remti pėstininkus, nes nebeturi ryšių priemonių.

Šiam nuolat pas mus besikartojančiam blogumui pašalinti siūlau naudoti du būdus artėjimui remti: šuoliuojanti apsauga¹¹⁷ ir nuolatinė parama.

Šuoliuojančios apsaugos sąvoka artilerijoje reikėtų šitaip suprasti: baterija, užėmusi išrinktą ugniavietę, baterijos vadas su sekėjais ir ryšių priemonėmis išrinktoje sekykloje, tačiau telefono linija tarp ugniavietės ir sekyklos netiesiama, kol pėstininkai, siekdami eilinės ribos, nesusidurs su priešu. Iki šio momento ryšys tarp sekyklos ir ugniavietės laikomas radijo „Duplex“, optika arba raitais pasiuntiniais.

Nuolatinės paramos sąvoka būtų sekantis baterija užėmusi ugniavietę

¹¹⁶ Slinkimas dėl galimos ar faktinės priešo vidutinio šūvio nuotolio artilerijos įtakos.

¹¹⁷ Iš vieno ruožo (ribos) į kitą ruožą šuoliais kilnojami ginklai, kurių uždavinys – paeiliui šiuose ruožuose būti pasirengusiems saugoti nuo žemės ir nuo oro priešo puolimų besiskleidžiantį ar artėjantį vienetą. „Šuolis“ – viso vieneto perėjimas iš vienos ribos (pozicijos) į kitą nesustoja.

ir sektyklą ir jos surištos telefonu. Pėstininkams siekiant eilinės ribos, paskui juos nuolatos slenka artilerijos priešakinis sekėjas, tiesdamas telefono liniją nuo baterijos vado sektyklos.

Šuoliuojančią artilerijos apsaugą reikėtų visuomet vartoti kai tik pėstininkai pradeda artėti.

Gi nuolatinė parama turėtų būti naudojama tais atvejais, kai spėjama, kad susidūrimas su priešu neišvengiamas.

Minėta prasme reikėtų atitaisyti bei papildyti Pėstininkų statuto II dalies 1131 §¹¹⁸. Šiame paragrafe minima telefono linija baterijos dažniausiai nesinaudoja dėl sektyklų ir ugniviečių nutolimo nuo jos, o be to, šaudymo reikalui artilerijai būtina tiesioginė linija tarp sektyklos ir ugnivietės.

c) Reikalavimas statyti pabūklus ugnivietėje išmėtyta tvarka ne visur ir ne visuomet taikintinas. Jei tik pabūklai užmaskuoti tinklais, tai oro žvalgai dažniausiai jų nesuranda, kol pabūklai nešaudo. Tačiau šaudančią bateriją oro žvalgas greitai pagaus, nežiūrint į tai, ar pabūklai ugnivietėje bus sustatyti vienoje linijoje, ar išmėtytoje tvarkoje. Taigi naudos mažai, o šaudymo parengimas ir ugnies vadovavimas dėl išmėtytos tvarkos apsunkinamas. Mano nuomone, išmėtytą tvarką galima būtų taikinti ginantis, kai laikas nevaržo, gi artėjant, kai ugnivietės dažnai keičiamos, pirmon eilėn reikėtų statyti šaudymo paprastumą.

3. Ginklavimas.

a) Reikėtų kuo skubiausiai aprūpinti baterijų kulkosvaidžius stovais priešlėktuviniam šaudymui, nes kitaip prieš lėktuvai visiškai nebaudžiami sunaikins baterijų ugnivietes.

b) Raitosios telefono grandies išvyniotojus ir radijo „Duplex“ tarnybą reikėtų apginkluoti pistoletais karabinių vieton, nes pastarieji visiškai trukdo minėtai tarnybai dirbti.

¹¹⁸ „1131. Laukiant susidūrimo su priešu, priešakinės saugos batalioną saugoja s. priemonės (pirmiausia s. k. pagal 1068 str.) ir artilerija. Tokiais atvejais artilerija naudoja si telefono linija, tiesiama aukštesniojo vado įsakymu čia pat paskui priešakinę užtvarą. S. priemonių ir artilerijos šuoliuojanti apsauga paprastai sudaromi priešakinės saugos skaidiniams einant per atvirus plotus, didesnes gyvenamąsias vietas, tarpmiškes, siaurumas ir t. t. Tokia apsauga (ypač artilerijos) savaime mažina artėjimo greitį ir todėl turi būti vartojama tik būtinam reikalui esant.“ Žr.: *Pėstininkų statutas*. II dalis. Kautynės. P-51. Kaunas, 1936, p. 378–379.

4. Įvairūs aprūpinimas.

a) Pulko atskirai stovinčios grupės (Prienuose ir Marijampolėje) neaprupintos ryšių turtu: radijo imtuvais, radiju „Duplex“ ir raitosioms telefono grandims išvyniojimo staklėmis, todėl negali parengti jų aptarnavimui reikalingų pareigūnų. Dėlei šios priežasties vykstant į manevrus teko užsiimti improvizacija, kad suformuoti reikalingus ryšių dalinius.

b) „B.P.R.“ radijo „Duplex“ stotelės yra labai jautrios sutrenkimams, todėl su jomis dažniausiai negalima susirišti; šios formos stoteles reikėtų visiškai išimti iš apyvartos. Marconi tipo radijo „Duplex“¹¹⁹ daug patikimesni.

c) Artilerijos yra visiškai pribrendęs specialių ryšių vežimų klausimas. Iki šiam laikui ryšių priemonės vežamos paprastuose gurguolės vežimuose, dėlei ko labai genda brangus ryšio turtas. Siūlyčiau prie Artilerijos Inspekcijos sudaryti komisiją parengti reikalingus ryšių vežimų projektus.

V. KAVALERIJA.

1. D. L. R.

a) Priduoti kariuomenės manevrų metu D. L. R. šarvuoti auto¹²⁰, dėl vietovės ypatumo ir kelių prastumo, niekur panaudoti neteko. Jie D. L. R. sudarė tik apsunkinimą, nes juos siunčiant aplinkiniais keliais tekdavo priduoti saugą, nuo ko silpnėdavo rinktinės pajėgumas.

2. R. Ž. B. prie pulkų.

R. Ž. B. buvo sudaryti iš teritorialių dragūnų. Jų veikimas buvo nepatenkinamas ir apsunkino pulkų vadams valdymą.

¹¹⁹ Plačiau apie ryšius žr.: Vasiliauskas, E. Lietuvos kariuomenės lygmens ryšių vienetai 1935–1940 m. *Karo archyvas*, 2022, t. 37, p. 91–157.

¹²⁰ 9-ojo šaltinio 6-oje nuotraukoje Lietuvos kariuomenės švediškas ratinis šarvuotis *Landsverk 181-29/34*, ginkluotas 20 mm automatiniu pabūkle. Lietuvos kariuomenė buvo įsigijusi ir 1935 m. balandį gavo 6 šio modelio naujus šarvuočius, po dvi mašinas buvo paskirstyta visiems trims kavalerijos pulkams.

Teritorialių dalių dragūnai per daug vertina savo asmeniškus arklius, prasižengdami su jiems duodamais tarnybiniais įsakymais bei parėdymais. Pavyzdž.: Gauna įsakymą nuvykti su pranešimu į kaimyninį dalinį; susižinojęs, kad tai nemažas atstumas iki siunčiamos dalies, kiek pajogęs pasileidžia miške ar pas ūkininką ganyti savo arklį ir iš čia už keleto valandų grįžta į dalį, pranešdamas, kad adresuoto dalinio nesurado. Čia reiškiasi dragūnų bloga valia, kas, be abejo, blogai atsiliespė į žinių perdavimo ir rinkimo tarnybą.

VI. INŽINERIJA.

Divizijos pionierių veikimą skaitau nepatenkinamu. Tilto statyba ties Skaruliais užtruko ilgai. Tas varžė divizijos vadovybės veiklą. Apskaičiavimai buvo padaryti blogai: pradėjus tilto statybą ir ją įpusėjus paaiškėjo, kad apskaičiavimai padaryti neteisingai, pritrūko medžiagos. Tai pasekmės netinkamos žvalgybos darbo. Tiltas pažadėta pastatyti per 4 val., o užtruko 7 val. Karo metu tokia statyba labai neigiamai atsiliespė į bendrą veiksmų eigą¹²¹.

Nemaža trūkumų yra ir organinėje inžinerijos b-no sudėtyje. Visas turimas reikmenis batalionas negali iškart pakelti: keliama šuoliais, kas, be abejo, reikalauja daug laiko. Batalionas, matomai, nesirengia nuolatinėse stovyklose nakties veiksams, manevruose naktį dirbti beveik visai negalėjo, nes žmonės nepratę tokiose sąlygose dirbti.

Atrodo, kad čia pasireiškė pasekmės nuolatinio tiltų statymo ties dv. Rukla. Mūsų pionieriai atrato rekognoskuoti, daryti reikalingus apskaičiavimus, privežti medžiagą ir t. t., nes ties Ruklos dv. tas jiems visai jau nebereikalinga ir lieka tik sudėti paruoštą medžiagą.

Ateity reikėtų versti juos, neatsižvelgiant į sąlygas, dirbti kas kartą vis naujoje vietoje ir tas išeis jiems į gerą.

VII. DIVIZIJOS RYŠIAI.

Divizijos ryšių batalionas veikė gerai ir jokių pastabų neturiu.

¹²¹ Pavyzdys E – punktyru pabraukti teiginiai prieštarauja viešai publikuotame šaltinyje (Nr. 8) pateiktai informacijai.

VIII. MAISTAS IR PAŠARAS.

1. Apsirūpinimas iš vietos išteklių.

Rajonas pasitaikė neturtingas ir daug ko vietoje visai negalima buvo gauti. Todėl nenuostabu, kad dalys turėjo pačios nekuriuos produktus gabentis iš toliau, kas yra netikslu¹²². Jei jau tenka gabenti iš toliau, tai tą turėtų atlikti aukštesni tiekimo organai. Pirmu negu įsakyti apsirūpinti iš vietos išteklių, aukšt. instancija turi pati įsitikinti, kad tai bus galima tame rajone įvykdyti ir nestatyti kariuomenės dalis į keblią padėtį.

2. Supirkinėjimas iš vietinių gyventojų maisto ir pašaro turi būti planingas ir centralizuotas, mažiausia pulko ūkio skyriaus viršininko. Karo metu iš vietos gyventojų produktų paėmimas bus vykdomas, greičiausia, rekvizicijų tvarka. Tad jokiū būdu neleistina, kad patys daliniai karo metu vykdytų rekvizicijas, todėl ir taikos metu per didesnius pratimus rikiuotės dalinius nuo produktų supirkimo reikėtų atleisti. Išimtini atsitikimai galimi, būtent, tuo atveju, kada ūkio skyrius dėl kurių nors priežasčių maistu ir pašaru dalinių aprūpinti negali. Batalionų maisto gurguolė ir lauko virtuvės turi sekti paskui batalionus gana artimuose atstumuose nuo batalionų ir būti visiškoje batalionų vadų valdžioje. Ši decentralizacija būtų naudinga dviem atvejais, būtent: bataliono vadas, vykdamas bet kurią veiksmą, gali apskaičiuoti, kada jo žmonės galės apytikriai gauti maistą, o virtuvės, būdamos prie b-no arčiau, greičiau gali maistą b-nui paduoti. Antra, vieno b-no maisto gurguolės ir virtuvės mažesnis taikinyš priešo lėktuvams. Ūkio skyriaus v-ko rūpesniu būtų tik b-nų vadus laiku įspėti, kur ir kada maisto produktai ir pašaras bus išduodami, ir kada atvykti b-no gurguolei jų pasiimti. Per šiuos manevrus dėl persikėlimo per upę Neris ir Šventoji, b-nų maisto gurguolė ir virtuvės buvo paliktos centralizuotai ūkio skyriaus viršininkų valdžioje toli užpakalyje. Todėl laiku pulkai negaudavo maisto ir pašaro.

3. Manau, kad atsargos maisto davinyš turėtų būti vartojamas grynai dalių vadų nuožiūra, neįskaitant jo dienos davinio normos.

4. Prie divizijos būstinės ryšiui buvo priskirti iš dalių raiti ordonansai, kurie maistu ir pašaru buvo aprūpinami savo dalyse. Tokių ordonan-

¹²² Pavyzdys B – punktyru pabraukti teiginiai prieštarauja viešai publikuotame šaltinyje (Nr. 7) pateiktai informacijai.

sų arkliai ir jie patys negalėjo gauti savo laiku maisto ir pašaro. Ateityje tokiems priskirtiems ordonansams reikėtų išduoti sausą davinį arba priskirti prie divizijos būstinės mitybai ir šėrybai.

5. Pašaru šiuose manevruose dauguma dalių turėjo galimybes pasirūpinti iš poligono komendantūros sandėlių. Pirkti iš vietos gyventojų tokius dobius, kuriuos poligono komendantūra nepriėmė, kaipo netinkamus, mažai maistingus ar net arkliui kenksmingus, nebuvo reikalo¹²³. Kai kurie pašaro rūpintojai nebuvo susipažinę su šieno kondicijomis.

IX. SANITARIJA.

Dalys per mažai turėjo sanitarinių vežimų ir negalėjo visų esamų dalyse ligonių greitai evakuoti.

Iš visos divizijos evakuota į ligonines 62 ligoniai, kas sudarė 1,3 %, jų tarpe buvo: 2 lengvai sužeisti manevrinėmis kulkomis, pramušant šalną, ir vienas Mėlynųjų pusės kavalerijos karininkas, susitrenkęs krisdamas nuo arklio.

X. VETERINARIJA.

Veter.¹²⁴ tarnybai teko dėl vet. personalo trūkumo veikti t. meto apytovose ir tik dalinai taikytis prie k. meto sąlygų.

Manevrų metu gurguolės arkliai buvo silpnai prižiūrimi. Negalima leisti, kad arklys, nutolęs nuo savo dalinio, būtų neėdęs ir negirdytas visą parą.

Vežimai, pakinktai ir patsai važiavimas irgi verti dėmesio. Teko pastebėti, kad inžinerijos dalinių kai kurių vežimų ratai, ar tai dėl nesuteptino, ar kokių nors kitų priežasčių „užsiėdę“, sunkiai sukasi ar net šliaužia, o visgi važiuojama kankinant gyvulius. Atsargoj turimą arklio aprangą prieš paimant ją į didesnę žygį reikėtų pradėvėti, kad nesikartotų nuo tokios aprangos nuolatiniai arklių pritrinimai.

¹²³ Pavyzdys B – punktyru pabraukti teiginiai prieštarauja viešai publikuotame šaltinyje (Nr. 7) pateiktai informacijai.

¹²⁴ Veterinarija.

Sanitarinius dviračius, kad negadintų arklių, reikia neatidėliojant perdirbti į 4 ratų vežimus. Kai kurių vienašių pakinktų metalinės pernugario balnelio dalys per siauros, nepritaikytos arklio nugarai ir todėl nuo jų greitai gaunasi skaudūs pritrynimai¹²⁵.

Veter. personalo, ypač veter. gydytojų, buvo mažas kiekis, kad būtų buvę galima planingai praveisti visos diviz. veter. tarnybą.

Jei manevruose kariuomenės dalys pačios pirktųsi gyvulius ir organizuotų jų skerdimą, reikėtų dar daugiau veter. personalo ir kai kurių įrankių turėti. Mūsų sąlygose, kaip manevrų metu, taip ir ateities kare, tektų naudotis tik artimiausiomis miestų bei miestelių skerdyklomis, kurių tinklas ir mūsų krašte neretas yra.

Kariuomenės manevrų metu susirgo: kariuom. arklių – 49, civil. arklių – 16, išėjo iš rikiuotės – 11, iš jų 2 nukauti¹²⁶.

Piliečių arkliai silpni ir greitai pavargsta. Valdiški pakinktai sunku pritaikyti ir todėl buvo nemažas skaičius arkliams nutrynimų, kas neigiamai atsiliepė į tiekimą.

XI. KITOS PASTABOS.

1. Reikėtų nustatyti per manevrus ir karo metu karininkams turėtinų daiktų normą, kurią leistų vežioti kuopos ar batalionų gurguolės vežimuose.

2. Manevrų metu pasireiškė gana didelis nuošimtis nutrintų kojų. Atitinkamiems organams reikėtų susirūpinti mūsų karių avalyne, tirti ją ir atitinkamai gerinti¹²⁷.

3. Antklodės kaip karo, taip ir manevrų metu reikalingos. Nakties metu lauke žmonėms buvo šalta, tas juos vargino ir erzino. Antklodės pėstininkus apsunkina, bet dažnai sunkus pėstininkas nueina toliau už lengvą (vok. kariuomenė).

¹²⁵ Pavyzdys A – punktyru pabraukti teiginiai prieštarauja viešai publikuotame šaltinyje (Nr. 10) pateiktai informacijai.

¹²⁶ Pavyzdys A – punktyru pabraukti teiginiai prieštarauja viešai publikuotame šaltinyje (Nr. 10) pateiktai informacijai.

¹²⁷ Pavyzdys C – punktyru pabraukti teiginiai iš dalies prieštarauja viešai publikuotame šaltinyje (Nr. 10) pateiktai informacijai.

XII. PAGEIDAVIMAI.

1. Būtų geistina būsiančiuose manevruose organizuoti ir išbandyti šaudmenų ir inžinerijos reikmenų tiekimą.

2. Per visus manevrus pulkuose atsirado tik 1,3 % ligonių ir jie buvo evakuoti į divizijos ligoninę.

Sanitarijos evakuacijos tarnybos praktikai būtų buvę gera organizuoti dirbtiną, paženklintą sunkiai ir lengvai sužeistų karių evakuaciją.

XIII. TARPININKAI.

Tarpininkų tarnyboje buvo pastebėta keletas netobulumų:

1. Tarpininkai vietoj to, kad įvesti apystovas apie priešą, tiesiog įsakydavo sustabdyti manevrus, nepaaiškindami net sustabdymo priežasties, kas statė į keblią padėtį vykdytojus savo valdinių atžvilgiu ir buvo priežastimi nesusipratimų. Taip rugsėjo mėn. 24 dieną 17 val. 10 min. 9 p. pulkui buvo įsakyta sustabdyti veiksmus, kas ir buvo padaryta, o priešingoje pusėje (Mėlynųjų) buvo leista veikti ir jie, pusantrios valandos pamanėvę 9 p. p. užimtame plote ir susikoncentravę, rugsėjo mėn. 24 d. 18 v. 40 min. pradėjo atakuoti atskirus pulko dalinius, ir tai buvo priežastimi betvarkės ir nesusipratimų.

2. Tarpininkai, priskirti prie divizijos būstinės, dažnai susigrupuodavo ankštoje būstinės patalpose, savo kalbomis ir klausinėjimais trukdė būstinei dirbti darbą.

3. Tarpininkai neteisingai informuodavo vadovybę apie veiklą divizijos būstinės, nurodydami, kad diviz. būst. neleido ruošiamųjų įsakymų. Priešingai. Ruošiamieji įsakymai žodžiu ir asmeniškai divizijos vado dalių vadams buvo duodami visą laiką. Įsakymai raštu buvo siunčiami tik tai kaip patvirtinimas duotų įsakymų žodžiu.

XIV. IŠVADA.

Kariuomenės manevrai tiek karininkams, tiek kareiviams suteikė neabejotinos naudos ir pasimokinimo, todėl geistina, kad tokie manevrai būtų rengiami kasmet.

[parašas]

Gen. št. pulkininkas L. e. Divizijos Vado p.

[parašas]

Gen. št. pulk. leiten. Už Štabo viršininką

1547 Nr.

1936 m. spalio mėn. 14 d.

Kaunas–Šančiai.

Raudonųjų II. pėst. divizijos įvykusių 1936 metų kariuomenės manevrų pastabos, 1936 m. spalio 14 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 907, l. 114–126.

Ketvirtas šaltinis

Slaptai.

BENDROS PASTABOS DĖL 1936 M. RUDENS MANEVRŲ KAVALERIJOS SRITYJE.

I. Kavalerijos taktika.

Abiejų pusių kavalerija vyraujančiu tikslu turėjo saugoti pagrindinių jėgų sparnus. Kadangi nei viena pusė nedarė jokių didesnių pastangų sparnuose, tai šiame atvejuje nieko naujo šioje srityje iškilti negalėjo.

Tačiau šiame atvejuje, dengiant sparną, kavalerija veikė prieš kavaleriją, kurioje aktyvioji pusė turėjo tik D.L.R. ir pasyvioji pusė 2 kartu stipresne ir gerai aprūpinta kavalerija – ištisą pulką.

Aktyvioji pusė savo kavalerijai uždavinii statė žvalgyti ir dengti puolančios divizijos sparną, pasyvioji pusė – dengiant rinktinės sparną stabdyti duotąją kryptimi.

Toks uždavinio formulavimas pasyvios pusės atrodo tinkamas pradžiai, kol nepaaiškės tikroji padėtis. Vėliau pasyvios pusės (mėlynųjų) kavalerija turėjo išnaudoti savo persvarą ir dengti sparną aktyviai, bloškiant raudonųjų kavaleriją ir veikiant į puolančios pusės sparną. Tuo būdu sparnas būtų patikimai apsaugotas, puolantysis būtų priverstas dalį savo jėgų nukreipti į pavojingą sparną ir silpninti pagrindinėje kryptyje puolančias jėgas.

Neturint tam pakankamai nurodymų iš bendrojo viršininko, kavalerijos vadas privalo elgtis pagal aplinkybes. Inicatyva šioje prasmėje būtų itin sveikintina, nes ji neprieštarauja pagrindiniam kavalerijos pulko uždaviniui dengti sparną.

Daleidžiant net, kad kavalerija, dėl susidėjusių aplinkybių verčiama stabdyti, tai ir šis veiksmas negali apsiriboti vien pasyviu ribų keitimu atgal. Stabdant reikia palaikyti nuolatinį sąlytį su priešiu, nuolat žvalgyti ir kautis, apleisti vietovę realiai persvarai esant, kur galima, išnaudojant priešo klaidas bei susilpnėjimą, rodyti agresyvumą, suduodant trumpus, bet netikėtus smūgius. Išvadoje – kavalerija stabdant turi likti aktyvi.

Šiuos dėsnius manevrai patvirtino.

II. Kavalerijos bendradarbiavimas su kitomis ginklų rūšimis.

Bendradarbiavimo, kaip tokio, nebuvo, nes lemiamoje manevrų stadijoje, nežiūrint to, kad kavalerija buvo manevruojančių junginių sudėtyje, faktinai veikė kaip su kaimynais, su kuriais taktiškai ir techniškai ryšiai abipusiai kuo mažiausiai buvo palaikomi.

Čia kaltė lygiai tenka kavalerijos dalių vadams ir aukštesniems štabams. Asmeniško kontakto veik niekur arba per mažai buvo, ryšių kariškais bei pasiuntiniais retai tesinaudota, ryšių priemonės, ypač radio, mažai ir netiksliai naudota. Buvo atsitikimų, kad mėlynųjų kav. pulko vadas sprendavo visai nežinodamas, nei kur Kėdainių rinktinė yra, nei ką ji veikia.

Nežiūrint to, kad manevrai tęsėsi apie 5 dienas ir veiksmų giluma turėjo apie 60 klm., kavalerijos dalių žmonės ir arkliai buvo per daug nuvarginti. Priežastį tame reikia ieškoti ne tik kov. dalių vadų klaidose, bet ir jos panaudojime.

1. Įsakymai. Visi liečiantieji kavaleriją įsakymai buvo gauti labai vėlai. Paruošiamieji įsakymai buvo atiduodami netiksliai ir todėl išeidavo, kad kavalerija išbūdavo 6 val. su pabalnotais ir paruoštais žygiui arkliais laukiant įsakymo pasikelti žygin. Kitais atvejais įsakymas vykdyti naujųjų uždavinį buvo gaunamas dar nebaigus vykdyti senojo uždavinio. Dar kitais atvejais (II P.D.) štabai pamiršdavo apie kavaleriją, neduodavo nurodymų ryšiams, pamiršdavo išsiųsti įsakymus arba neįspėdavo apie būsimus veiksmus, ko pasekmėje ypatingai buvo nuvarginta raudonųjų kavalerija. Arkliai nebuvo normaliai šeriami, bet ir nenubalnojami.

2. Uždaviniai. Pastarieji dažnai buvo labai bendri, kaip „žvalgyti tokia tai kryptimi, dengiant divizijos atvirą sparną“. Tokie uždaviniai neapriboti laiku ir, nežinant divizijos tikslo, yra labai varginantieji.

3. Du kartu per manevrus kavalerija buvo pakeista pėstininkais arba keitė pėstininkus.

Mėlynųjų kavalerija dėl pavėluoto įsakymo, išstovėjusi 6 val. žygio parengtyje, tamsoje žygiavo pabiurisiais keliais, tamsoje keitė Šventosios bare šaulius ir visą naktį organizavo upės gynimą, kurios tokiomis sąlygomis ginti negalėjo.

Raudonųjų kavalerija Neries bare turėjo būti pakeista pėstininkais, bet II P.D. štabas įsakė D.L.R. vadui pamiršo. Pasikeitimas įvyko ne lai-

ku, užsitęsė per daug ilgai, tuo tarpu tik pradėjusi pasikeisti D.L.R. gavo jau naują neatidėliojamai vykdyti uždavinį.

4. Panaši padėtis buvo ir pėstininkų pulkuose, kur, kaip atrodo, sąlygos leido labai taupiai naudoti savo R.Ž.B. Tačiau ir ten kavalerija (arkliai) buvo labai išvarginta. Ne visur arkliai buvo reguliariai šeriami, nubalnojami ir prižiūrimi. Ryšių tarnyba buvo itin sunki, priduoti raiti pasiuntiniai nuolat buvo siuntinėjami tai šen, tai ten, net ir taip artimais atstumais, kuriuos galėjo lengvai aptarnauti pėsti pasiuntiniai bei dviratininkai.

Išvadoje bendriems viršininkams reikia labiau kreipti dėmesio į kavalerijos savumus, turint omeny, kad arklys yra labai jautrus organizmas, kuris reikalauja nuolatinės priežiūros, gero ir reguliaraus šerimo, turi dažnai ilsėtis ir negali būti amžinai pabalnotas.

Taip pat reikia turėti omeny, kad prie įtempto darbo kavalerijoje, dėl nuolatinio rupesnio dėl arklio mažai ilsisi ir žmogus.

III. Apginklavimas ir organizacija.

Bendros organizacijos dėsniams, kas liečia kardu eskadroną, atrodo tikslūs. Sunkiųjų kulkosvaidžių eskadronai organizaciją turi gerą, praktikoje turi per mažai prieššarvinių priemonių, kurios kaval. yra automatiniai pabūklai. Šių pabūklų iki etatinio skaičiaus trūksta 50 %.

Dėl kitų kaval. priemonių patirta:

1) Šarvuoti auto sunkiai panaudoti išėjus iš gerų kelių. Prie reto žmoniškesnių kelių tinklo kaval. dalių manevrų rajone šarvuočiai buvo naudojami retai ir tik dėl to buvo verčiami atlikinėti žygius dažnai nenormaliose taktinėse sąlygose, nes buvo taikytasi prie praeinamų jiems kelių. Priešingai šarvuotiems auto, priduoti kaval. tankeliai lengvai praeidavo visais keliais ir laukais, kur ėjo kavalerija. Jei priduoti tankeliai turėtų vikšrinį tiekimą, tai mūsų sąlygomis jie būtų gera priemonė kavalerijai sustiprinti.

Per manevrus nei vieną kartą nebuvo siekiama suderinti šarvuotų auto ir tankelių veiksmus ir nebuvo apjungtos šarvuotų dalinių vadovybės, bet manau, kad šios priemonės bendradarbiauti gali ir tuo atveju nauda iš jų būtų dar didesnė.

2) Dviratininkai. Prie kavalerijos pulko veikė priklausantis jam dvi-

ratininkų būrys. Praktikoje pasirodė, kad mūsų sąlygomis ir kav. dalių veiksmų rajone dviratininkų panaudojimas labai sunkus (žmonės visi gerai valdantieji dviratį), nes dėl pabjurusių kelių dažnai net vieškeliais dviratininkai ėjo pėsti, lauko keliais galėjo naudotis tik visai sausais, be to, būrys iš 36 žmonių, einant voroje po vieną, išsitiesdavo iki 1 klm.

Taip pat patirta, kad, veikiant įvairiais keliais, dviratininkų būrys su kavalerija nesuspėja.

Išvadoje: mūsų sąlygomis net mažieji dviratininkų daliniai ne visuomet gali eiti lygiai greitai kaip kavalerija.

3) Ginklai.

Šiuo reikalu pastabų, susijusių su manevrais, nėra. Ginklų kiekis pagal organizaciją visur buvo pilnas. Trūko daug tabelinių priemonių, kaip žiūronų, matavimo prietaisų ir kt.

4) Ryšių priemonės.

Reikia manyti, kad pagrindiniai mūsų kaval. panaudojimo principai bus tie, kuriais buvo panaudojami manevrų metu.

Tokiais atvejais pagrindinė šių laikų ryšio priemonė yra radijas. Telefonai ir optika naudojami mažiau.

Radijo ryšys, kur tik buvo naudotas, veikė gerai. Personalas pasirodė tinkamai paruoštas, etatinis radijo priemonių kiekis pakankamas.

Reikalinga tik, kad kaval. būtų greičiau aprūpinta visomis tabeliais priklausančiomis jai radijo priemonėmis.

Kaval. dalių padirbti radijo vežimai, ryšių krūvio balnai praktikoje pasirodė tinkami.

Motociklai be priekabų labai sunkiai panaudojami. Visi motociklai, be to, labai apdėvėti ir dažnai gedo.

IV. Tarnybos.

Tarnybų veikloje buvo atvaizduota tik maitinimo tarnyba, sanit. ir veter. tarnybos sumažintame sąstate, kitos tarnybos visai nebuvo vaizduojamos.

Aprūpinimo tarnyboje buvo siekiama gyventi iš šalies resursų aprūpinant maistu, pašaru ir transporto priemonėmis.

Praktiškai maisto ir pašaro aprūpinimas vietoje buvo vykdomas tik dalinai ir nuolat perkamos buvo tik daržovės, šienas ir kartais mėsa. Tikrumoje vietos išteklių buvo pakankamai, tačiau nuo jų pilno išnaudo-

jimo teko dalinai atsisakyti, pvzd., avižos nebuvo perkamos todėl, kad kuliavos sezonas dar neatėjo.

Transporto priemonėmis kaval. naudojosi kuo mažiausiai, nes visas manevrų metu nereikalingas turtas buvo gražintas iš poligono į stovyklas. Siekdami kuo didžiausio taupumo ir, atsikračius nuo viso veik turto, dalinių vežimai buvo pakrauti neprisilaikant pilnumoje nei vežimų paskyrimo, nei tabelių, todėl šioje srityje išneštas patyrimas buvo mažas. Taip pat taupumo sumetimais privačių arklių ir vežimų buvo samdoma labai mažai. Taip mėlynųjų kavalerija samdė tik laikinas pastotes maisto ir pašaro daliai pristatyti iš tiekviečių į pulką. Raudonųjų kavalerija turėjo pasamdytų keletą nuolatinių vieninkinių vežimų iš poligono apylinkių. Civilių pasamdyti arkliai buvo menki, greitai nuvargo ir patirta, kad su rekvizuotomis transporto priemonėmis kavalerijai gresia tie patys vargai, kaip ir praeityje.

Priklausančių kav. dalims karo metu sunkvežimių nebuvo visai.

Pastebėta, kad maitinimo sunkumai ypatingai dideli buvo mėlynųjų kavalerijoje, kur ištisi daliniai daugiau paros negaudavo karšto viralo. Priežastys – visa pulko mažytė gurguolė ir lauko virtuvės buvo centralizuotos.

Didžiojo karo praktika rodo, kad, veikiant plačiais frontais, virtuvės lieka prie dalinių. Šiame atvejuje, jei virtuvės būtų likusios prie dalinių, eskadronai galėjo apsirūpinti maistu iš vietos išteklių ir maitintis labai geromis sąlygomis.

Aprūpinimo nepastovumas buvo taip didelis, kad tikrumoje, jei manevrai tęstusi ilgiau, galėjo rimtai atsiliepti žmonių ir arklių sveikatingumui¹²⁸.

Manevrų metu pastebėti ryškiai šie organizaciniai tarnybų trūkumai:

1) Kavalerijos pulke per maža lauko virtuvių. Viso turima 7 lauko virtuvės (po 1 kardų eskadronė, s. k. eskadronė, technikos eskadronė ir ūkio eskadronė). Pulko štabo dalis, šarvuotas būrys, dviratininkų būrys ir orkestras maistui priskiriami prie kitų dalinių. Taktikos aplinkybės tai ne visuomet leis. Daugiausiai šiems daliniams teks maitintis technikos eskadronė ir tuo atveju šiame eskadronė virtuvė turėtų aptarnauti apie 300 žmonių. Sunkumams išvengti, karo metu kavalerijos pulke turi būti dar viena (aštunta) mažojo tipo lauko virtuvė.

¹²⁸ Pavyzdys B – punktyru pabraukti teiginiai prieštarauja viešai publikuotame šaltinyje (Nr. 7) pateiktai informacijai.

2) Pulko būstinėje, ūkio eskadrone ir orkestre yra žmonių, kurie seka kav. pulką pėsti. Norint išvengti sunkumų karo metu, pulkas bus privers-tas turėti neetatines pervežimo priemonės.

Taip:

- a) pulko štabe yra 3 pėsti raštininkai – aprūpinti dviračiais;
- b) ūkio skyriuje – raštvedys, išdininkas, 4 ūkvaizdžiai ir 5 raštinin-kai pėsti. Aprūpinti raštvedį vieninkiu vežimuku (lineika), išdininką – vieninkiu vežimuku, ūkvaizdžius ir raštininkus – dviračiais;
- c) ginklavimo tarnyba – ūkvaizdis, raštininkas ir 2 chemijos kareiviai pėsti – aprūpinti dviračiais;
- d) sanitarijos tarnyba – 7 sanit. puskarininkiai ir 12 sanitarų pėsti – aprūpinti dviračiais;
- e) veterinarijos tarnyba – 3 veter. puskarininkiai ir 3 sanitarai pėsti – aprūpinti dviračiais;
- f) ūkio eskadrone – 21 įvairūs žmonės pėsti – aprūpinti dviračiais;
- g) orkestre – 7 trimičiai pėsti – aprūpinti dviračiais.

V. Baigiamoji pastaba.

Per paskutinius manevrus iš kavalerijos buvo pareikalauta didelio įtempimo. Prie minimalaus poilsio žmonės ir arkliai buvo nuolatiniame darbe. Maitinimas ir pašaro tiekimas daugumoje buvo blogi.

Nežiūrint šių sunkių sąlygų, ūpas visuomet buvo geras, fizinės žmo-nių ir arklių jėgos nebuvo pertemptos.

Įtempto darbo kvotimus kavalerija išlaikė. Atidus manevrų sąlygų nagrinėjimas pamokys statyti ją ateityje į galimas darbo ir aprūpinimo sąlygas, dėl kurių jos darbingumas turėtų dar padidėti.

Veikimo klaidos buvo sunkios, tačiau jos paeina ne tiek nuo stokos pasirengimo, kiek dėl praktikos stokos. Šiomet kavalerija pirmą kartą visa dalyvavo poligono pratimuose, po daugelio metų pertraukos pirmą kartą dalyvavo didesnio masto manevruose.

Nuosekliai tęsiant praktikos darbus lauke, pilname dalių sąstate, daž-niau pravedant sujungtų ginklų pratimus, manevrus, galime būti ramūs dėl ateities.

Bendros pastabos dėl 1936 m. rudens manevrų kavalerijos srityje, 1936 m. spalio 24 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 907, l. 128–133.

Penktas šaltinis

Slaptas.

KARO TECHNIKOS VIRŠININKAS

1936 m. spalio 15 d.

Nr. 1739

Kaunas-Šančiai

Kariuomenės Vadui Reportas.

Pildant Tamstos įsakymą (kariuomenės štabo raštas š. m. Nr. 4) pristatau manevrų metu kilusias pastabas dėl ryšių, inžinerijos ir šarvuočių dalinių veiklos, jų bendradarbiavimo su kitomis ginklų rūšimis ir jų aprūpinimo su savo išvadomis ir siūlymais.

I. RYŠININKŲ SRITIS.

Ryšių tarnyba. Mėlynųjų ryšių viršininkas ir jo artimiausi padėjėjai negudę rengti dokumentus; sugaišta tam daug laiko ir neduoda ruošiamųjų įsakymų darbo organizavimui bei vykdymui. Ryšiai sudaromi kartais pagal nevykusias schemas: rinktinės stabdymo kryptyje nėra ryšių ašies, nedaro priemonių sutelkimo, kad galėtų patikrinti ryšių nenutrūkstamumą svarbioje rinktinės vadui kryptyje. Upės Nevėžis gynimosi riboje ryšių tinklas skystas, be skersinių ir netinkas ginamosioms kautynėms¹²⁹. Telefono tinklai buvo sudaromi neatsižvelgiant į kautynių pobūdį, priemonės neracionaliai suskirstomos ir dėl to ryšių veikimas gerokai šlubavo.

¹²⁹ Pėstininkų statute rašoma, kad „9. Ginamųjų kautynių visumoje reikia skirti normalaus baro gynimą ir plataus baro gynimą. Normalaus baro gynime pirminis vaidmuo tenka ugniai. Plataus baro gynime pirmybė tenka smūgiui; čia ugnis turi padedamąją reikšmę: priverčia priešą išsiskleisti, kuriam laikui jį sustabdo ir tuo būdu duoda rezervams progos smogti. Ginamosioms kautynėms kariuomenės vadovybė nustato pagrindinę poziciją (normalų barą ginant) arba ribą, kuri turi būti išlaikyta (platų barą ginant). Ir vienu, ir antru atveju sudaroma sauga. Ginamosioms kautynėms lemiamą reikšmę turi vietovės tinkamas parengimas (gerai pravalytas šaudymo laukas, geras apsikasimas, maskavimas ir t. t.)“: *Pėstininkų statutas*. II dalis. Kautynės. P-51. Kaunas, 1936, p. 11.

Raudonųjų pusėje tokių trūkumų nebuvo.

Radijo tinklas. Korespondencijos drausmė nepakankama. Divizijos ir pulkų štabai, neturėdami įgudusių šifruotojų, radiogramas klaidingai užšifruoja; gavėjai negali jų dešifruoti. Negalėdami susižinoti šifruotomis radiogramomis aukštesni viršininkai verčia dirbti atviru tekstu, – operacinio turinio įsakymai ir pranešimai laisvai, nesivaržant perduodami net radiotelefonu. Čia ypatingai pasižymėjo gusarų pulkas, mažiau pėstininkų pulkai, naudodami „M“ radijo stoteles¹³⁰.

Reikia dar taikos metu štabams turėti paruoštų, įgudusių šifruotojų, panaudojant tam radiotelegrafinius.

Telefono tinklas. Pasikalbėjimo drausmė nepakankama. Nesilaikoma telefono ryšių taisyklių: pasikalbėjimai vedami labai ilgai, kartais asmeniškais reikalais, dalinamasi įspūdžiais, kuris nors abonentas užima tinklą ištisam pusvalandžiui. Dažnai pasitaikydavo, kad pareigūnai, neturėdami tam teisės, reikalauja nutraukti vedamus pasikalbėjimus ir duoti jiems sujungimus, nežiūrėdami pirmenybės ir sujungimo eilės. Ne visi viršininkai moka naudotis šaukinių lentelėmis, dažnai kalbasi atvirai, neišlaiko paslapties. Centrinę tarnybą trukdo, duoda ilgus paklausimas ir įsako perduoti pranešimus komutatorių aptarnaujančiam asmeniui, bet nenaudoja tam reikalui tarnybinių aparatų. Pasitaikydavo, kad centrinę aptarnaujančiam žmogui iš rankų paimdavo komutatoriaus ragelį ir pats kalbėdavo 5–10 min.

Reikia išmokti naudotis šaukinių lentelėmis. Pasikalbėjimai reikia kiek galint trumpinti, kalbėti tik tarnybiniais reikalais, pranešimams ir parėdymams perduoti naudoti ir kitas, mažiau apkrautas, ryšių priemones. Reikia sudaryti viršininkų, turinčių pirmenybę, sąrašą ir jį turėti centrinėse bei vadovybėse; pagal šį sąrašą centrinės personalas galėtų duoti turinčiam pirmenybę abonentui sujungimą be eilės, taip pat, jam pareikalavus galėtų nutraukti vedamus pasikalbėjimus.

Karveliai ryšiui naudojami nebuvo, nors mėlynųjų pusėje buvo progų.

Ryšių viršininkų bendradarbiavimas su vadovybe. Nebuvo glaudaus bendradarbiavimo vadovybės su ryšių viršininkais. Šio bendradarbiavimo stoka ypatingai ryški buvo raudonųjų pusėje. Vadų nesitarta su ryšių

¹³⁰ M – mažosios radijo stotys veikė trumpesniais bangomis nedideliu atstumu nuo 5 iki 15 km esant geroms sąlygoms. Kariuomenė lygiagrečiai naudojo ir V – vidutinės bei D – didžiausias radijo stotis.

viršininkais ryšių klausimais; ryšių klausimai arba visai nebūdavo sprendžiami, arba juos aptardavo be ryšių viršininkų; nebuvo reikalaujama iš ryšių viršininkų reikalingų ryšių sudarymo plano. Ryšių viršininkas, mažai arba visai neinformuotas apie aplinkybes, apie padėtį, apie vadovybės tolimesnius planus bei sumanymus, tik paskutiniu momentu gavęs vado sprendimą (prasilenkiant su Tch-8) ir jo nurodymus bei reikalavimus ryšiams, negalėdavo sudaryti gerai apgalvoto plano, duoti laiku ruošiamuosius įsakymus ryšių daliniui persitvarkyti, būriams užimti išeities vietas, iš kurių jau būtų pradedami ryšių įrengimo darbai. Ryšių steigimą trukdydavo ir ta aplinkybė, kad pėst. pulkų vadai ne visuomet laikydavosi aukštesnių viršininkų nustatytų vadoviečių. Todėl ryšių viršininkų ir kitų ryšių pareigūnų veikloje buvo pastebima nuoseklumo ir metodingumo stoka, reikėsi nerviškumas, o kartais net blaškymasis; skuboti, neaiškūs, blogai formuluoti, o kartais prieštaraujantieji (anksčiau duotiems) pareidymai neigiamai veikė vykdytojus.

Div. manevrinio ryšių bataliono vadas ir atskiros rinktinės manevrinės kuop. vadas, mažai vadovybės informuojami apie padėtį, patys turėjo dėti daugiau pastangų štabuose informacijų gauti. Tam reikalui jie turėjo laikytis arčiau štabų, kad ryšius galėtų organizuoti, išeinant iš įvykių eigos; vykdytojais turi būti kuopų ir atitinkamų būrių vadai; – manevrų pradžioje jaunesnieji karininkai vykdymui menkai tebuvo naudojami.

Ryšių daliniai. Manevrinės kuopos vadas prie mėlynųjų iš rinktinės štabo dažnai gaudavo pakankamai reikalavimų ryšiams įrengti, bet negalėdavo darbo greitai organizuoti; daug laiko buvo gaištama pasirengimams ir darbas dėlei to vėluodavosi. Nebuvo skaitomasi su reikalu turėti ryšių turto atsargą ir darbo jėgų rezervą. Pirmąją darbo dieną mestos į darbą visos priemonės, vėliau kuopą paliko be jų ir negalėjo patenkinti vadovybės reikalavimų.

Mėlynųjų pusės manevrinės ryšių kuopos grandžių darbas šlubavo; – į lauką išvykusios grandys išslysdavo iš būrio vado rankų. Kabelio linijos buvo tiesiamos ne visur rūpestingai, – kabelis mažai saugojamas nuo galimų sugedimų praeinant ar pravažiuojant.

Raudonųjų pusės manevrinio b-no smulkių ryšio vienetų darbas buvo geras.

Abiejuose pusėse tlf. centrinių įrengimas ir aptarnavimas buvo rūpestingas.

Tarpininkų tarnyba. Ryšių tarpininkai, paskirti prie ryšių viršininkų dalyse, stebėjo ir žiūrėjo ryšių viršininkų veiklą, prie jų visą laiką būdavo neatsitraukdami ir mažai domėjosi, kaip veikia žemesnieji viršininkai ir kareiviai. Tarpininkai pasitenkindavo pasyvia stebėtojo role, neįvesdavo aplinkybių ir sąlygų, kurios priverstų vykdytojus veikti taip, kaip to reikalauja kautynių aplinkybės, žmonių ir priemonių nuostolių atsižvelgiant į priešų ugnį ir veiksmus.

Ryšių tarpininkai galėtų sudaryti tokias aplinkybes, kurios priverstų vykdytojus panaudoti ir kitas pagalbines ryšių priemones.

Neutralaus ir manevrų vadovybės telefonų tinklai veikė gerai. Telefono tinklas atskirais laikotarpiais kai kuriuose tarpuose buvo labai apkrautas. Tinklo perkrovimas įvykdavo ne dėl magistralių linijų stokos, bet todėl, kad iš postų tarpininkai per ilgai kalbėdavo (iki 30 min. ir ilgiau).

Maitinimas. Puolime bei stabdyme, kuomet numatomas intensyvus ir ilgas darbas, kada ryšių daliniai atskirais vienetais išmėtomi dideliuose atstumuose, reikia juos aprūpinti sausu daiviniu. Išvežiojimui virto maisto reikia atskirų transporto priemonių, be tokių priemonių ryšių vienetams aprūpinimas maistu neįmanomas. Prie ryšių dalinių priskirdinėti dar kitus dalinius, kaip tai buvo daryta mėlynųjų pusės ryšių kuopoje, – neleistina.

Išvados ir siūlymai.

Kitose ginklų rūšyse mažai pažangos tiek ryšių priemonių naudojime, tiek dalinių mokyme, nes tie patys neigiami reiškiniai kartojasi kasmet poligone ir ypač ryškiai pasireiškė manevrų metu. Reikia kariuomenės dalyse šiuo reikalu susirūpinti.

Kai kurių ryšių vienetų organizacija turi trūkumų – maža priemonių ir žmonių. Telefonų kuopos III-as būrys reikia kiek padidinti. Šis būrys turi būti toks, kad galėtų įsteigti 3 TC¹³¹ ir jas aptarnauti div. V.V.¹³² kilnojimosi kryptimis, išmesdamas iš kiekvienos TC po keletą vidaus abonentų.

Sunk. kabelio grandžių viršininkai turi būti raiti, nes kitaip jie nejudrūs – nepajėgia išžvalgyti linijos tiesimo krypties ir kelių.

¹³¹ Telefono centrinė.

¹³² Vadavietė.

Didelis nepatogumas raitiems karininkams neturėti ordonansų.

Diviz. ryšių b-nui reikia skirti bent 2 auto sunkvežimius ir 2–3 motociklus su priekabomis. Šios priemonės būtinos žmonėms ir turtui permesdinėti bei ryšiui laikyti tarp štabo ir ryšio dalinių. M-rinio¹³³ ryšių b-no darbe buvę 1 auto sunkvežimis ir 1 motociklas buvo tam tikrais momentais išganingi ir ryšys veikė palyginamai gerai ir nepertraukiamai todėl, kad šias priemones batalionas turėjo ir jos veikė negesdamos.

II. INŽINERIJOS SRITIS.

Pionierių dalinių panaudojimas.

Raudonųjų pusėje divizijos inžinerijos batalionas, sudarytas iš 1 inž. b-no, buvo panaudotas šiems uždaviniams: 1. žygio metu – kelių rako-gnoskavimui ir jų taisymui, 2. upių forsavimo metu – a) divizijos pirmojo ešelono pulkų perkėlimui lengvomis persikėlimo priemonėmis per Nerį ir Šventąją, b) pontoninio tilto statybai; 3. upes forsavus, puolimą tęsiant – kliūčių šalinimui.

Mėlynųjų pusėje – inžinerijos kuopa iš 2 inž. bataliono – ardydams stabdant ir kitimas smulkesniems uždaviniams.

1. Žygis.

Žygio metu inžinerijos bataliono panaudojimas buvo racionalus, duotus uždavinius atliko laiku ir gerai.

2. Upių forsavimas.

a) Parengiamieji upėms forsuoti darbai.

Šiems darbams buvo viena diena. Per tą dieną turėjo atlikti persikėlimo rajonų rekonoskavimą, nustatyti persikėlimo vietas, prieigas prie upių Neries ir Šventosios, išžvalgyti upes ir numatyti tiltų statybai vietas; sukcentruoti persikėlimo priemonės į persikėlimo rajonus. Duotam uždaviniui atlikti laiko buvo maža. Bet turimas laikas žvalgymui taip pat mažai naudotas. Divizijos vado sprendimas upėms forsuoti buvo pada-

¹³³ Manevrinio.

rytas vėlai, įsakymas forsuoti atspausdintas tik IX-22 d. 18 val. 30 min. Persikėlimo priemonių koncentracija į persikėlimo rajonus vyko tamsoje nepalankiose atmosferos sąlygose, beveik neišžvalgytoje vietovėje. Dėl to lengvų persikėlimo priemonių pristatymas į išėities ribą buvo pavėluotas, sulėtintas pirmojo ešelono batalionų perkėlimas per Nerį, o pontoninio tilto priemonės buvo transportuojamos net iki tilto statybos pabaigos.

Forsavimo vykdymas.

Lengvos persikėlimo priemonės buvo pristatytos prie Šventosios į Jurkūnų persikėlimo punktą laiku, o į Neries persikėlimo punktus pavėluojant 40 min. Pirmo ešelono pulkų perkėlimui buvo panaudota viena inžinerijos kuopa. Pionierių užteko. Perkėlimas per Šventąją užsibaigė IX-23 d. 5 val. 22 min., per Nerį IX-23 d. 6 val. 10 min.

Prieigos prie upių buvo nepakankamai išžvalgyta, dėl to pirmojo ešelono pulkų batalionai atvyko į išėities ribą netvarkingai, pavėluotai. Pėstininkų daliniai nebuvo suskirstyti pagal persikėlimo priemones. Persikėlimo lentelių nebuvo padaryta, todėl pats perkėlimas ėjo be aiškaus plano, netvarkingai. Pati operacija negalėjo būti staigi ir netikėta. Tvarkingiau ir sklandžiau 1-mo pėst. ir 9-to pėst pulkų perkėlimas.

Pirmojo pėstininkų ešelono perkėlimui trūko organizacijos tiek pionierių, tiek pėstininkų pusėje. Jei organizacija būtų buvusi, parkėlimas galėjo įvykti laiku ir tvarkingai.

b) Pontoninio tilto statyba ir pagrindinių jėgų perkėlimas.

Perkėlus per upes pirmo ešelono dalinius turėjo prasidėti pontonų tilto statyba. Bet buvo pradėta tik IX-23 d. 8 val.10 min. Tiltu statybai paskirta viena kuopa. Pionierių užteko statybai vykdyti tik iš vieno upės kranto. Tiltu statybos planas nebuvo sudarytas. Nebuvo išmatuotas upės plotis, o tilto ilgis paaiškėjo tik jį pastačius. Apie tilto tiesimo baigimo laiką buvo spėliota be atitinkamų tam reikalui duomenų. Spėjant statybos baigimo laiką neimta dėmesin žmonių nuovargis ir sugebėjimas dirbti. Pradžioje nei kuopos vadas, nei inžinerijos bataliono vadas tiksliai nežinojo tiltui statyti vietos. Tas paaiškėjo tik vėliau, todėl tilto medžiaga buvo iškrauta įvairiose vietose atstumais iki 300 m. Tiltui medžiaga buvo pristatoma be jokio plano, netvarkingai, net nežinota, kurioje eilėje, kokios medžiagos ir kiek pristatyti. Tiltui medžiagos pristatymu rūpinosi kuopos vadas, kuris net du savo kuopos karininkus tam reikalui buvo paskyręs, vietoj to, kad juos palikti prie statybos. Bataliono vadas nepareigojo reikmenyno viršininką rūpintis priemonių transportu į darbo

vieta. Priemonių transporto darbams bataliono vadas neprašė iš divizijos vadovybės pagalbos, o vėliau nepritraukė prie statybos dviejų pionierių būrių kitos kuopos, kuri jau buvo baigusi kelti per Nerį I-jo ešelono dalinius. Vykdamt pačią tilto statybą taip pat nebuvo aiškaus plano ir organizacijos. Bataliono vadas, tai matydamas, nepadarė intervencijos įstatyti darbą į normalias vėžes. Dėl netikusios darbo organizacijos žadėtas tiltas pastatyti iki IX-25-11 val. buvo pastatytas tik 15 val. ir tuo suklaidinta divizijos vadovybė ir daliniai, kurie turėjo tiltu pasinaudoti.

Artilerijos perkelti keltais dėlei tilto užsitęsusių statybos niekas nepagalvojo ir todėl divizijos veiksmuose įvyko neleistinas delsimas.

Nebuvo tinkamai susirūpinta nei tilto statybos, nei perkeliamų daliinių apsauga nuo priešo aviacijos, nežiūrint to, kad statyba ir kėlimasis tiltu vyko dieną.

Nebuvo persikėlimo rajono komendanto ir niekas netvarkė dalių priartėjimo į persikėlimo vietą. Ant kranto įvyko didelis ir visais atžvilgiais neleistinas susikimšimas, visai atviras plotas buvo tankiai nustotas vežimų iš suirusių artilerijos ir gurguolės vorų. Maskavimo reikalai buvo visai užmiršti.

Didžiama divizijos pėstininkų perkelta valtimis paskui pirmąjį ešelona. Paliko kitame upės krante persikelti tiltu artilerija, maža dalis pėstininkų ir visos gurguolės. Dėlei užsitęsusių tilto statybos ir neavartojimo keltų įvyko pilnas prasiveržusių pėstininkų atskyrimas nuo artilerijos ir savų gurguolių. Tiekimas visais atžvilgiais ilgam laikui sustojo. Neleistinai susitelkę daliniai prie upės vargiai galėjo būti veiklūs ir tikrovėje abejotinai būtų pasiekę kitą upės krantą.

Dėlei silpnos organizacijos ir netinkamos pionierių pareigūnų veiklos pontonų tilto statyba ir persikėlimas juo raudonųjų divizijos daliinių visais atžvilgiais toks, koks neturėtų būti tikrovėje. Visi veiksmai vyko gaivališkai, be sistemos, neorganizuotai. Raudonųjų divizijos vadovybė ir ypatingai inž. bataliono vadas turėjo laiku susirūpinti tinkamu žvalgymu ir parengiamaisiais darbais. Turėjo būti daug anksčiau paskelbtas divizijos vado sprendimas, laiku duoti dalims uždaviniai ir organizuotas detalus žvalgymas ir pasirengimas. Esant gerai organizacijai galėjo tokios netvarkos neįvykti, nežiūrint nei trumpo laiko, nei priemonių stokos¹³⁴.

¹³⁴ Pavyzdys E – punktyru pabraukti teiginiai prieštarauja viešai publikuotame šaltinyje (Nr. 8) pateiktai informacijai.

3. Puolimas upes forsavus.

Šiame periode pionieriai buvo panaudoti kliūtims šalinti. Puolimą vystantiems 5 ir 9 pėst. pulkams buvo priduta po vieną motorizuotą pionierių skyrių. Esamose aplinkybėse pionierių panaudojimas geras. Jei nebūtų inžinerijos batal. užimtas pontonų tilto tvarkymu, būtų reikėję abiem pulkams skirti vietoje skyrių po 1 pionierių būrį.

4. Ardymai stabdant.

Mėlynųjų pusės stabdymo veiksams buvo panaudota 2 inž. batal. viena inžinerijos kuopa. Ardymo darbai buvo vykdomi sąlyginai. Kuopos panaudojimas bei jos suskirstymas darbų vykdymui priimtinas. Mėlynųjų stabdymo kryptyje vietovė ardymo objektais neturtinga; tik keliose vietose buvo galima padaryti kelių užvertimus ir mažų tiltukų suardymą, bet ir tai nei kautynių gurguolei, nei artilerijai tokie užvertimai klinčių nesudarė, nes laukuose visur buvo apvažiavimai. Padarytos kliūtys atsiliepė tik į kelių tvarkymą pirmiesiems raudonųjų kautynių elementams praėjus.

Šioje srityje pastebėti pionierių daliniai vykdamt mažos vertės darbus; pav.: užverčia ant kelio kartis, toli nuo kelio augančius medžius, sprogdina kelio medines dangas ir p. Šių darbų nereikėjo vykdyti¹³⁵.

Kitos ginklų rūšys su sąlyginai susprogdintais tiltukais ir kelių užvertimais tik tarpininkų spiriami skaitėsi. Artilerija keisdama ugniavietes be atodairos važiuo per susprogdintus tiltelius, per kuriuos tikrovėje negalėtų važiuoti.

Darbų apskaičiavimai buvo teisingi. Būdai sąlyginai padarytomis kliūtims pažymėti tiko.

5. Įtvirtinimo darbai ir maskavimas.

Įtvirtinimo darbai kariuomenės dalyse dėlei greitos manevrų eigos ir veiksmų dirbamuose gyventojų laukuose beveik nebuvo vykdomi.

¹³⁵ Pavyzdys D – punktyru pabraukti teiginiai prieštarauja viešai publikuotame šaltinyje (Nr. 10) pateiktai informacijai.

Maskavimo reikalai dalyse tiek užmiršti, kad dažnai į šį labai svarbų klausimą nebuvo kreipiama net reikiamo dėmesio. Žygio metu dieną, akivaizdoje priešo lėktuvų, pėstininkų voros retai traukdavosi į kelio griovius, artilerija ir gurguolės ilgai stovėdavo atvirose vistose, nesislėpdamos po medžiais ir nesinaudodamos kitais vietos daiktais, artilerijoj ir kulkosvaidžių daliniuose retai vartojami maskavimo tinklai arba vartojami niekuo neužpildyti, pabūklai ir kulkosvaidžiai ugniavietėse statomi atvirose aikštėse, nežiūrint, kad čia pat yra medžių, krūmų ir kitų daiktų. Visi tokie nesiskaitymai su maskavimo pagrindinėmis taisyklėmis tikrovėj susilauktų labai liūdnu pasėkų.

Maskavimo mokymu kariuomenės dalyse reikia susirūpinti. Įvairių pratimų metu tiek nuolatinėse stovyklose, tiek poligone turi visi vadai griežtai reikalauti maskavimo taisyklių vykdymo.

Pradėti dažyti kamufliažo spalvomis auto sunkvežimiai, lauko virtuvės, art. pabūklai, kar. valtyis ir vežimai dėlei spalvų ryškumo pasirodė daugiau matomi, ne kad viena slepiama spalva dažyti; šviesios dėmės dieną atkreipia stebėtojo dėmesį, o naktį tos dėmės daiktus išduoda, nes jos iš tolo matomos. Visas kariškas priemonės reikia dažyti viena žalsvai pilka spalva, o jų geresniam paslėpimui vartoti maskavimo tinklus. Tinklai reikalingi tik vietoj stovintiems daiktams maskuoti; judėjimo metu nei dažymas, nei tinklai paslėpti negali.

6. Išvados ir siūlymai.

Pionierių karininkams trūksta patyrimo vykusiai organizuoti stambesnio masto darbus, bendradarbiaujant su kitomis ginklų rūšimis.

Kitos ginklų rūšys ir vadai mažai tepažįsta pionierius, kaipo ginklų rūšį, ir todėl bendradarbiavimas ne visuomet sklandus. Kitos ginklų rūšys mažai susipažinę su persikėlimo priemonių naudojimu. Upių forsavimui buvo maža laiko ir persikėlimo priemonių, – vartotas tik senas pontonų tiltas, daugiau pontonų tilto medžiagos nei kiek nebuvo likę. Ateityje panašiams forsavimams reikia skirti bent 2 dienas laiko, nes tik tuomet galima bus pratimą atlikti metodingai¹³⁶.

Poligono pratimai upės forsavime prilygsta mokymui pionierių aikštėje, todėl forsavimo pratimus reikia organizuoti kiekvieną kartą kitoje ir

¹³⁶ Metodinis kariavimas paaiškintas 112 išnašoje.

mažai pažįstamoje vietoje.

Labai svarbu pionierių dalinius aprūpinti auto priemonėmis. Šios priemonės būtinos tiek turto transportavimui, tiek žmonių nuvežimui į darbo vietas. Manevrų metu auto priemonių pionierių daliniams buvo dar maža. Susisiekimui ir ryšio reikalams inžinerijos kuopose ir prie štabo reikia turėti po 4 dviračius (viso inž. batalione 12 dviračių). Pionierių būrių vadai turi būti aprūpinti jojamais arkliais.

Pionierių dalinių mokyme tenka ypatingai susirūpinti darbų organizacijos klausimais.

Pionierių specialybės mokymui ir bendradarbiavimui su kitomis ginklų rūšimis reikia galimai greičiau paruošti ir išleisti atitinkamą statutą.

III. SARVUOČIŲ SRITIS.

1. Bendradarbiavimas.

Raudonųjų ir mėlynųjų pusėse veikė po vieną tankelių būrį. Tankelių bendradarbiavime ir panaudojime pastebėti šie netikslumai:

a) ne visi pėstininkų ir kavalerijos vadai pakankamai susipažinę su tankelių naudojimo kautynėse pagrindais, pav.: 1) buvo duotas įsakymas nakties metu kontratakuoti priešą (mėlynuosius), jeigu jis pultų polinį tiltą ties Ruklos dvaru. Buvusiomis sąlygomis būrio vadas nebūtų galėjęs įsakymo įvykdyti; 2) iš tankelių būrio paimami 2 tankeliai ir siunčiami su kavalerijos būriu kautynių uždaviniui atlikti. Toks skaldymas buvo neleistinas.

b) Žygio metu tankeliai kartais buvo statomi tarp žygiuojančių kavalerijos dalinių. Tas netinka, nes tankeliai turėjo važiuoti 2–3 bėgiu visai iš lėto su išsvargusiais kavaleristais, dėl ko be reikalo buvo kaitinami motorai.

c) Įsakymai veikti atiduodami tankelių būrio vadui dažniausiai pas-kubomis ir neaiškūs. Būrio vadas verčiamas tankelius vesti į kautynes ne tik kad nesupažindinęs tankelių įgulų su aplinkybėmis, bet ir pats visai neišžvalgęs vietovės ir nežinodamas gerai, kur yra priešas. Taip veikiant labai greit galima pražudyti tankelius.

d) Apie bent kokį bendradarbiavimą kautynėse tarp puolančių pėstininkų (kavaleristų) ir tankelių, apie pėstininkų ir artilerijos ugnies paramą tankeliams niekuomet nebuvo pagalvota.

e) Tankeliai kartais buvo naudojami ten, kur jų visai nebuvo reikalo naudoti, dėl ko kai kurie tankeliai per visus tris poligono laikotarpius ir kariuomenės manevrus padarė vidutiniai po 1000 km. Turint galvoje, kad tai yra labai brangus ginklas ir mažai jo teturime, reiktų elgtis su juo daug ekonomiškiau; be to, elgtis taip, kad kiekvienas panaudojimas būtų pamokinantis tiek pėstininkų (kavalerijos) dalinių vadams, tiek patiems tankistams.

f) Manevrų metu tankeliai kaip vienai, taip ir kitai pusei nedavė pakankamai naudos. Daugiau jie būtų davę naudos, jei būtų buvę nors laikotarpiais priskiriant pėstininkams, svarbiausiomis stabdymo (mėlynųjų) ir puolimo (raudonųjų) kryptimis, nes tankeliai tiek atsipalaidavimo dengimui, tiek atsipalaiduojančio ir besitraukiančio prieš puolimui yra puikiausia priemonė.

g) Aprūpinimui maistu tankelių būriai buvo priskirti prie tų dalinių, su kuriais veikė. Maistą gavo nereguliariai, teko nevalgiusiems pabūti, kaip ir kavalerijos daliniams, net po ištisą dieną.

Degamą, tepamą medžiagą, kai kurias atsargines dalis ir kitus reikalingus reikmenis tankelių būriai turėjo su savim sunkvežimiuose.

2. Technikinis tankelių veikimas.

Technišku požiūriu tankeliai veikė gerai; didesnių kliūčių bei sugedimų nebuvo.

3. Išvados ir siūlymai.

Reikia susirūpinti vienu ar kitu būdu supažindinti pėstininkų ir kavalerijos karininkus su tankų ir tankelių naudojimo kautynėse pagrindais. Ypatingas dėmesys turi būti atkreiptas į bendradarbiavimo reikalą ir būdus. Iki šiol nei poligonas, nei manevrai tuo opiu klausimu nedavė reikiamos naudos. Ateityje, naudojant tankelius poligono pratimuose, turi būti per nagrinėjimus aptariamos padarytos klaidos. Aukštesnieji ginklų rūšių vadai visuose pratimuose turi reikalauti iš valdinių bendradarbiavimo su tankais.

4. Šarvuoti automobiliai.

Šarvuoti automobiliai blogais keliais nepaslankūs. Reikėtų ateityje juos vartoti tik gerais keliais: plentais bei gerais vieškeliais.

IV. AUTO PRIEMONĖS.

Auto priemonės parodė tikrą savo reikšmę. Veikė gerai. Tik kai kur žygyje sunkvežimiai buvo leidžiami kartu su lėtai žygiuojančiomis voromis, kas, žinoma, nepageidaujama, nes genda varikliai.

Žygyje auto priemonės reikia iš bendrų vorų išskirti ir leisti jas atskirai, šoksmis¹³⁷.

V. APRŪPINIMAS.

1. Aprūpinimas maistu ir pašaru iš vietos gyventojų pradžioje (raudonųjų pusėje) buvo sunkus, nes manevrų rajone žmonės nepasiturinčiai gyvena, o be to, tam buvo reikalingas didelis ūkio personalas. Nustatytos kainos pasirodė per žemos¹³⁸.

2. Seno tipo lauko virtuvės pasirodė netinkamos, nes pietums jose išvirti reikėjo net 7 val. laiko.

3. Civilių gyventojų vežimai, pakinktai ir arkliai pasirodė patvarūs ir ūkio reikalams tinkami. Technikos turtui ir medžiagai reikia atitinkamų specialių vežimų pagal paskirtį. Pakrauti technišką turtą į gyventojų vežimus neįmanoma.

4. Vienkinkiai sanitariniai vežimai mūsų keliams pasirodė per sunkūs, – juos reikia kinkyti dviem arkliais.

5. Motociklistams ir šoferiams nustatytos ilgos kelnės ir pusbačiai pasirodė netinkami. Motociklisto kojų blauzdos važiuojant šlampa ir šąla. Reikia motociklistams ir šoferiams nedaryt išimčių ir duoti, kaip visiems

¹³⁷ Daiktavardis *šoksmas* minėtame kontekste gali būti suprantamas kaip *šūolis* sinonimas. Vartojamas ir perkeltinėmis reikšmėmis: žygis; staigus pokytis; greitas, netikėtas pajudėjimas. Šūolis tarpukario karinės terminijos prasme paaiškintas 116 išnašoje.

¹³⁸ Pavyzdys B – punktyru pabraukti teiginiai prieštarauja viešai publikuotame šaltinyje (Nr. 7) pateiktai informacijai.

kareiviams, trumpas kelnes ir ilgus batus, – motociklistams daugiau tiktų raitininkų batai.

6. Šoferiams ir motociklistams manevrų metu buvo mokama po 1,5 lito maistpinigių. Dėlei pabrangusių maisto produktų manevrų metu norma pasirodė per maža, reiktų padidinti iki 2 litų.

7. Kareivių žygio aprangoje nenumatyta antklodžių ir jų manevruose neturėjo. Žemai temperatūrai esant antklodės reikalingos, nes manevrų metu be jų kareiviams buvo per šalta. Jei buvo maža peršalimų, tai tik todėl, kad nebuvo visai oras atvėšęs ir dėlei didelio tempo nebuvo kada ilsėtis.

8. Manevrų metu iš kar. dalių karo technikos tiekimo skyrius negavo jokių turto reikalavimų, todėl inžinerijos tarnybai nebuvo progos pasiekti.

Ateityje manevrams bandymo sumetimais reikia steigti kilnojamus inžinerijos sandėlius.

9. Reikėtų papildyti ūkio nuostatus apie turto tiekimą ir atsiskaitymą manevrų metu, nes dabar nuostatuose apie tai nieko nepasakyta.

Generolas leit. [parašas]

Pulkininkas leit. [parašas]

Štabo viršininkas

Karo technikos viršininko 1936 m. spalio 15 d. raportas kariuomenės vadui. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 907, l. 134–139 apv. l.

Šeštas šaltinis

Lietuvos aidas, 1936, rugsėjo 21, Nr. 432 (3048)

**„Valstybės sienoms gresia svetima kariuomenė“
Vakar mūsų kariuomenė išėjo į žygį. Kur kas priešas?**

Dideli įvykiai visada prasideda neįjuntamai. Nelaimė peržengia slenks-tį į tavo butą nepastebima ir jos buvimą pajunti tik tada, kai pradeda lįsti į akis. Taip buvo, gyvi pavyzdžiai rodo, kad taip yra ir, greičiausiai, bus.

Naktį iš šeštadienio į sekmadienį padorieji kauniečiai taip pat saldžiai miegojo, kaip ir kitas tokias naktis. Kas nemiegojo, tas linksminosi, su-siradęs pramogą pagal savo išmonę, išgales ir temperamentą. Kam lemta buvo nuovadon patekti – pateko, ką vežikas iki namų davežė, o kas ir savo kojomis namo parkėplino. Žodžiu, buvo naktis, kokios paprastai būva Kaune naktys iš šeštadienio į sekmadienį. Ir niekas nenumanė, kad kažkur dedasi kažkas tokio svarbaus, kuris didžiausiam miegaliui blaks-tienas lyg nukarpo – nebegali akių sumerkti.

Painūs tarptautiniai reikalai pagaliau visai susipynė ir krašto valdžia, įstaigos bei asmenys, kuriems pavesta krašto saugumu rūpintis, paskuti-niausias naktis jau nebegalėjo pasekti kitų padoriųjų ir saldžiai miegančiųjų kauniečių pavyzdžiu. Visa valstybinio kūno nervų sistema buvo įtemp-ta. Visais būdais ir priemonėmis gaunamos žinios atitinkamose valstybės saugumo įstaigose buvo persvarstomos, derinamos, apgalvojamos ir iš jų daromos reikiamos išvados. Padangėje niaukėsi rūstūs debesys ir ant ra-miai miegančių bei triukšmingai pramogaujančių galvų ruošėsi prapliupti smarki audra. Rūstūs įvykiai artėjo dideliais žingsniais ir tie, kuriuos vals-tybė įpareigojo tuos įvykius sekti, juto jų žingsnių grėsiantį dundėjimą.

Prie valstybės sienų susitelkė didesnės svetimos karinės jėgos, dėl kurių paskirties negalėjo būti kelių nuomonių. Pagaliau atėjo lemiamoji valanda. Naktį pulkai ir batalionai visoje mūsų valstybėje išgirdo kietą ir kaip likimas neatšaukiamą įsakymą: prie ginklo! Sušvito kareivinių lan-gai, plačiai atsivėrė karinės reikmenijos sandėlių durys. Nakties tamsą ir rimtį suskaldė, į šipulius sutrupino žiburių mirgesys ir duslus ruošos į žygį triukšmas. Betekančios saulės spinduliai lyžtelėjo jau kautynių ap-

rangoje išsirikiavusius kariuomenės durtuvus. Karių kieti batai dar skendėjo rytinio rūko bangelėse, sklindančiose kareivinių rajone palei pat žemę. Dalių vadų būstinėse vadovaujantieji vyrai surimtėjusiais, ryžtingume sustingusiais veidais laukė paskutiniųjų įsakymų ir paskutiniuosius įsakymus davė savo bendradarbiams bei valdiniam. Pulkų vadai, išsirikiavusių žalsvų batalionų kariškai pagerbiami, žengė palei eiles, akylai žvelgdami į kiekvieno kario veidą, išžiūrėdami į kiekvieną jų aprangos smulkmeną, vienur ko paklausdami, kitur ką pastebėdami, įspėdami. Pastabos trumpos pačios minties šerdys, taiklios ir tikslingos. Kariai, nešamieji ir vežamieji ginklai, visokios reikmenijos prikrauti vežimai, virtuvės, visa pulkų manta vadų apžiūrėta, atsverta, pastebėti teigiamumai bei neigiamumai ir visa užfiksuota sąmonėje. Žygyje sprendžiant atitinkamas užduotis jie bus atsiminti ir reikiamai suaktyvinti. Visa tai dedasi labai trumpai, žymiai trumpiau, nei atrodo galėtų būti, atsižvelgiant į kelių tūkstančių žmonių masę.

Pagaliau žvarbūs komandos žodžiai aplekia karių eiles. Atitinkami pasisukimai, atitinkami darnūs judesiai, suskamba orkestro maršas ir ilgiausia vilkstinė sujuda slinkti.

Pakelėje į tą vilkstinę įsilieja vis naujos įvairių ginklo rūšių kariuomenės dalys. Laikrodžio tikslumu būriai pėsčių, raitų ir važiuotų vyrų, su įvairiausiomis, moderniškai kariuomenei būtinomis karo priemonėmis, ateina į savo vietą ir voroje įstoja ten, kur jai reikia. Vora vis didėja, vis auga ir nusitęsia kelis kilometrus. Ji slenka vis dar saldžiai miegančio Kauno pakraščiais. Jos triukšmas pažadina budresnius ir prie langų pasirodo mieguistomis akimis ir suveltai plaukais galvos. – Kariuomenė? Tiek daug? Taip anksti? Kur ji eina? Moterėlės, iš Kauno apylinkių nešančios miesto gyventojams pieną, sustoja pakelėje ir ašarotomis akimis žiūrėdamos į kietai žengiančias kareivių eiles šnabžda: Dieve, ar ne karas?!. Visų klausiamos akys į kažkur žygiuojančią kariuomenę, kurios pilni keliai. O palei geležinkelį gyvenantiems taip pat didelis susidomėjimas: vienas po kito dunda pilni kariuomenės traukiniai: stotyse susitelkę žmonės juos sutinka ir palydi su klausiamu žvilgsniu: kur?

Niekas nežino, kur. Priešo susitikti. Netrukus kaip netikėtas šūvis palies visų ausis ir sąmones žinios, kur.

Taip vakar anksti buvo ir taip gali būti kiekvieną momentą. Tik su tuo skirtumu, kad šį kartą kariuomenė išėjo ir išvažiavo į didelius manevrus, į repeticijas, o nežinia kurį momentą gali išeiti ir į patį vaidinimą,

premjerą vaidinti. Bet juk repeticijos būva labai panašios į vaidinimus. Vaizdas tas pats, tik kad šitokiame kare kareiviai nuo šūvių nekrinta ir sodybos nedega. Tuo tarpu apie manevrų mastą ir pobūdį sunku spaudoje pasakyti. Visa tai bus nušviesta mūsų dienraštyje manevrams vykstant. Tuo tarpu sunku pasakyti ir kur priešas, koks jis, kurioje vietoje jis bus sutiktas. Tai artimiausių momentų dalykas. Mūsų dienraščio „karo korespondentas“, priskirtas prie „veikiančios armijos“, apie tuos momentus stengsis nugirsti ir apie juos bei visą kelių dienų „karo“ eigą kaip galima plačiau ir tiksliau painformuos.

A. G.

A. G. „Valstybės sienoms gresia svetima kariuomenė“.
Lietuvos aidas, 1936, rugsėjo 21, Nr. 432 (3048), p. 5.
 Šaltinis: <https://www.epaveldas.lt/>

Lietuvos aidas, 1936, rugsėjo 22, Nr. 434 (3050), p. 1.
 Šaltinis: <https://www.epaveldas.lt/>

Septintas šaltinis

Lietuvos aidas, 1936, rugsėjo 23, Nr. 436 (3052)

Mėlynųjų jėgos gelbėti savuosius dešiniame Neries krante

Tiršti lietaus debesys apklojo dangų ir dėl to naktis tamsi, nors į akį durk. Abipusiai Neries pokši paskiri šūviai: sargybos, pastebėjusios priešų judėjimą, tuoj jį atremia. Vienur kitur pakyla raketa, nušviesdama drėgną žemę, apkasų išraižytą. Rodosi ji tuščia ir nuoga. Laukuose bliksi optiniai signalai: kariuomenės daliniai blikščiojimais susikalba, vienas kitam pranešinėja reikiamas žinias. Akys pro tamsą nebežiūri, kas dedasi kitoje Neries pusėje, kas dedasi pačioje Nemuno vagoje.

Bet ausys įtemptai klausosi, ar nepliaukši kur irklai, ar nesikelia per upę priešas.

Vakar rytą ir per dieną buvo nemažai susirėmimų. Mėlynųjų pusėje dalyvauja ir šaulių daliniai, kuriems pavyko sučiupti gerą laimikį: jie suėmė nelaisvėn kelis priešų raitelius. Tatai labai pakėlė jų nuotaiką ir jie net nepatenkinti, kad priešas per mažai rodąsis. Mėlynųjų lėktuvų eskadrilė netikėtai užpuolė raudonųjų pastatytą per Nerį ties Rukla tiltą ir smarkiai jį apgriovė. Raudoniesiems tenka gerokai padirbėti, iki jį pasitaisys. Bet raudonųjų lėktuvui pavyko skrendant nufotografuoti Neries vagos tą dalį, kur raudonųjų numatyta parankiausia persikelti. Tas nuotraukas turėdamas raudonųjų štabas puikiai mato seklesnes, lėkštesniais krantais ir geriau apsaugotas upės vietas, ir iki rugs. 22 d. vakaro dirbo, skaičiavo, ruošdamasis kelti per upę savo dalis. Kėlimosi laikas ir vieta, žinoma, laikomi paslapyje, tačiau mėlynieji mano, kad tai turi įvykti šią (rugs. 22-23 d.) naktį, auštant. Dėl to mėlynieji rugs. 22 d. 11 val. visas savo jėgas pasiuntė gelbėti savo daliniams dešiniame Neries krante, gintis, jei raudoniesiems vis dėlto pavyktų Nerį pereiti ir užimti dešiniojo jo kranto aukštumas. Čia ir reikia laukti karštų kautynių. Tuo tarpu fronte yra tai, kas vadinama „nieko naujo“.

Nelauktas lietus gerokai permerkė apkasuose gulinčius ir prie pabūklų budinčius karius. Kaip kas galėjo, taip nuo lietaus saugojosi, tačiau apkasai ne kokia saugi pastogė. Lietaus pėdsakai pastebimi karių apda-

ruose ir veiduose. Tačiau jie gerai žino savo pareigas ir karių pasiryžimą tas pareigas eiti iki galo joks lietus neatšaldė.

Šis laiškas rašomas netoli vietos, kurioje paryčiu galima šio to įdomaus sulaukti. Yra davinių manyti, kad šią naktį (iš rugsėjo 22 į 23 d.) fronte bus svarbių įvykių, kurių eigą ir kryptį dabar dar sunku atspėti. Apie 2 val. ryto laikraščio korespondentui pavyks pasiekti priešakines pozicijas ir patyrinėti besikaujančių pusių būklę.

Manevrų vadovybės štabe tikra karo meto nuotaika. Skamba telefonai ir užklydusiam į jį laikraštiniui tenka girdėti pasikalbėjimus apie įvykusius ar tebeinančius susirėmimus ir jų vaisius. Girdėti kalbant apie „užmuštą“, „nelaisvėn“ patekusių skaičių. Ant stalų iškloti žemėlapiai ir ties jais susilenkę aukštieji manevrų vadovybės karininkai.

Manevrų vadovas – kariuomenės vadas gen. št. pulkininkas Raštikis, manevrų vadovybės štabo viršininkas – kariuomenės štabo viršininkas gen. št. pulk. Černius. Raudonųjų vadas – gen. leit. Adamkavičius, mėlynųjų – gen. št. pulk. Giedrys. Vyriausias tarpininkas gen. leit. Pundzevičius. Mėlynųjų pusės vyresnysis tarpininkas gen. št. pulk. Lanskoronskis, raudonųjų – gen. leit. Vitkauskas.

Laikraštiniams sunku būtų susigaudyti tame didžiuliam vaidinyje, jei ne rūpestinga ir maloni kariuomenės štabo II sk. viršininko gen. št. pulkininko Dulksnio ir jo padėjėjų pagalba. Tikrai pasigėrėtinas ir jautrumas aviacijos viršininko pulk. Gustaičio, kuris randa laiko laikraštiniams paaiškinti ir parodyti, kokią milžinišką rolę moderniškaime kare vaidina aviacija, kokia daugiapusė ir reikšminga jos talka.

Manevrų vadovybės štabas duoda tikrą vaizdą, kaip atrodo kariuomenės vadovybės būstinė moderna karo metu. Įvairiausios susižinojimo – radijo, tolraštis, telefonų tinklas ir kt. priemonės sutelktos vienam tikslui siekti, vienai valiai vykdyti.

Iki fronte prasidės stambesni veiksmai, verti ir būtini aprašyti, pravartu susipažinti ir su pafronte bei jos gyvenimu. Atrodo, kad karo veiksmų zonoje visi darbai jei nenutrūko, tai bent gerokai sulėtėjo. Gyventojai dirba tik tokius darbus, kurie stačiai ant kulnų lipa. Į viską numoję ranka, jie būriais stoviniuoja, kur galima stoviniuoti, ir negali atitraukti akių nuo to, kas čia dedasi. Jie pasiryžę viskuo kariams padėti ir tik laukia progos tuos savo širdies polinkius realizuoti, tik žiūri, kuo galėtų karį pavaišinti, paguosti, pagloboti. Visa jiems bėda, kad kariškos virtuvės savo kareivius

taip primaitina, jog jokio iš šalies priedo kariai neberekalingi, o antra, negi bėgios karys, palikęs savo vietą pozicijose, pas geraširdžius gyventojus viešėti. Vis dėlto tos meilės ir jautrumo pasireiškimai labai gražiai nuteikia karius, padeda jiems pakelti nelengvą krašto gynėjo pareigos našta. Kaip vienas iš jautrumo kariui pavyzdžių paminėtinas Jonavos ponių rūpestingumas ir paslankumas. Per šiuos manevrus į Jonavą susitelkė didesnis karininkų būrys. Jonava menkas miestelis, neturi viešbučių ir restoranų, kur galėtų didesnis atvykėlių būrys maitintis. Būtų reikėję kiekvienam paskirai ieškotis, kur gauti valgi. Atsižvelgiant į tą įtemptą darbą, kurį tenka per šiuos didelius manevrus dirbti karininkams, šis reikalas buvo gana painus. Jį išpainiojo Jonavos ponios. Jos susitarė ateiti kariams į pagalbą. Parinko vieną erdvesnę butą ir jame įrengė laikiną valgyklą, pačios šeimininkaudamos, pačios ir patarnaudamos. Šį jonaviškių ponių gestą kariai pabrėžia su tikru dėkingumo jausmu.

Karių santykius su ūkininkais pavaizduoja toks epizodas. Ateina pas ūkininką tiekimo dalies karys ir klausia:

– Ar turi avižų?

– Turiu. – Atsako ūkininkas.

– Gali duoti 10 centnerių?

– O kodėl ne? – Ir vedasi karį į svirną, nė neklausdamas, ar už tas avižas bus sumokėta ir kiek sumokėta. Atrodo, kad jis nė žodžio netartų, jei karys sukroves avižas į vežimą pridėtų ranką prie kepurės ir išbildėtų iš kiemo. Kainos už perkamus kariuomenei iš ūkininkų produktus geros ir ūkininkas jomis visada patenkintas¹³⁹.

Šie kariuomenės skaičiumi ir priemonėmis dideli manevrai užtruks dar kelias dienas. Tai, kas dėjosi iki šiol, yra įžanga į didelius ir painius karo veiksmus, kurių plotą ir kryptį tuo tarpu sunku atspėti. Į veiksmų zonos geležinkelių stotis atidunda traukiniai su maisto produktais, kurių vietoje negalima pirkti, su įvairiomis techniškoms priemonėmis ir šaudmenimis. Visą tą mantą kariuomenės daliniams į jų vietas pristato sunkvežimiai ir gurguoliniai vežimai Lauko ligoninės ir sanitariniai punktai pasiruošę priimti sužeistus. Jų nėra, bet pasitaiko šiaip apsirgusių karių, kuriems čia teikiama visokeriopa pagalba. Sunkiau susirgusius sanitariniai automobiliai veža į užnugarį, į ligonines miestuose. Aprūpinti

¹³⁹ Pavyzdys B – punktyru pabraukti teiginiai prieštarauja slaptuose šaltiniuose (Nr. 3 ir 5) pateiktai informacijai.

kovotojai, neužmiršti ir jų kovos draugai arkliai. Įvairiose manevrų zonos vietose ir jiems įtaisytos veterinarinės ligoninės, kuriose gydomi susirgę arkliai. Nestinga net pašto. Karių laišakai nuvežami įvairiomis susisiekimo priemonėmis, lėktuvais ir adresatus pasiekia nė kiek nesugaišę kelyje.

Didžiulis aparatas, sumaniai organizuotas ir valdomas veikia be sutrikimų¹⁴⁰. Visa tai matant, sustiprėja pasitikėjimas savo krašto jėgomis, tėvynės gražia ateitimi – dėl kurios kovoti yra pasiruošę tūkstančiai gerai ginkluotų, patvarių, išmanių ir patriotiškai nusiteikusių Lietuvos vyrų.

A. G. Mėlynujų jėgos gelbėti savuosius dešiniame Neries krante. *Lietuvos aidas*, 1936, rugsėjo 23, Nr. 436 (3052), p. 4.

¹⁴⁰ Pavyzdys F – punktyru pabraukti teiginiai prieštarauja slaptuose šaltiniuose (Nr. 1–5) pateiktai informacijai.

Aštuntas šaltinis

Lietuvos aidas, 1936, rugsėjo 24, Nr. 438 (3054)

Perėję Nerį raudonieji tęsia puolimą. Raudonieji naktį kėlėsi valtimis per Nerį mėlynųjų smarkioje ugnyje. Karšta mėlynųjų kavalerijos ir tankelių kontrataka prie Šventosios krantų. Raudonųjų artilerija persikėlė per Nerį pionierių pastatytu pontoniniu tiltu.

Naktį į rugsėjo 23 d. raudonieji perėjo Nerį. Mėlynieji atkakliai gynėsi, bet žymiai persveriančioms priešojėms turėjo nusileisti.

Tą naktį nuo pat sutemų mėlynieji, spėdami raudonuosius forsuosiant Nerį ir Šventąją, rodė ypatingą budrumą. Visame bare pokšėjo šautuvai, tarškė kulkosvydžiai ir nuolat į padanges kilo raketos, plačiai apšviestas ir išduodamos priešojėms judėjimą. Berods, tą judėjimą sunku buvo pastebėti. Apie 12 val. nakties raudonieji miškingose vietose pradėjo prie Neries kranto vežti valtis ir traukti pėstininkus su kulkosvydžiais. Anksčiau, ties Rukla, raudonieji pataisė mėlynųjų lėktuvų apardytą tiltą ir juo perėjo Nerį. Toje baro dalyje raudoniesiems tereikėjo pereiti Šventąją.

Žemiau valtys prie Neries buvo atvežtos keliose vietose. Raudonieji ruošėsi keltis per upę nepaprastai tyliai. Nė žiburėlio neįžiebdomi, pašėlusioje tamsoje, kartkartėmis lynojant, traukė jų vežimai su valtimis per girias prie kranto¹⁴¹. Slinko ir rikiavosi karių kuopos. Sunku buvo nepastebimai nuo aukšto ir staigaus kranto nuleisti valtis į upę. Mėlynųjų raketai kur pakilus, raudonieji su valtimis turėjo glusti prie žemės.

Lygiai 4 val. nuo kairiojo Neries kranto atsiskyrė būrys valčių ir kaip šmėklos tyliai ir greitai pasileido į dešinįjį krantą. Valčių buvo daug ir jos plaukė plačiu ruožu. Mėlynieji jas tuoj pastebėjo. Pasipylė šautuvų ir kulkosvydžių šūviai. Pasirinkę geras ginti vietas, puikiai įsistiprinę, mėlynųjų kulkosvydžiai labai karštai dirbo savo darbą. Valtys, palikusios dešiniajame krante perkeltuosius, grįžo atgal į kairįjį krantą kitų kelti. Pragariškoje šuvių muzikoje iš krūmų kairiajame Nerio krante biro vis nauji raudonųjų būriai ir valtys nėrė ir nėrė į abi puses.

¹⁴¹ Pavyzdys G – punktyru pabraukti teiginiai ne visai sutampa su slaptame šaltinyje (Nr. 1) pateiktai informacijai.

Kai tik raudonieji pradėjo per Nerį keltis, jų artilerija, tą kėlimąsi dengdama, pradėjo smarkią ugnį į mėlynųjų gynimosi pozicijas. Dar dienos metu raudonieji buvo numatę iš artilerijos pabūklų apšaudytinas mėlynųjų gynimosi vietas. Tad jų sviediniai valtimis besikeliantiems pėstininkams buvo didelė paspirtis.

Kai dešiniajame krante atsirado daugiau raudonųjų, vienur kitur pasigirdo valio šauksmas: raudonieji ėjo atakon. Mėlynieji, iki tol nesulaukę savųjų paspirties, turėjo trauktis. Jų apsigynimas pradėjo irti: kai kuriose persikėlimo vietose šūviai suretėjo, kai kur visai nutilo. Prasidėjo kova dėl aukštumų dešiniajame upės krante.

Tačiau čia daug raudonųjų kareivių valtimis nesinaudojo. Kovos įkarštyje jie šoko į vandenį ir briste Šventąją perbrido. Kai prašvito, priešakinės raudonųjų dalys jau kovojo dešiniame Neries ir Šventosios krante. Matėsi, kaip perbėginėdami traukiasi atkakliausieji mėlynųjų kovotojai, nepanorėję pigiai raudoniesiems atiduoti savo ginamąsias pozicijas.

Jei ne visur, tai į kairįjį savo sparną mėlynieji suspėjo nusiųsti sustiprinimus – raitelius ir tanketes. Tad taip drąsiai per Šventąją persikėlusiams raudonųjų pėstininkams teko pakelti smarkią mėlynųjų kontrataką.

Apie tą kontrataką kiekvienas raitelis ir visi ją mačiusieji, net ir raudonieji, kalba su nepaprastu pasigėrėjimu degančiomis akimis. Ji galėtų būti verta įrašyti į geriausius kavalerijos kautynių istorijos puslapius.

Šiurpiu smarkumu mėlynųjų raiteliai puolė neseniai persikėlusius per Šventąją raudonuosius. Puolimo plotas pasitaikė klampus¹⁴². Per tą vietą raitelių puolimas buvo ypač efektingas. Kai kurie arkliai suklimpo. Raiteliai krito nuo žirgų ir pakilę bėgo pirmyn. Sako, šis nepaprastas vaizdas taip užėmęs raudonuosius, kad kai kurie į atakuojančius net šaudyti užmiršę. Kartu pasirodė ir mėlynųjų tankeliai, kurie puolimo efektą labai pakėlė. Ir jiems teko pereiti klampiąją vietą. Tai visai pasinerdami į dumblą, tai vėl iš jo su vandens ir žemių stulpais iškildami atakuojantieji tankeliai buvo daugiau panašūs į kokius šiurpios pasakos gyvius, nei į žmonių valdomas mašinas. Mėlynųjų raitelių ir tankelių kontrataka šioje

¹⁴² Kontratakoje dalyvavo 1 „mėlynųjų“ kavalerijos raitelių eskadronas ir 5 tankai. „Mėlynųjų“ pėstininkai netikėtai buvo užklupti už apie 400 metrų į rytus nuo Baltramiškių. Šio kavalerijos ir tankų puolimo tikslas buvo padėti savo pajėgoms atsipalaiduoti (atsipalaidavimas – sąmoningas sąlyčio su priešu nutraukimas), nes išlaikyti pozicijas Šventosios upės riboje galimybių jau nebuvo: Pastabos dėl 1 gusarų pulko veiksmų kariuomenės manevrų metu, 1936 m. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 907, l. 166.

vietoje savo pasiekė: raudonieji buvę „sugrūsti“ atgal į Šventosios vandenį. Tačiau, kai kitose fronto vietose mėlynieji tokios paspirties neturėjo ir gavo trauktis, ir šaunioji mėlynųjų kavalerija, frontui ištiesinti, gavo pasitraukti į mėlynųjų vadovybės numatytas pozicijas, antrojeje Kauno Ukmergės plento pusėje¹⁴³.

Pėstininkams kovojant, per upes brastomis įvairiose vietose kėlėsi raudonųjų gurguolės, lengvesnieji pabūklai ir raitieji pareigūnai. Tokiai didžiulei raudonųjų kariuomenės masei persikelti reikėjo ir daug laiko: dar apie pietus per Šventąją brastomis traukė vežimai.

Raudonieji, kartu su pėstininkais ir gurguole, artilerijos perkelti per Nerį taip greitai negalėjo: geležinkelio ir plento tiltai ties Jonava sąlyginiai mėlynųjų susprogdinti. Reikėjo per Nerį pastatyti pontoninį tiltą. Artilerijos neturėdami, raudonieji pėstininkų puolimą kuriam laikui turėjo sustabdyti.

Kai raudonieji vežė prie Neries valtis pėstininkams keltis, tuo pačiu metu numatytoje tiltui statyti vietoje pionierių sunkvežimiai vežė prie kranto geležines pontonines valtis ir kitą tiltui medžiagą. Pakankamai toli nustūmus mėlynuosius, jau išaušus pradėtas statyti tiltas. Šiose vietose Neries aukšti krantai ir klampūs prie jų privažiavimai tiltą statyti labai sunkino, dar labiau sunkino lietus, kartkartėmis net gana smarkus. Pionieriai tačiau per lietų pastogėn nebėgo. Kiaurai permirkę, neturėję laiko pailsėti, jie dirbo savo darbą, kaip ir dera tikriems kariams.

Dalį tilto pastačius atskrido mėlynųjų lėktuvus ir numetė į tiltą kebias bombas. Jos tačiau nepateko, kur buvo taikytos, – tilto nepagadino ir darbų nesutrukdė. Pradėję veikti raudonųjų priešlėktuvinės apsaugos pabūklai ir naikintuvai privertė mėlynųjų lėktuvą trauktis ir toli jį vijosi. Nepavyko išaiškinti, ar jis sveikas grįžo į savo aerodromą. Po to aplink tiltą dar labiau sustiprinta priešlėktuvinė apsauga, o naikintuvai visą laiką skraidė ties tiltu. Mėlynųjų bombonešiai vis dėlto nerimo: kartkartėmis klegėjo priešlėktuviniai pabūklai ir pragariškai krikdami puolė į kautynes raudonųjų naikintuvai. Mėlynajam vakar jau nebepavyko prieiti prie tilto.

¹⁴³ 9-ojo šaltinio 3-iojoje nuotraukoje kariai pozicijose palei buvusį siaurąjį geležinkelį Jonava – Ukmergė, greta kurio ėjo ir minimas plentas.

Kai raudonųjų pionieriai, dirbę ypatingai sunkiose sąlygose, tiltą baigę, pradėjo keltis raudonųjų artilerija ir visa ta kariška manta, kuri be tilto per upę keltis negalėjo¹⁴⁴. Tai buvo dar vienas įdomus vaizdas, kurio žiūrėti susirinko plačios apylinkės gyventojai. Ilgiausia artilerijos pabūklų, gurguolės, raitelių vilkstinė leidosi nuo kranto tilto ir kitame krante margu ir vingiuotu kaspinu kilo į aukštumas. Temstant visos raudonųjų jėgos jau buvo dešiniajame Neries krante. Gavę artileriją raudonieji vėl pradėjo pulti. Turimomis žiniomis, savo puolimą jie tęs numatyta kryptimi.

Lietus buvo labai bepagadinęs tą, kad ir nepaprastai sunkų, bet krašto saugumui būtinai reikalingą ir iš šalies žiūrint įdomų vaidinimą. Ne tik fronte kovojantieji kareiviai ir karininkai, bet ir štabuose esantieji jau kelios naktys negalėjo pailsėti. Jei kurio paklausi, kiek laiko jis be miego, išgirsi, kad jau dvi, trys paros akių nesudėjęs, nors šiaip tuo nesigiria ir pastebimo nuovargio neparodo. Tai liečia visus, visą keliolikos tūkstančių manevruose dalyvaujančią kariuomenę, nuo vadovybės viršūnių iki paskutinio eilinio. Tiek kariaujančių pusių štabuose, tiek manevrų vadovybėje bet kurią dienos ar nakties valandą užėjęs pamatysi generolus, karininkus, susilenkusius ant žemėlapių, beskaitančius pranešimus ar berašančius įsakymus. Štabuose telefonai nesiliauja skambėję, kur yra, veikia lauko radijo stotys, telegrafas. Pats kariuomenės vadas gen. št. pulk. Raštikis ir kariuomenės štabo viršininkas gen. št. pulk. Černius yra ryškus tokio nenuilstamumo ir patvarumo pavyzdys. Dieną bet kuriuo laiku jie štabe. Naktimis jie fronte, paties aktingojo veikimo vietose. Kai lietingą, šaltą rytą raudonieji valtimis kėlėsi per Nerį, per prie žemės prigludusių kareivių eiles prabėgo šnabždesys: „kariuomenės vadas! kariuomenės vadas!“ Tamsoje vos galima buvo įžiūrėti ant Neries kranto stovinčius du siluetus, įdėmiai stebinčius besiirstančias per Nerį valtis ir mėlynųjų gynamąsi. Vėliau jis buvo jau kitame Neries krante ir sekė, kaip besitraukdami ginasi mėlynieji. Paskui jis sėdėjo štabe, skaitė bei klausė pranešimus ir iš jų pagal žemėlapi sekė kariaujančių pusių kariuomenių judėjimą, o vos tik prasidėjo raudonųjų artilerijos kėlimasis per pontoninį tiltą, jis vėl, būrio bendradarbių apsuptas, žiūrėjo, kaip tas kėlimasis sekasi.

¹⁴⁴ Pavyzdys E – punktyru pabraukti teiginiai ne visai sutampa su slaptuose šaltiniuose (Nr. 1 ir 5) pateikta informacija. Viešai publikuotame šaltinyje nutylimi sunkumai ir būvęs chaosas statant pontoninį tiltą (plačiau – penktame šaltinyje).

Atitrūkęs, rado laiko ir su laikraštinių būriu pasikalbėti, paaiškinti esamąją būklę fronte spėjamus tolimesnius įvykius. Žodžiu, dirba visi lygiai noriai ir visi lygiai sunkiai.

Nepaisant varginančių žygių, karių nuotaika gera. Jie pavalgydinti, jų sveikata rūpinamasi; kad tas būtų kaip reikiant abiejose kovojančiose pusėse daroma, manevrų vadovybėn yra atvykę ir savo pareigas eina tiekimo viršininkas gen. Sutkus, karo sanitarijos viršininkas gen. Nagevičius, kariuomenės intendantas pulk. Navakas ir kiti pareigūnai. Dar viena kita „karo“ diena, ir keliolika tūkstančių mūsų karių gaus tikrai pelnytą poilsį.

A. G. Perėję Nerį raudonieji tęsia puolimą. *Lietuvos aidas*, 1936, rugsėjo 24, Nr. 438 (3054), p. 4.

Devintas šaltinis

Lietuvos aidas, 1936, rugsėjo 24, Nr. 438 (3054), p. 1.

Šaltinis: <https://www.epaveldas.lt/>

Dešimtas šaltinis

Lietuvos aidas, 1936, rugsėjo 25, Nr. 440 (3056)

Mėlynieji smarkiai kliudo raudoniesiems slinkti pirmyn.

Per vakar dieną raudonieji pasistūmėjo apie 10–15 km. Netikėtas mėlynųjų kavalerijos žygis į raudonųjų dešiniojo sparno užnugarį.

Mokyklos durys apipintos vainikais ir viršum durų parašas: „Sveiki, tėvynės gynėjai“. Vakar čia buvo apsistojusi manevrų vadovybė. Atvykusiam kariuomenės vadui gen. št. pulk. Raštikiui mokyklos vaikų vardu mokytojas, pasakęs atitinkamą sveikinimą, įteikė gėlių. O kiek anksčiau prieš tai, kai tik pasirodė su kautynėmis besitraukią mėlynieji, mokyklos mokiniai, jaunųjų ūkininkų ratelio nariai, palakstė pas gyventojus ir šie sunėšė kelis šimtus kiaušinių, daug sūrių ir kitokių maisto produktų. Šiltų kiaušinių ir kito ko gavę kareiviai nebeįmanė, kaip bedėkoti širdingiesiems žmonėms. Ne tiek brangus tas maistas, kurio kariai netrūksta, kiek ta šiluma ir širdingumas, kurį kariaus ūkininkai parodė.

Tai atsitiko Žeimyje, stoties pradžios mokykloje. Tas pat, gal kiek kitokiomis formomis, buvo ir kitur. Netenka abejoti, kad ir vėliau įvairiose vietose šauliai, jaunalietuviai, jaunieji ūkininkai praeinančius karius sušildys savo širdingumu. Grįžtantiems iš manevrų kariams bus smagu patirti gyventojų meilę. Kariai tą meilę yra tikrai nusipelnę.

„Karas“ tebeina, tik jau kitose vietose. Persikėlę per Nerį raudonieji vėl pradėjo energingai mėlynuosius pulti. Mėlynieji, priešą stabdydami, kaunasi, kur tik gali ir sudaro įvairias kliūtis, kartais raudonuosius ilgai vienoje vietoje sugaišinančius. Toje kliūčių ruošimo srityje labai didelį veiklumą rodo mėlynųjų inžinerijos dalys. Mėlynieji traukdami visiškai nepalieka neišardyto nė vieno didesnio tilto. Jei kelias eina per girią, mėlynųjų inžinerinės dalys per labai trumpą laiką motoriniais priekais nupjauna dešimtis medžių ir suverčia juos ant kelio. Kol raudonieji tas kliūtis pašalina, sugaišta daug laiko. Be to, jos minuoja kelius, kuriais raudonieji turi eiti. Visa tai raudoniesiems labai daug bėdos ir nuostolių pridarė¹⁴⁵. Taip pat mėlynųjų inžinerinės dalys, tinkamu tam reikalui oru pasinaudodamos, apnuodijo lauko plotus, per kuriuos eidami raudonieji gerokai nukentėjo. Vakar, kai mėlyniesiems reikėjo trauktis, jų inžinerinės dalys keletą kartų paleido dūmų uždangas. Už jos pasislėpę mėlynieji pasitraukė į numatytas pozicijas be nuostolių.

Ypač veikli aviacija, tiesa, abiejų pusių. Vakar iš pat ryto mėlynųjų lėktuvai susekė raudonųjų aerodromą ir užpuolę jį apmėtė bombomis. Neliko skolingi ir raudonieji: jie, suuođ mėlynųjų aerodromą, taip pat su bombomis jį aplankė. Iš viso atrodo, kad lėktuvai veikia be jokio poilsio nuo aušros iki tamsių sutemų. Jie seka kiekvieną priešo žingsnį ir, ką pastebėję, pranešinėja savo štabams. To maža. Jie seka kiekvieną priešų silpniau užsimaskavusią vorą ar tirštesnį priešo karių, artilerijos ar gurguolių susibūrimą, tuoj duoda žinią savo aerodroman, iš ten kviesdamiesi bombonešį, pastebėtiems objektams bombarduoti. Kartkartėmis priešų voros turėjo slėptis, sklisti ir visaip saugotis nuo bombų, kurių bombonešiai nešykštėjo.

Visa tai raudoniesiems, kad ir labai gausingiems, sudaro didelių kliūčių sparčiau slinkti pirmyn. O mėlynųjų kavalerija ir tankai bei šarvuočiai čia sudavė raudoniesiems gana skaudų smūgį. Ir šis mėlynųjų kavale-

¹⁴⁵ Pavyzdys D – punktyru pabraukti teiginiai prieštarauja slaptame šaltinyje (Nr. 5) pateiktai informacijai.

rijos žygis sukėlė didelį žinovų pasigėrėjimą.

Mat, raudonieji, viliojami pasisekimo, vakar pradėjo užmiršti savo dešinią sparną. Pajutę jį atvirą, mėlynieji vykusiai tai išnaudojo. Jų kavalerija, šarvuočiai, tankai ir dviratininkai, vykusiai manevruodami, slėpdamiesi pamiškėmis, netikėtai išėjo į raudonųjų dešiniojo sparno užpakalį. Pasislėpę miškelyje jie palaukė patogios progos ir apie 16 val. nelaukta užpuolė visą raudonųjų batalioną. Žinoma, kautynės nebuvo labai ilgos ir laimėjo jas mėlynieji. Raudoniesiems pridarę nemažai nuostolių, sukėlę jų tarpe sąmyšį, mėlynųjų raiteliai pataisė savųjų iki tol buvusių labai sunkią padėtį. Dėl to įvykio mėlynieji galėjo lengvai išsilaikyti toje riboje, kuri rugsėjo 24 d. vadovybės buvo nurodyta.

Iš viso raudoniesiems, kad ir žymiai gausingesniems, kad ir visais atžvilgiais pulti pasirengusiems, žygis labai sunkus. Giraitėje, į samanas įklimpę, eglių pridengti stovi keli tankeliai¹⁴⁶. Priešakyje, už kokio kilometro, pokši šūviai. Mėlynųjų tankelių vadas karininkas su kareiviais į šūvius įsiklausęs, susiprato netikėtai atsidūręs prieš užnugaryje, ir tai arti tokios vietos, kur jis yra labai išlindęs pirmyn. Kai nepavyko su savo dalies vadovybe susirišti, jis nusprendė truputį grįžtelti atgal į mėlynųjų pusę ir smogti į šoną per toli į priekį išlindusiems raudoniesiems. Tuoju tankeliai sukriokė, iš samanų išrėpliojo ir nudūmė pasirinktu keliu. Po penkių minučių užvirė pragariškas kulkosvydžių ir šautuvų klegesys. Mėlynųjų tankeliai dirbo savo darbą. Savo padarę, jie taip pat vikriai dingę, kaip netikėtai ant priešų pradėjo kopti.

Vakar temstant vieškeliu skubėjo tiršta raudonųjų vora. Kareiviai prakitą braukdami dar vis klausėsi, ar neišgirs skrendant mėlynųjų lėktuvą, kurių čia tiek daug, kurie taip dažnai ir netikėtai pasirodo su savo bombomis. Visa vora ėjo iš rezervo pakeisti vieną kariuomenės dalį, kurią mėlynieji smarkiai praretino ir padarė nebetinkama kautis. Reikėjo skubėti, iki mėlynieji to nepajuto, iki nepasinaudojo, kaip kad padarė savo raitelius ir tankelius pasiūsdami atsivėrusio raudonųjų sparno užnugarin. Dėl to raudonųjų kareiviai taip sparčiai žengė ir jų eilės tirpo vakaro prieblandoje. Vis dėlto raudonieji per vakar dieną pasistūmėjo pirmyn

¹⁴⁶ Neaišku, ar tankai tikrai buvo įklimpę, ar tik paslėpti. Nes apie tankų įklimpimą dokumentuose informacijos nėra, tad gal ten buvo ne tankai, o ratiniai šarvuočiai. Iš tolesnio įvykio aprašymo aiškėja, kad tankeliai išvažiavo be pagalbos, taigi ir įklimpę, matyt, nebuvo.

10–15 klm. Visą dieną ėjo kautynės ir tik sutemus jos aprimo. Pasinaudami nakties tamsa abi pusės persitvarkė kitos, vadinasi, šios dienos veiksmams. Atrodo, kad jie prasidės nuo ankstyvo ryto ir gali suteikti daug netikėtumų.

„Kariaujančių“ pusių sanitarinės priežiūros pareigūnai gėrėsi mūsų kareivių patvarumu. Nuo pat manevrų pradžios jie nė karto nematė pasotėgės. Buvo lietingų dienų ir naktų. Jei kurią naktį ir nelyja, tai šalta. Kareiviai nuolat žygyje. Jei ne kaunasi, tai vienur ar kitur žygiuoja. Ir vis dėlto tik pirmąją žygio dieną atsirado daugiau sergančių, iš kurių daugumai nutrynė kojas. Bet ir tai keliolikos tūkstančių kariuomenės masėje atsirado tokių tik kelios dešimtys¹⁴⁷. Juo toliau, juo ligonių mažėja. Vadinasi, nubiro silpnasis elementas, liko patys gerieji ir sveikieji vyrai. Perrišamieji punktai ir lauko ligoninės pasiruošusios, bet beveik neturi ką veikti. Pasitaiko smulkių susižeidimų, bet dėl jų kareiviai net sanitarinės pagalbos nesišaukia. Patys įdurtą ar nugręstą žaizdą užriša ir lieka prie savo pareigų.

Negalima atsigėrėti ir kareivių rūpestingumu bei meile savo kovos draugams žirgams. Per trumpus poilsius artileristai ar kavaleristai pirmiausia pasirūpina arkliu. Yra kone jaudinančių scenų. Vorą sustabdo pietums. Kareivis paduoda arkliui avižų, o jau paskui pats pasirūpina valgi. Paskui atsisėda ant žemės greta arklio ir beveik galvas suglaudę abu kartu, lyg iš vieno indo, užkandžiauja. Kitur nugirstas toks kareivio „dialogas“ su arkliu. Vedasi raitelis arklį į Nerį girdyti. Nuo aukšto kranto arklys nenori į vandenį lipti. „Tai ką, ar eisi gerti, ar ne?“ – klausia kareivis arklį, kaip gerą savo pažįstamą. Arklys neina. „Neisi? Durnas!“ – pareiškia kareivis ir sušunka: „Ei, vyrai, kas turite brezentinį kibirą?“ Visa tai kalbama tokiu tonu, lyg greta kareivio ne gyvulys, bet kiek padykęs, neklaužada nepakankamai išauklėtas jaunesnis draugas, kurio įnoriams išmintingiau nusileisti. Niekur neteko matyti ant arklio perpykusį, jį koliojantį, tampantį ir mušantį kareivį. Yra susidarę kažkokie lyg abipusiai sutarti švelnūs bendradarbiavimo santykiai¹⁴⁸.

¹⁴⁷ Pavyzdys C – punktyru pabraukti teiginiai prieštarauja slaptuose šaltiniuose (Nr. 1, 2 ir 3) pateiktai informacijai.

¹⁴⁸ Pavyzdys A – punktyru pabraukti teiginiai prieštarauja slaptame šaltinyje (Nr. 3) pateiktai informacijai.

Mūsų kareivių ir elgsena ne tokia, kokią atsimename iš rusų ir vokiečių okupacijos laikų. Kaime sustojęs kareivių būrys kukliai sau sėdi ar stovi, laukdamas tolimesnių įsakymų. Nė vienas nesibrauna į namą, nelando po sodybas kažko šniukštinėdamas, neužkabinėja žmonių, nesudaro progų gyventojams bėgti pas viršininkus ir pasiskųsti. Mes nepakankamai akylūs toms geroms mūsų kareivio savybėms, kurios turėtų pakurstyti dar didesnę jiems mūsų meilę ir jautrumą.

Savo kuklumu, savo patvarumu, drausmingumu, pareigos jausmo gilumu mūsų kariai nusipelnė, kad po sunkaus darbo per manevrus mes juos grįžtančius į savo būstines gražiai, vieningai entuziastiškai sutiksime ir bent šauksmais valio parodytume, kad mes juos mylime, kad jie yra mūsų šaliai, savi, kad jų kareiviškos naštos sunkumą gerai suprantame ir kad jie yra mūsų pasididžiavimas ir viltis.

A. G.

A. G. Mėlynieji smarkiai kliudo raudoniesiems slinkti pirmyn. *Lietuvos aidas*, 1936, rugsėjo 25, Nr. 440 (3056), p. 5.

Vienuoliktas šaltinis

Lietuvos aidas, 1936, rugsėjo 25, Nr. 439 (3055), p. 1.
Šaltinis: <https://www.epaveldas.lt/>

Dvyliktas šaltinis

Lietuvos aidas, 1936, rugsėjo 26, Nr. 442 (3058)

Šaltinis: <https://www.epaveldas.lt/>

Mėlynieji paruošė raudoniesiems kietą smūgį. Mėlynieji nepastebimi persikėlė per Nevėžį. Kautynės, kurias nutraukė trimitai. Kelias atgal.

Užvakar vakare iki sutemų raudonieji vis dar gana karštai kovėsi su mėlynaisiais. Bet atėjus naktis tas kautynes nutraukė. Beliko tik paskiri priešakinių būrių ar žvalgų susišaudymai, ne tiek kautis, kiek parodyti priešui, pagaliau ir sau, kad esi gyvas ir net nemiegi...

Mėlynųjų vadovietėje – paskutiniai pasiruošimai keltis toliau, – ne pirmyn, bet vis dar atgal. Mėlynųjų grupės vadas gen. št pulk. Giedrys atiduoda paskutinius įsakymus ir su savo bendradarbiais apsvarsto būsimą nakties žygio detales. Paskui sėda ant arklių ir štabas su visa savo manta išnyksta Nevėžio kryptimi. Vadinasi, mėlynieji dar trauksis.

Naktį raudonieji ne tokie drąsūs. Jie taip smarkiai, kaip dieną, nesi-
veržia pirmyn. Dėl to mėlynieji, nakčiai palikę savo pozicijose tik skystus

būrelius karių, visas savo jėgas paruošė kelti per Nevėžį. Dar dienos metu savo kariuomenei kelti jie pastatė per Nevėžį keletą visai realių lieptų, paruošė kelias brastas ir sąlyginai pastatė tiltą artilerijai ir vežimams per upę perkelti, kadangi esamasis tiltas per Nevėžį galėjo būti raudonųjų apšaudomas ir sunaikintas.

Sulig pirmaisiais vakarykščios patekančios saulės spinduliais paskutinieji mėlynųjų būriai persikėlė į dešinią Nevėžio krantą ir pradėjo įsivirtinti aukštumose, kurių puikiai matomas kairysis Nevėžio krantas ir platūs toje pusėje laukai, labai tinkami apšaudyti visokia ugnimi.

Persikėlė, pastatė kur reikia ginklus ir pabūklus, pradėjo tirti šaudymo lauką ir susidarinėti šaudymo planą.

Praaušus raudonieji *capt-cap* – dingo priešas. Raudonųjų štabas pradėjo gauti iš įvairių savo fronto vietų žinias, kad kontakto su priešu nebėra, o kur tas priešas – bala žino. Raudonieji pradėjo žvalgymą ir ėmė traukti savo jėgas pirmyn. Raudonųjų jėgos iš pradžių kiek atsargiau, paskui drąsiau pradėjo slinkti priešo ieškodamos. Mėlynieji nedavė apie save jokio ženklų. Bet kai tik į vieškeli išėjo raudonųjų gurguolė, vežimai su kulkosvydziais ir kiti pabūklai, mėlynųjų bombonešių eskadrilė, skutamuoju skridimu netikėtai prisiartinusi, žiauriai apšaudė ir bombomis apmėtė raudonųjų vorą, padarydama daug nuostolių. Priešlėktuvinių pabūklų, pagaliau ir raudonųjų naikintojų atremta ir persekiojama mėlynųjų bombonešių eskadrilė turėjo pasišalinti. Bet tie antpuoliai įvairiose baro vietose vis kartojosi ir kartojosi. Iš viso, vakar rytą mėlynųjų aviacijos atakos buvo dažnos ir labai staigios, netikėtos. Kadangi ir raudonųjų lėktuvai nesnaudė, buvo labai įdomių žiūrėti, bet pavojingų oro kautynių momentų.

Mėlynieji, ramiai persikėlę per Nevėžį, prieš netrukdomi ramiai išdėstė savo jėgas labai tinkamose gintis pozicijose. Aukštumos dešiniajame Nevėžio krante ir visas Nevėžio slėnis buvo jiems kaip ant delno. Raudoniesiems buvo sunku nepastebėtiems sutelkti į tas aukštumas stambesnes savo jėgas ir tęsti puolimą. Mėlynųjų artilerija, pastebėjusi bet kokį jų judėjimą, apšaudė smarkia ugnimi. Raudonieji keliose svarbesnėse susitelkti vietose paleido dūmų uždangas ir jomis prisidengdami pradėjo išdėstyti savo jėgas. Kautynės vėl prasidėjo. Bet apie 11 val. į padanges iškilo manevrų vadovybei įsakius paleista raketa ir sugaudė trimitai. Tai reiškė, kad manevrai pabaigti. Ir mėlynieji, ir raudonieji savo pozicijose sukilo ir dalys pradėjo rinktis į krūvas. Manevrų baigimo momentą iš pakilios, leidžiančios toli matyti vietos žiūrėjo krašto apsaugos

ministeris prof. pulk. Dirmantas, per visus manevrus keletą kartų iš Kauno atvykęs jų pažiūrėti, sekęs ir naktinį raudonųjų persikėlimą per Nerį, kariuomenės vadas gen. št. pulk. Raštikis, kariuomenės štabo viršininkas gen. št. pulkininkas Černius, visi manevrų vadovybės nariai ir tarpininkai. Po šaltos nakties atėjo giedra ir šilta diena, kone savaitę kautynėse dalyvavę ir prie visų atsargumų pripratę kareiviai išsitiesė visu ūgiu ir iš jų veidų bematant išnyko pergyvento vargo ir visokių nepatogumų žymės. Jei ne praustini jų veidai ir aštraus šepetio reikalingi rūbai bei batai, nė į galvą neateitų, kad tie žmonės nemiegojo po kelias naktis.

Manevrų baigiamoji formulė tokia: „Mėlynieji IX 24-25 d. naktį sulaukę paramos užėmė pozicijas statiškam gynimuisi, taigi IX 25 d. raudonųjų bandymus skverbtis pirmyn mėlynieji sulaukė. Mėlynųjų vadovybė artimiausioje ateityje sutelkus didesnes jėgas pradės puolimą įsiveržusiems raudoniesiems išmesti už Lietuvos sienų“. Tad labai norint, galima įsivaizduoti, kad karo veiksmai dar tęsiasi, bet jau su mėlynųjų persvara. Bažnytikaimyje į atlaidus susirenka keli šimtai žmonių, ir tai pasitaiko nelaimių: vienam koja lūžta, kitam rato ašis odą nuo pakinklio numaukia, trečias šiaip sau, nei iš šio, nei iš to, visai blaivus ir sveikas, griūva ir miršta. Tokių nelaimingų atsitikimų būva visada ir visur, bet didesniuose žmonių susitelkimuose jie žymiai ryškiau pastebimi ir garsiau aptariami.

Negalima apsieiti be kokių nelaimių ir keliolikos tūkstančių kariuomenės susitelkime, ypač per manevrus, kurie, žinoma, ne karas, bet vis dėlto sudaro artimas karui sąlygas. Per visas manevrų dienas ir, žinoma, naktis didelių nelaimių nebuvo: vienam artilerijos pabūklų ratu užgauta koja, vienas ar du sužeisti šūviais, kulkos, kad ir medinės, bet iš arti šaunant jos vis dėlto pavojingos, – dar keli smulkūs sužeidimai. Nukentėjo ir vienas kitas arklys. Tik viena didelė ir skaudi nelaimė aptemdė giedrą manevrų pabaigtuvių nuotaiką – tai lėktuvo avarija ir leit. Skaržinsko mirtis. Kariuomenės vadovybė, aviacijos viršininkas ir visi, kas prie to galėjo prisidėti, ėmėsi visų priemonių išgelbėti sužeistojo gyvybę. Juk, turbūt, pirmas Lietuvoje atsitikimas, kad, kaip jau žinoma iš rytinio L. Aido, pas ligonį būtų gabenamas gydytojas lėktuvu. Chirurgas d-ras Mickus iš Kauno į Kėdainius atskrido ir prie ligonio lovos atsistojo per keliolika minučių. Bet sužeidimas buvo per daug sunkus, jokia operacija nebegalėjo padėti. Ta nelaimė, įvykusi paskutinę manevrų dieną ir paskutinėmis jų valandomis, visiems padarė slegiamą įspūdį. Krašto apsaugos ministeris pulk. Dirmantas, kariuomenės vadas gen. št. pulk. Raštikis, gen. leit. Nagevičius,

aviacijos viršininkas pulk. Gustaitis ir visi kariuomenės vadovybės nariai, skaudžiai pergyvendami leit. Skaržinsko mirtį, tuoj padarė reikiamus žygius, kad velionis būtų tinkamai pagerbtas. Ir visuomenei tinka jį laikyti žuvusiu kautynių lauke, einant savo sunkias ir atsakingas pareigas.

Tuoj po manevrų Kėdainiai pritvino kariuomenės. Vieni skubėjo į pilsį, kiti kimšte užkimo miesto kirpyklas ir skutyklas, treti, nepaisydami rudens oro, prausėsi, teliuškovosi Nevėžio vandenyje. Nemažai pasipelnė ir valgyklos.

Tokie manevrai, kaip aprašomieji, yra kariuomenės parengimo patikrinimas artimose kautynėms aplinkybėse. Karo metu nuolat pasitaiko, kad kurio nors baro gynėjai dieną naktį yra smarkiausiai apšaudomi. Prie jų nei su maistu, nei su šaudmenimis jokių būdu negalima prieiti. Ir per šiuos manevrus buvo vietų, kur taktikos sumetimais jokių būdu neleido kareiviams tiekti karštą maistą. Į tokias aplinkybes manevruose patekusiems kariams reikėjo tenkintis sausu maistu, kurio atsarga jiems buvo duota. Į kai kurias vietas šilto maisto negalima buvo pristatyti kone visą parą. Berods, tokių vietų buvo mažai, vis dėlto manevrams pasibaigus atsirado tokių karių, ypač iš atsarginių, kurie nebelaukė, iki iš savo dalies virtuvės gaus šiltą maistą, o skubėjo atsigaivinti karšta arbata. Tuo miesto arbatinių laikytojai, žinoma, nenusiskundė...

Šiandien visa manevruose dalyvavusioji kariuomenė iš Kėdainių pradeda skirstytis: kai kurios dalys traukiniais, o kai kurios ir pėsčios grįš į savo būstines. Praeitą sekmadienį gen. št. pulkininko Čepausko vedama vora iš Kauno išėjo anksti rytą Kauno pakraščiais, gyventojų beveik nepastebėta. Girdėti, Kauno įgulos kariuomenė, šiandien iš Kėdainių išžygiavusi, rytoj apie pavakarę jau pasieks Kauną ir pereis per visą miestą.

Vakar važiuojantieji iš Kėdainių į Kauną pravažiuojamuose kaimuose ir bažnytkaimiuose pastebėjo gyvą šaulių ir šiaip jaunimo bėginėjimą, kažkuo susirūpinimą. Pasirodo, jie jau beturį žinių, kada kokia kariuomenės dalis pereis jų kaimą, tad ruošiasi ją sutikti, pagerbti, palydėti toliau. Tai labai sveikintinas apsireiškimas, kariuomenės ir visuomenės suartėjimo švenčių vaisius. Tikrai laikas ne tik tyliu jausmu savo kariuomenę mylėti ir gerbti, kaip iki šiol darydavome, bet ir realiau, ryškiau, pastebimiau tą jausmą pareikšti.

A. G. Mėlynieji paruošė raudoniesiems kietą smūgį. *Lietuvos aidas*, 1936, rugsėjo 26, Nr. 442 (3058), p. 4.

Tryliktas šaltinis

Lietuvos aidas, 1936, rugsėjo 28, Nr. 444 (3060)

Kariuomenė visur pasitikta su gėlėmis ir ovacijomis

Šaltinis: <https://www.epaveldas.lt/>

Vykusius didžiuosius mūsų kariuomenės manevrus visuomenė sekė su didžiausiu susidomėjimu. Domėjosi ir jaudinosi mažiausiomis jų smulkmenomis. Jiems baigusis, tuoj buvo suskubta grįžtančius karius gražiai sutikti, pareikšti jiems savo šiltuosius jausmus. Tačiau niekas iš plačiųjų kauniečių sluoksnių nieko tiksliau nežinojo apie jų į Kauną grįžimo datą. Tik vakar rytą plačiai buvo paskleista, kad tėvynės gynėjai į Kauną atvyksta vidurdienį. Laiko buvo nedaug ir tas pat skirtas Saulės – Šiaulių kautynėms paminėti. Tačiau tas grįžtančiųjų karių sutikti nesutrukdė!

Susidaręs ant greitųjų grįžtantiems kariams sutikti komitetas per naktį Laisvės alėjos gale Lukšio gatvėje pastatė sutikimo vartus. Juos papuošė žalumynais. Šie vartai virto pačiu didžiuoju sutikimo centru. Aplink juos apie 13 val. pradėjo rinktis didelės kauniečių minios. Jos išsirikiavo višais Lukšio gatvės ir Laisvės alėjos šonais. Karių sutikti žmonių prisirinko pilnos ir kitos centrinės miesto gatvės, kuriomis grįžtančioji kariuomenė

turėjo žygiuoti.

Tuo pat metu ties vartais išsirikiavo špaleriais šaulių ir jaunaliuvių būriai. Atvyko įgulos v-kas gen. Adamkavičius, miesto viceburmistras S. Rusteika, šaulių sąjungos vadas pulk. Saladžius ir kiti. Pasirodžiusios pirmosios grįžtančios karių kolonos eilės buvo sutiktos ovacijų šauksmais. Jie lydėjo ir visas kitas eiles. Valio mūsų kariuomenei aidėjo visur. Iš visų lūpų veržėsi ant sutikimo vartų išrašytieji žodžiai: „Sveiki, tėvynės gynėjai!“ Prie vartų priartėjusią, 5 pėst. pulko vado gen. št. pulk. Čepausko vedamą, grįžtančių karių koloną viceburmistras S. Rusteika pasveikino miesto vardu. Šaulės ir jaunaliuiviai grįžusiuosius karius apdovanojo gėlėmis.

Grįžusi kolona lėtai žygiavo per visą miestą. Traukė pėstieji, raitieji, važiavo gurguolės dalys. Visiems buvo metamos gėlės. Jomis buvo apkaišyti kariai, jų žirgai, šautuvai, kulkosvydžiai ir visa kita. Gėlės buvo matyti iš šautuvų ir kulkosvydžių vamzdžių. Kareiviai jų turėjo ant krūtinių ir didžiausias puokštes rankose. Su kariais į Kauną atvyko ir jiems manevrų metu tarnavusieji ūkininkai – ramiai, išdidžiai sėdėjo ant vežimų.

Sutikimas virto tikrai gražia, šilta mūsų kariams manifestacija. Ji buvo ne tik miesto centre, bet ir visose kitose vietose, per kur grįžtantieji kariai tikėjo.

Kariuomenė visur pasitikta su gėlėmis ir ovacijomis. *Lietuvos aidas*, 1936, rugsėjo 28, Nr. 444 (3060), p. 1.

Keturioliktas šaltinis

Kardas, 1936, spalio 1, Nr. 19 (248)

Kariuomenės manevrams pasibaigus.

Šių metų kariuomenės manevrai tiek savo taktiškais uždaviniais, tiek dalyvavusios manevruose kariuomenės skaičiumi bei įvairiomis techniškomis priemonėmis pas mus buvo didžiausi. Tai buvo patikrinimas, kiek mūsų kariuomenė yra pasirengusi krašto apsaugai.

Tarptautiniai įvykiai primygtinai rodo kylantį karo pavojų. Lietuva neturi agresyviųjų tikslų ir nori taikos, bet turi būti pasiryžusi visomis priemonėmis atremti visus, kas tik kėsinsis į jos nepriklausomybę. Mes, lietuviai, gerai esame patyrę, ką reiškia nepriklausomybės nustojimas ir svetimųjų jungas, ir gerai žinome, kad tik tvirtai pasiryžusi ir visada pasirengusi kariuomenė yra geriausias krašto saugumo laidas. Todėl visiems mūsų krašto piliečiams svarbu, kad krašto saugumo reikalas būtų tinkamai sutvarkytas. Kadangi krašto apsaugos našta pirmoj eilėj uždėta kariuomenei, tai ji šiuose manevruose ir turėjo vadovybei įrodyti savo subrendimą ir pasirengimą artimose kautynėms sąlygose tinkamai turimas kautynių priemones panaudoti ir mokėti bendradarbiauti su kitomis techniškomis priemonėmis.

Paprastai manevrai reikalauja iš kiekvieno vado, štabų ir kovotojų didelių fizinių ir moralinių jėgų įtempimo, ypatingai reikia įsitempti sprendžiamam kautynių laikotarpy. Čia kariuomenės vadai turi progos parodyti sugebėjimą praktiškai pritaikyti savo žinias, o kiekvienas karys – drausmingumo, organizuotumo, sąmoningumo ir kariškumo pavyzdį. Visi turėjo gerai ir gudriai veikti, pilnai išnaudoti vietovės ypatybes (išnaudojant visas maskavimosi formas), parodyti didelį aktyvumą, puikiai žinoti visą kautynių techniką ir mokėti ja naudotis. Kariuomenė turėjo įrodyti, kiek yra pasiryžusi pakelti visus sunkumus.

Manevrų rajonas

Šį klausimą tenka paliesti arčiau. Paprastai sakoma, kad žmonija turi savo išmintus takus, kuriais vaikšto taikos ir karo metu. Mūsų protėviams šimtmečius teko kovoti su įvairiais Lietuvos priešais, o vyresnei mūsų

kartai net okupantų interesus ginti su ginklu rankoje. Jei prisiminsime mūsų nuo gilios senovės ir svetimųjų Lietuvoje vykdytus karo veiksmus, pamatysime, kad manevrams parinkta operacinė kryptis istorijoje nežinoma. Šioje kryptyje nevyko karo veiksmai ir Nepriklausomybės karuose, todėl, paviršutiniškai žiūrint, atrodytų, kad šių metų manevrams parinktas plotas ir ateity neturėtų reikšmės. Deja, atgavę nepriklausomybę, pirmiausia nepasiekėm savo etnografinių sienų, dabartinė mūsų valstybės ploto apibrėžimo konfigūracija pasikeitė, artimiausi taktiški ir strateginiai tikslai pasidarė kiti, atsirado naujos operacinės kryptys. Mums, kurie rengiamės ginti kraštą, privalu gerai žinoti visas galimas operacines kryptis. Turime mintinai jas žinoti, prieš akis matyti vietovę su visomis jos pirmenybėmis ir nepatogumais. Jei seniau Gaižiūnų miškų masyvas buvo didesnei kariuomenės daliai beveik nepraeinamas, tai šiandien, šį smėliuotą ir pilną balų plotą panaudojus poligono reikalams ir aptvarčius jame kelius, padėtis pasikeitė. Be to, šiame plote dar buvo surinktos kai kurios kariuomenės ginklų rūšys poligono pratimams ir todėl susidarė gera proga čia didesnius junginius¹⁴⁹ surinkti, prieš jiems grįžtant į savo nuolatines stovyklas.

Manevrų koncepcijai sudaryti sprendžiamos reikšmės turi vietovė. Vykusių manevrų plote buvo net trys gamtos kliūtys: Neris, Šventoji, Nevėžis. Todėl šiame plote viena kovojančių pusių turėjo progos parodyti savo sugebėjimą išnaudoti šias gamtos kliūtis gynimosi tikslams, antroji pusė – pratintis šias kliūtis nugalėti. Šie manevrai, palyginti, greitai pasibaigė, pasiekę manevrų operacinę kryptį kliūtį – Nevėžį. Bet dar greičiau ši kliūtis galės būti pasiekta ateity, todėl turime pasirengti tinkamai išnaudoti visas kautynių priemones ir visas kliūtis, kurios tik trukdo kariuomenei judėti ir padeda užkirsti kelią moderniškoms kautynių priemonėms. Taigi šiuose manevruose ir matėme raudonusius forsuojuojant Nerį ir Šventąją, mėlynuosius – šias kliūtis panaudojuojant gynimuisi, nes šių laikų moderniškoji kariuomenė, panaudodama savo kautynių priemones, visada prisitaiko prie vietovės, arba atbulai – vietovė padiktuoja panaudoti tam tikras kautynių priemones. Be to, šiame rajone vietovė yra labai įvairi, vienur ji tiko greitiems ir netikėtiems veiksams, kitur kaip tik tuos veiksmus trukdė.

¹⁴⁹ Junginys – brigada, divizija ir stambesni junginiai.

Manevrų tikslas ir paskirtis

Kaip jau minėta, šių metų kariuomenės manevrai buvo didžiausi. Manevruose dalyvavo visos ginklų rūšys ir dauguma tarnybų. Pastarosioms kaip tik ir buvo duota vienintelė proga savo teoretiškas žinias pritaikyti praktikoje. Kariuomenės dalys buvo papildytos pašauktais pakartojimui atsarginiais. Paprastai vasarą poligono taktiškuose pratimuose daugiausiai tenka praktikos tik smulkesniems daliniams ir tų dalinių vadams. Dalių, aukštesnių junginių vadai ir jų štabai negali praktiškai vadovauti didesniuose plotuose ir didesniam kariuomenės skaičiui. Savaiame suprantama, kad didesnę kariuomenės skaičių valdyti nelengva. Tokiame didesniame kariuomenės junginyje yra daug vadovaujamų vietų ir vis dėlto ir patys žemiausieji dalinių vadai turi veikti pagal aukščiausių vadų operacinius sumanymus ir prileidimus. Todėl būtinai reikėjo į manevrus pritraukti tiek kariuomenės, kad vadai ir jų štabai turėtų progos išsidėsčiusiems plačiuose baruose didesniems kariuomenės junginiams praktiškai vadovauti. Čia kiekviena kariuomenės dalis turėjo būti savo vietoj ir gauti savo konkrečius uždavinius. Nesusipratimų ir sukliudymų išvengti neįmanoma, nes čia, kaip ir šiaip gyvenime, yra daug įvairių netikėtumų ir galimumų. Abi manevruojančios pusės turėjo atvirus sparnus ir todėl jos galėjo parodyti savo manevrinį lankstumą ir sugebėjimą. Greitas judesys, laiku persigrupavimas, staigus smūgis, netikėtumas (apgaulė) ir patvarumas turi būti ir mūsų kariuomenės ypatybė. To reikalauja mūsų valstybės struktūra.

Be kariuomenės didesnių manevrų neturime pakankamai progų turimas savo kautynių priemones praktiškai panaudoti. Kai kurios moderniškos priemonės (šarvuočiai) D. karo¹⁵⁰ metu nebuvo pakankamai išbandytos ir, be to, pastaruoju laiku žymiai patobulėjo, todėl manevrų metu reikia pratinti jas vartoti ir bandyti praktiškai. Galų gale ir pačiai kariuomenei reikia duoti progos įprasti veikti su tuo pavojumi, kurį dabartiniai laikai kautynių lauke mums teikia. Manevruose vadai sprendžia svarbius mūsų kariškos doktrinos klausimus, o jų štabuose padėjėjai turi sugebėti suvaldyti gausias ginklų rūšis ir tarnybas. Čia kiekvienas elementas gauna tokį uždavinį, kuriam geriausiai tinka ir pagal savo paskirtį. Tarp ginklų rūšių ir tarnybų turi pasireikšti darnus veikimas ir puikus

¹⁵⁰ Didžiojo – Pirmojo pasaulinio karo.

bendradarbiavimas, kurių paskirtis – įvykdyti vado sumanymus, kurių tikslas – nugalėti priešą. Vieni valdomieji ir vykdomieji organai dirba su mažiausiu poilsiu, kiti vykdo uždavinius, dieną kaunasi, naktį telkiasi arba persigrupuoja į kitas vietas ir t. t. Šiandien aišku, kad ateities karas palies visas morales, fizines ir ūkiškas tautos jėgas, visas valstybės gyvenimo sritis. Manevrai turėjo parodyti, kiek tauta pajėgi ir savo uždaviniui pasirengusi. Manevruose pėstininkai, nežiūrint oro stovio ir pilno krūvio, vykdė kasdien labai varginančius žygius. Jų vykdymo pajėgumas pasiekia kraštutinumo ribą. Kitos ginklų rūšys ir tarnybos dirba taip pat ligi jų pajėgumo ribos. Čia visos ginklų rūšys su didžiausiu jėgų įtempimu lenktyniavo. Vadai, štabai ir atskiri kovotojai dirbo su didžiausiu atsidėjimu ir pasiryžimu, gerai suprasdami savo atsakomybę ir paskirtį. Savaiame suprantama, kad toks jėgų įtempimas negali būti ilgas, bet manevrai išreiškia pradines karo operacijas, nuo kurių priklausys ir tolimesnė karo eiga.

Manevrų vadovybė

Šiems kariuomenės manevrams vadovavo pats kariuomenės vadas gen. št. plk. Raštikis. Manevrų eigą stebėjo karo apsaugos ministeris plk. inž. Dirmantas. Kariuomenės štabo atitinkami skyriai sudarė manevrų vadovybės štabą, kuriam vadovavo kariuomenės štabo viršininkas gen. št. plk. Černius. Tarpininkų tarnybą tvarkyti buvo pavesta I P. D. vadui gen. ltn. Pundzevičiui. Jo štabo viršininkas buvo gen. št. plk. Sprangauskas. Raudonųjų pusės vyresnioju tarpininku buvo Kariuomenės Pėstininkų Inspektorius gen. ltn. Vitkauskas, štabo viršininkas – gen. št. plk. Grinius. Mėlynųjų pusės – gen. št. plk. Lanskoronskis, štabo v-kas – plk. ltn. Jasulaitis. Raudonųjų pusei vadovavo II P. D. vadas gen. ltn. Adamkavičius, štabo viršininkas – gen. št. plk. Giganavičius. Mėlynųjų pusei – gen. št. plk. Giedrys, štabo viršininkas – gen. št. plk. ltn. Urbšys. Be to, manevruose dalyvavo ginklų rūšių ir tarnybų viršininkai: karo technikos viršininkas gen. ltn. Popeliučka, kavalerijos viršininkas gen. ltn. Tallat-Kelpša, aviacijos viršininkas inž. plk. Gustaitis, tiekimų v-kas gen. ltn. Sutkus, Karo Sanitarijos viršininkas gen. Nagevičius, kariuomenės intendantas plk. Navakas ir karo veterinarijos viršininkas plk. Šikeris.

Kariuomenė ir gyventojai

Šie manevrai būdingi ne tik taktiškų uždavinių įvairumu ir sudėtingumu, bet ir gyventojų meile ir rodomu prisirišimu prie savo kariuomenės. Grįžtančios iš manevrų į savo nuolatines stovyklas kariuomenės dalys buvo sutinkamos su didžiausiu visuomenės širdingumu, gėlėmis. Vietomis buvo papuošti vartai, kuriuose buvo įrašyti sveikinimai tautos sargybai – kariams. Ypač nuoširdžiai buvo sutiktos kariuomenės dalys Josvainiuose, Babtuose, Labūnavoje. Grįžtančią kariuomenę taip pat sveikino ir žydai, dalyvavusieji Nepriklausomybės karuose. Ir manevruojančiam plote daugumas mokyklų buvo papuoštos vainikais, vadams buvo įteiktos gėlės, kareiviai vaišinami lietuvišku sūriu ir t. t. Nuoširdžiai kariuomenė buvo sutikta ir pačiame Kaune – su gėlėmis ir „valio“. Visur buvo jaučiamas lietuviškas nuoširdumas ir didelis noras kariuomenei visu kuo padėti ne tik manevrų metu, bet ir su ginklu rankoje drauge su ja ginti savo kraštą.

Artimiausia kariuomenei krašto saugumo padėjėja – šauliai šiuose manevruose labai gražiai užsirekomendavo. Ukmergės Šaulių rinktinė tris dienas mėlynųjų pusėje su didžiausiu atkaklumu ir pasiryžimu gynė jai skirtąjį barą. Nors oras buvo blogas, jos nuotaika buvo labai gera. Josios dalyvių reiškiamą entuziazmą, pasiryžimą, sumanumą ir parodytą didelį veiklumą tinkamai įvertinti gali tik mačiusieji. Ši rinktinė aukštiesiems vadams ir stebėtojams priminė Lietuvos nepriklausomybės kovų kariuomenę – savanorius. Taigi šiuose kariuomenės manevruose turėjome progos įsitikinti, kad kariuomenė ir visuomenė yra vienas kūnas, kad tautos ir kariuomenės vieni ir tie patys reikalai. Tauta reiškė savo meilę kariuomenei ir rodė, kad ir ji yra pasirengusi drauge su kariuomene saugoti savo kraštą.

A. ŠA. Kariuomenės manevrams pasibaigus. *Kardas*, 1936, spalio 1, Nr. 19 (248), p. 506–510.